SAYI: 32 FİYATI: 800.000 TL ISSN 1301-6784 NİSAN-HAZİRAN 1999

çveneburi

KÜLTÜREL DERGİ

ჩვენებური

ყოველთვიური კრებული

çveneburi

Kültürel Dergi

ISSN 1301-6784
Nisan-Haziran 1999, Sayı 32
(Üç Ayda Bir Yayımlanır)

TOTAL MÜŞAVİRLİK VE MÜMESSİLLİK
LİMİTED ŞİRKETİ adına

Sahibi ve Sorumlu Müdürü
Osman Nuri MERCAN

Yayın Kurulu
Osman Nuri MERCAN
İberya ÖZKAN, Mustafa YAKUT

Bu Sayıda Katkıda Bulunanlar
Ali ALTUN, Melani BERADZE,
Fevzi ÇELEBİ, Hasan ÇELİK,
Hayri HAYRİOĞLU, Nino HİMŞİAŞVİLİ,
Ömer KORKUT, Natali KUDIDZE,
Osman Nuri MERCAN, Hacer ÖZKAN,
İberya ÖZKAN, Gönül RAHİMOVA,
Nodar ŞENGELİA, Tina ŞİOŞVİLİ

Yazışma Adresi
Halaskârgazı Caddesi Rışvanoğlu Apt.
No: 59 Kat: 6 D. 5 Harbiye-İstanbul
Tel: (0212) 234 43 39 - 231 79 28
233 56 82
Faks: (0212) 246 02 27

Fiyatı
800.000.- TL (KDV Dahil)

Abone Koşulları
Yıllık Abone
1999 için 3.000.000.- TL

Havale Hesap No
TOTAL Müşavirlik ve Mümessillik Ltd. Şti.
a) İŞ Bankası Pangaltı Şubesi-İstanbul
TL. Hesap No: 648953
b) GARANTİ Bankası Harbiye Şubesi-İstanbul
$ Hesap No: 9002537-0
c) POSTA ÇEKİ Hesabı 1612040

Dizgi-Ofset Hazırlık
MYRA Yayıncılık, Reklam ve İletişim
Hizmetleri Ltd. Şti.
Tel: (0212) 275 39 16 - 275 29 90

Baskı
MART Matbaası
Tel: (0212) 212 03 39

Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Gönderilecek yazılar daktilo edilmiş olmalı; derleme ve çevirilerde kaynak belirtilmeli; çeviri yazılar orijinaliyle birlikte gönderilmelidir.

içindekiler

GÖRÜŞ - DÜŞÜNCE

Gürcüstan-Rusya Stratejik Ortaklık mı Yoksa? . . 2
Zurab MCEDİLİŞVİLİ

Bir Dergının Zararlı Faaliyetleri 4
Yunus ZEYREK

Gürcüstan ve Gürcüler Hakkında Yorumlar Üzerine 7
Fevzi ÇELEBİ

TARİH

16. Yüzyılda Samtshe (Metshi'lerin Yurdu) Arabeyliği 11
Prof. Nodar ŞENGELİA

Ortaçağ Gürcü Mimarisi 1996 Yılı Yüzey Araştırması 15
Dr. Mine KADİROĞLU - LEUBE, Zafer KARACA, Turgay YAZAR

Gürcü Müziği Tarihi 21
G. TORADZE

18. ve 19. Yüzyılda Kafkasya'ya Giden Alman Bilim Adamları 23
J. BREUSTE ve Burkhard MALİCK

EDEBİYAT - SANAT

Şiirler 25
Mırza GELOVANİ, Arçil SULAKAURİ, Melani BERADZE, Akaki TZERETELİ

Abhazya Öyküleri: Sohumi'ye Dönüş 28
Guram ODİŞARİA

ETNOGRAFYA - FOLKLOR

Gürcü Halk Çocuk Folklorunda Çalışkanlık . . 30
Doç. Tina ŞİOŞVİLİ

Bir Gürcü Köyü: Kestanepınar 32
Ömer KORKUT

Gürcü Yemekleri 34
Cemi BARAMİDZE, Natali KUDİDZE

Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 9 35
İberya ÖZKAN

ÇOCUK

Kurnaz Satıcı ile Aklı Kıt Kadınlar 37

GÜRCÜCE

Lazca-Megrelce-Gürcüce-Türkçe Sözlük 39

Çhikvta Kortzili - 5 40

HABERLER - BASINDAN 41

Gürcüstan-Rusya Stratejik Ortaklık mı Yoksa?..

Zurab MCEDİLİŞVİLİ

Çağdaş, zor ve karışık dünyada daha dün bağımsızlıklarını ilan eden devletler ilk önce şunu unutmuyorlar: Bir devletin uluslararası toplulukta bıraktığı olumlu politik imaj, dış devletlerin bu ülkeye karşı olan ilişkilerine yansıyor veya aksine bıraktığı olumsuz politik imaj dışlanmasının ilk nedeni oluyor. Ama Gürcüstan bugün ona karşı çıkan dış kuvvetlere rağmen olumlu imaj bırakanlar arasında yer alıyor ve bu devlet kendi otoritesini devamlı ve güvenilir şekilde uluslararası sahnede korumaya devam ediyor. Gürcüstan son yıllarda izlediği tutarlı dış politika ile barışçı, yapıcı ve uzlaşmacı bir ülke konumuna geldi. Belki de, Doğu Avrupa devletlerinin ve BDT'nin Beyaz Ev'deki başmüşaviri olan, ayrıca ABD'nin Gürcüstan'daki eski büyükelçilerinden Ulyam Kortni Washington'da iken şunları açıkça ilan etmişti: "Gürcüstan için en çok Hollanda gelişme modeli uygundur, çünkü bu ülke entelektüel potansiyeli ve yüksek kültürü ile zengindir. Bu yüzden istikrar alanında aralıksız yükselen Gürcüstan otoritesi önemli transit görevine sahip."

Birçok batılı devlet adamı, işadamı, uluslararası kuruluslar ve politikacılar da aynı fikirdeler ve bugün Gürcüstan devletçiliğinin ve demokrasisinin tek garantisi olarak Cumhurbaşkanı Şevardnadze'yi görüyorlar. Fakat, ülkenin gelişimini engelleyen sorun, Abhazya'da uzun zamandır devam eden ihtilaf, şiddetli iç siyasi sorunlara, hatta bakanlar krizine bile neden oluyor. İşte klasik örnek: Şevardnadze'yi zor duruma düşüren Gal bölgesindeki facia. Ya çok iyi hazırlanmış, arkalarında Rus askeri politik topluluğunun bulunduğu Abhaz provokasyonuna uyacak ve Gürcüstan, bütün sonuçları göz önündeyken savaşa yenik düşecek ya da yaralanmış vaziyette bir daha acı yenilgiye boyun eğecek. Gürcü politik kamu yönetimi ve geniş halk kesiminin de kabul ettikleri gibi cumhurbaşkanı ve etrafındakiler ikinciyi tercih ettiler. İnsanların büyük çoğunluğu politikadan az veya çok anlasa da bu adımı anlayışla karşıladılar. Gürcüstan büyük savaştan kaçabildi, fakat diğer taraftan muhalefet ve toplum, yöneticileri eleştirdi. Toplum tamamen haklı olarak hükümetten, idarecilerden ve cumhurbaşkanından Rus barış kuvvetlerinin Gal bölgesinden çıkarılmasını talep ediyordu. Çünkü bu kuvvetler bölgede asayiş sağlamamalarına rağmen bir de Gal bölgesindeki Gürcü halkını vatanlarından kovuyor ve aktif şekilde ayrımcıları destekliyordu. Bu yüzden Şevardnadze'den artık bu kuvvetlerin bir an önce bölgede kalmalarına engel olmasını ve Moskova'ya karşı uygulanan uzlaşmacı politikaya son vermesini talep ediyorlardı. Bu konu hakkında yeterince kanıt vardır.

Bugün kimse için sır olmayan bir "Yeltsin planı" vardır, bu da Gürcüstan'ı ikiye bölünek ve bir bölümünün Karadeniz'le ilgisini tamamen kesmektir. Tabii, bu sınırların nereden geçeceği de bellidir. Bu sınır Acara, Abhazya, Samegrelo ve Ahaltsihe'dir. Muhtemelen bu planın büyük kısmı gerçekleşiyor. Bir ihtimal, Gal bölgesindeki olaylar da bu planın bir bölümüydü. "Yeltsin planı" çok basittir: Eğer Gürcüstan savaşsaydı bu yıllar sürecekti. Moskova'nın da istediği buydu. Şevardnadze eğer savaşa girmezse o zaman Gal bölgesinden 35-40 bin göçmeni kabul edecekti (öyle de oldu zaten). Plana göre göçmenler ilk önce Şevardnadze'ye karşı güçlü muhalefetin bulunduğu (Zviad Gamsahurdia taraftarları) Zugdidi ve diğer Megrel kasabalarına yerleştirilecekler ve Şevardnadze'ye karşı işbirliği yapacaklardır (plandakiler ayneri hayata geçmiş). İşte o zaman bunlara Abhazya-Samegrelo Cumhuriyeti'ni kurmak isteyen provokatörler katılacaktı (bu çağrıya tüm Samegrelo koşmuştu). Sadık Ardzinba temsilcileri ziyarete gelip onların "öznel" olarak Abhazya-Samegrelo "devletine" girmelerini talep ediyorlardı. Bu teklif ilk bakışta

saçma ve dikkate değmez gelebilir. Fakat Gürcüstan'ın bölünmesini isteyenler dikkatle ele alınırsa (bunlar Gürcüstan'ın her yerinde mevcut) onların hükümete karşı haklı ve haksız suçlamalar yaptıklarını, Şevardnadze'nin istifa etmesini talep ettiklerini görüyoruz. Bunların hepsi "Yeltsin planı" vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir.

Planın herhangi bir maddesi gerçekleşmediği takdirde Moskova kurnazca "buhar üretimi" mekanizmasına başvuruyor. 9 Şubat 1998 tarihinde Gürcüstan Cumhurbaşkanı Şevardnadze'ye karşı başarısız şekilde sonuçlanan suikasttan sonra bütün iktidar ve muhalefet temsilcileri bu olayda Moskova'yı suçladılar. Ve anıden sahneye Rusya Savunma Bakanı İgor Sergeyev çıktı ve yukarıda değindiğiniz prensibe göre şu beyanatı yaptı: "Silahlı kuvvetlerin bakımı pahalıya mal olduğu için Gürcüstan topraklarından çıkarılacak." Sergeyev'in beyanatı Gürcü kamuoyu için tabii ki, yeni bir bulmaca oldu ve kısmen korkuların azalmasına neden oldu.

Verilmiş beyanat, beyanat olarak kaldı, çünkü gayeye artık ulaşılmıştı -buharı bırakmışlardı. Daha sonra Moskova daha da ileriye gitmeye başladı ve Gürcülerle acımasızca bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşmaya göre Gürcü Deniz Kuvvetleri bu zamana kadar Rusların elinde bulunan Devlet Deniz Sınırları kontrolünü kendi üzerine devralmış oldu. Fakat karşılığında, Gal faciasına iştirak eden Rusya, Abhazya yönetimini Gürcüstan'ın elinden almış oldu. Şimdi de sıra "büyük problemin" çözülmesine geldi. Bu da, Hazar petrollerinin Gürcüstan topraklarından geçmesini engellemektir. Ayrıca Şevardnadze'ye karşı hazırlanmakta olan yeni suikast rivayetleri de hiç de tesadüfi olarak görünmüyor. (Gürcüstan'da suikast yeniden denenecek.) Bu satırları yazan için 9 Şubat suikastının nerede ve kim tarafından hazırlandığı biliniyor (bu bilgiler özel ajanlarca da biliniyor). 1979 yılında Çeçenistan'ın kuzeydoğusunda yerleşen Avtur Köyü yakınlarında (bu bölge Mashadov'un kontrolünde değil) terorist eğitim merkezi kurulmuştur. Özellikle de Şevardnadze'ye karşı yapılan suikasttaki teröristler bu merkezde eğitim aldılar. 18 kişiden 12'si Gürcü, diğerleri de Rus, Çeçen, Dağıstanlı idiler. Şunu da belirtmek gerek ki, hapse girenlerin hepsi Gürcüdür. Diğerleri olay yerinden buharlandılar" ve onları Gürcüstan'ın "Vaziani" Havaalanı'ndan Rus savaş uçağıyla uzaklaştırdılar. Belki siz de hatırlıyorsunuzdur bu konu Gürcüstan basını tarafından ispatlandığı gibi teröristler olaydan birkaç saat sonra Rus uçağı ile kaçırıldılar. Özel ajanlar olay yerinde Gürcü olmayan bir kişiyi ele geçirebildiler, fakat o da ölüydü (Cangaliyev soyadında bir Çeçen).

Er ya da geç araştırma sonucunda Rus özel ajanlarının bu işe iştirak ettikleri ortaya çıkacak. Ve böylece onların yaptıkları bütün çirkin işlerden, Gürcüstan'ın bütünlüğünü ve bağımsızlığını engellediklerinden halkın haberi olacak.

Gürcüstan'a karşı olan ideolojiden dolayı, Rus yetkili çevrelerin buna benzer politikası kısa bir zaman içinde geri dönecek. Amaçları sadece Şevardnadze'yi devirmek ve Gürcüstan'ın batısını değiştirmek değil, asıl amaçları bütün dünyaya Gürcüstan'ın istikrarlı bir ülke olmadığını, ayrıca cumhurbaşkanına hep saldıran, bölgedeki çatışmaları durduramayan, parçalanmış bir devlet olduğunu ve bu topraklardan ne transit, ne "ipek" ve ne de petrol boru yollarının geçmesinin imkânsız olduğunu ilan etmektir. Moskova'nın her söylediğini yapmasına rağmen Rusya kendi güney "stratejik ortağına" işte böyle davranıyor. Sonuçta, yukarıda bahsettiğimiz durum gerçekleşiyor. Bugün Moskova'da şuna hayret etmemeleri gerekir: Şimdiye kadar yalnızca radikal politik kuvvetler, Gürcüstan topraklarından Rus silahlı kuvvetlerinin çıkarılmasını ve Abhazya'daki olay yerinden de Rus barış kuvvetlerinin çıkarılmasını destekliyorlarsa da, bugün bu talep uluslararası sorun haline gelmiş ve Gürcüstan'da artık kimse Rusya'nın "dünya sever", "stratejik ortaklığına" inanmıyor.

Rusya bundan sonra Gürcüstan ile işbirliği yapmak isterse büyük çabalar sarf etmesi gerek. Fakat Gürcü kamuoyunda bugün Rusya'nın Kafkaslara karşı yürüttüğü anlaşılamayan politikasından söz edildiğinde sık sık Rus düşünürü Karamzin'e ait şu sözler akla geliyor: "Rusya iki şeyden kaybediyor: kötü yollar... aptallar..."

İmaj dergisinin Ekim-Kasım 1998 tarihli, 7-8'inci sayısından alınmıştır.
Çeviri: Gönül RAHİMOVA
Osman Nuri MERCAN

DERGİMİZ çveneburi'NİN "ZARARLI FAALİYETLERİ"Nİ AÇIKLAYAN (!) TÜRK YURDU ADLI DERGİNİN, 135. SAYISINDAKİ (KASIM-1998) YAZIYI, HİÇBİR DEĞİŞİKLİK YAPILMAKSIZIN, AYNEN ALARAK OKURLARIMIZIN BİLGİSİNE SUNUYORUZ.

Bir Derginin Zararlı Faaliyetleri

Yunus ZEYREK

Bugün adına Gürcistan denilen ülkenin başkenti Tiflis ve civarında yaşayan halk kendini *Kartveli* olarak tanımlar. Yani bu halk Gürcü kelimesini bilmez ve kullanmaz. Ülkenin resmî adı da *Kartvel Yurdu* anlamına gelen *Sakartvelo*'dur.

Hâl böyle iken Türkiye'nin kuzeydoğusunda, merkezi Karadeniz kıyısındaki Batum şehri olan özerk Acaristan Cumhuriyeti'nin Müslüman halkı da Tiflis halkıyla aynı imiş gibi bir anlayışla tanımlanmaya çalışılmaktadır. Acara halkı tarih boyunca Tiflis halkı ve yönetimine karşı tavır almış, mücadele etmiştir. Rusların Kafkasya'ya girmelerine ön ayak olan Tiflis ile, daima Ruslara karşı duran Acara halkını bir arada mütalâa etmek, affedilmez bir hatadır. Türk-Rus savaşlarında Tiflis, Rusların yanında savaşırken, Acara halkı Türklerin yanında yer almıştır. Bu savaşlarda Ermenilerin Kars ve Erzurum'da yaptıklarını, Kartveller de Ahıska, Ardahan ve Artvin'de yapmışlardır.

Türk-Rus savaşları sonunda yapılan uluslar arası antlaşmalarla Batum ve çevresi özerk bir yönetim şartıyla Sovyet Gürcistan'ına bırakılınca, halkın büyük bir kısmı, ana vatanlarını terk ederek din, kültür ve mazi birliği bakımından kardeş gördüğü Türkiye'ye gelmiştir.

Türkiye'de bu insanlara Gürcü deniliyor. Onlar da kendilerini Gürcü, Acar veya Çveneburi olarak tanımlamaktadırlar. Türkçenin de etkili olduğu bir dil kullanırlar. Ama bu, Tiflis'ten ayrı bir dildir. Bu ayrılık, din, dil, tarih, coğrafya ve kültür sahalarında açıkça ortadadır. Maalesef tek tanımlamayla hepsine birden Gürcü denilmektedir. Bu tarihî yanlışlığı düzeltmek için *Kartvel*lere Gürcü deniliyorsa -ki artık bu yaygınlaşmıştır- Acaristan halkına kendilerinin de bildikleri ve kullandıkları gibi ACAR denilmelidir.

Acara halkının Gürcü, Gürcü'nün de *Kartvel*le aynı olduğu tezini ileri süren birtakım çevreler, yurdumuzda yıllardır bölücü propagandalar yapmaktadır. Bu propagandayla, Ruslarla birlikte zulmettikleri insanların torunlarını kendi saflarına çekerek bu sayede bugün Acara'yı yanında tutabilmek, yarınlarda ise, *"Beş yüz yıldır ana vatandan ayrı topraklar"* dedikleri Kars, Ardahan ve Artvin'i Türkiye'den koparmak amaçlanmaktadır.

Gürcistan-Tiflis merkezli bu propaganda faaliyetiyle önce İsveç'te Çveneburi dergisini çıkarmış ve dışarıdan Türkiye'ye sokmuşlardır. Zamanla içeriden buldukları insanlarla bu faaliyeti genişleterek kitap basmışlar, müzik grubu kurmuşlar ve dernekleşmeye, hatta köy ve nüfus sayımı yapmaya kalkışmışlardır. Ne yazık ki bunları gizli değil alenî olarak yapmaktadırlar. Söz konusu derginin yayını bir ara duraklamış, 1993 yılında yeniden başlamış. *"Babasının oğlu İberya"* diyor ki, *"Derginin 20 yıl önceki amacı neyse şimdiki amacı da odur. Gürcü kültürünün unutulmakta olan ögelerini ortaya çıkarmak..."*

İlk bakışta insanî imiş gibi görülen bu düşüncenin temelinde ihanetin olduğunu anlamamak cahillik veya saflık olur. Adını Gürcistan'ın Yunanca isminden alan bu vatandaşımızın başka zamanlarda, başka yerlerde çıkan iddia ve ifadelerini hatırlarsak, bu daha iyi anlaşılır.[1]

Bazı coğrafî isimler üzerinde yorum yaparak bölgenin Gürcü toprağı olduğu iddia edilmektedir. Bu, üzerinde yaşanılan ülkeye saygısızlık olduğu gibi ilme de aykırıdır.

Çoruh boyları, ilk tarih çağlarından, XI. yüzyılda Selçukluların yerleşmesine kadar, türlü akın ve yerleşmelere sahne olmuş bir bölgedir. Turanî Kolk (Kulkhi)'lardan Saka (İskit)'ları, sonra Roma, İran, Bizans çağlarındaki Oğuz yerleşmelerine, Bulgar, Hazar, Moğol Türklerinin akınlarına uğramıştır. Asilleri Oğuz olduğu halde Gürcü sanılan ve böyle adlandırılan Hristiyan Bagratlı kralları, daha sonra Kıpçaklı Hristiyan Atabekliler idaresinde sekiz yüz yıl kalmıştır. Böyle bir bölgenin yer adlarında birlik aramak yersizdir.[2]

Bu bilgilerden, bölgedeki kilise kalıntılarının kimlere ait olduğu da kolaylıkla anlaşılmaktadır.

İlmî vetki ve sahalarının ne olduğu bilinmeyen, ama gazete sayfalarındaki resimlere bakılırsa davulcu ve zurnacılardan ibaret bu propagandacılar, *"Şu isimler Gürcücedir, bu eserler Gürcülerden kalmıştır..."* gibi ipe sapa gelmez, temelsiz iddialarla konuyu bilmeyenlerin zihinlerini bulandırmaktadırlar.

Bulgar kavminin Türk kökenli olduğu bilinen bir gerçektir. Gürcü tarihçileri de Bulgarların Türk olduğunu yazıyorlar. Bunlar, bildiğimiz Kazan Tatar Türkleriyle aynı köktendirler. Bugün Kuzey Kafkasya'da Karaçay-Balkar Türkleri yaşamaktadırlar. Bu böyleyken Barkal dağının ismi nasıl Gürcüce olabilir?[3] Aynı bunun gibi Borçka, Çoruk, Artvin, Ardanuç, Oltu, Poshof, Tavusker (Olur) vs. gibi isimlerin de Türkçe olduğuna şüphe yoktur.

1944 yılı kışında, kızıl Gürcü diktatörü Stalin'in sürgüne gönderdiği Ahıska Türkleri hakkında tek satır yazıya yer vermeyen bir kısım gazetelerimiz, bu hain propagandalara sayfalar ayırabilmektedir. Sayfalarında defalarca bu hatayı tekrar eden bir gazetemiz, nihayet gerçeği gören bir yazıya da yer vermiştir. "Bir de Acaristan var" başlıklı yazıda çok isabetli tespitlerden bazı cümleler şöyledir:

"Acarları Kartvel olarak nitelendirmek ne tarihe ne de sosyolojiye uygun değildir. Acara muhacirlerinin halk arasında ve hatta bilgisiz pek çok siyasetçinin ağzında "Gürcü" olarak anılmaları akıl almaz bir yanlışlıktır. Bu halkı zorla veya cehaletle Gürcü yapmak ne mümkündür ne de bu çağda kabul edilebilir. Acarların Türkiye tarafından göz ardı edilmesi çok büyük bir hata olur."[4]

"Baba 1980'de öldürüldü. Çveneburi'yi oğul üstlendi"[5] başlıklı yazıda ne ifade edilmek isteniyor? Üstlenilen görev nedir? Ortaya açıkça konulan ifadelerden anlaşılıyor ki bu görev şudur: Türkiye'de bir Gürcü azınlığı vardır. Bunlar 500 köyde, 2.5-3 milyon civarındadır. Şimdilik siyasî özerklik istemiyorlarmış ama ana dilleriyle eğitim öğretim ve aşağılanan (?!) dillerine özgürlük istiyorlarmış. Ayrıca Gürcü kültür merkezleri açılmalıymış.

Üstlenilen görevle(!) bunların yapılması amaçlandığı anlaşılmaktadır.

Bizim bildiğimiz Acara muhaciri vatandaşlarımızın böyle problemleri ve talepleri yoktur. En son görüştüğümüz Sakarya'nın Evren köylüleri, *"Biz bu ülkeye kanımızı ve alın terimizi akıtmışız. Dedelerimiz zulümden kurtulmak, kendi inançlarıyla yaşamak için ata yurdundan buraya gelmişlerdir. Hristiyan Kartvelilerle hiçbir ortak yanımız bulunmamaktadır. Kartvelilerle dilimiz de ayrıdır, dinimiz de. Zaten çocuklarımızın da ülkemizin kültür dilini öğrenmelerini istiyoruz ve öyle yönlendiriyoruz..."* demektedirler.

İberya adlı vatandaşımızla ortakları, işte bu insanları ifsat etmeye çalışmaktadırlar.

Yapılan faaliyetler tamamen Tiflis merkezlidir. Kullanılan ifadeler Türk milletini rencide edicidir. Mevlâna türbesi de Gürcü ustalar tarafından yapılmış, bir Gürcü mimarî eseriymiş! Aynı üslûpla yapılmış kubbeleri Türkistan'daki eserlerde de görmekteyiz. Yoksa oralardaki eserleri de Gürcüler mi yapmışlardır?

Tiflis Müzesinde camekânda teşhir edilen Şota Rustaveli'nin eserindeki dibace kısmı neden gösterilmemektedir? Çünkü orada şair, *"Genceli Nizamî benim üstadımdır."* demektedir. İberya bunu nasıl izah edebilir?

Gürcistanlı iki kızıl profesörün 1945 yılında kaleme aldıkları Türkiye'den toprak talep eden yazılarından sonra bu tezi sinsi bir şekilde ortaya getiren, İberya'nın babası müteveffa Ahmet Özkan (Melaşvili)'dır. Bu vatandaşımız, Tiflis'te birçok kalem tarafından Türkçe olarak hazırlanmış "Gürcüstan" kitabını 1968'de kendi adıyla yayımlamıştır.[6] Kitap, ünlü Türkolog Prof. Kırzıoğlu tarafından

seri makaleler hâlinde tenkit edilmiş ve derhâl toplatılması gerektiği ifade edilmiştir."

Söz konusu kitap, Erzurum C. Savcılığı tarafından toplatılmışsa da suç yeri İstanbul olduğundan mahkeme, evrakı İstanbul C. Savcılığına göndermiştir. İstanbul C. Savcılığı ise bilirkişi tayin ettiği Hukuk Fakültesi profesörleri marifetiyle toplatma kararını kaldırmış ve kitabı serbest bırakmıştır. Takdir edilir ki alt başlığı *"kültür, edebiyat, sanat, tarih, folklor"* olan eser hakkındaki değerlendirme, Hukuk değil Edebiyat Fakültesi hocalarından alınmalıydı. Burada hangi kanaatin ağır bastığı meçhuldür.

Tarafımızdan da incelenen "Gürcüstan" kitabı, 1945'te ortaya atılan ve Türkiye'den toprak taleplerini ihtiva eden Gürcü tezlerini sayfalarına serpiştirmiştir. Birtakım yalan yanlış ifadelerle Türklüğe, tarihî Türk büyüklerine ve İslâmlığa hakaret edilmekte, iftiralar atılmaktadır. Yüzyıllarca Türkiye devleti ve insanlarıyla kardeşçe yaşamakta olan Acara muhacirlerini araç olarak kullanarak bölücülük yapılmaktadır. Ayrıca kitapta ağır bir Ortodoks-Hristiyanlık havası görülmektedir.

Açıkça anlaşılıyor ki bu kitap, Rus-Gürcü zulmünden kaçıp ülkemize yerleşmiş, yurduyla bütünleşmiş, yuvasını ısıtmış Acara muhacirlerine Tiflis muhabbetini aşılamayı amaçlamıştır.

Ahmet Özkan, kendisini tenkit eden Kırzıoğlu'na mektuplar yazmıştır. Bursa'dan gönderdiği 28.5.1969 tarihli bir mektubunda şunları söylemektedir:

Sayın Kırzıoğlu,

Türklüğe ve İslâmlığa hakaret etmek değil benim, kimin ne haddine böyle şeyler. Osmanlıların kullandıkları cebir ve ekonomik baskı metotları normal ve olağandır. Padişahın haberi yoktu ama ileri uçlardaki yeniçeri ağaları yapıyorlardı. Bu işi İranlılar, Romalılar, Moğollar, Timur vs. de yaptılar. Bu asırda da Almanlar, Ruslar, Amerikalılar yapıyorlar. Kraliçe Tamara'nın ordusu da Horasan seferinde aynı şeyleri yapmıştı.

Fikirlerinizi ikinci baskı nasip olursa ve müsaade ederseniz kitabına sevinçle koyarım. Bunda şüpheniz olmasın.

Sayın Kırzıoğlu, benim için, sizinle yazışmak büyük bir şereftir, çok faydalanıyorum. Fikirlerim donmuş değildir. Bilgi dağarcığım da dolmuş değildir. Bu hususta yardımlarınızı istirham edeceğim.

Candan başarılar diler saygılarımı sunarım.

Kendi kendini eleştiren bu çelişkili ifadeler üzerinde yorum yapmayı gerekli görmüyoruz. Özkan, bazı mektuplarında da üniversitede Gürcü filolojisinin kurulması, Paris'te ve Tiflis'te burslu öğrenci okutma arzusundan bahsetmektedir.

Şimdi bu kitabın yeniden basılacağı söylenmektedir. Eğer bu gerçekleşirse, Ahmet Özkan'dan hatıra kalan yukarıdaki ifadelerine saygı gösterilmelidir. Mektubun yazıldığı şahıs hayattadır. İlmî tenkitleri de ortadadır. Kitap aynı tezlerle basılacaksa, bu tenkitler kitaba bir bölüm hâlinde ilâve edilmelidir. Her hâlükârda memleketimizin ilim ve hukuk otoriteleri gerekli değerlendirmeyi yapacaklardır.

Küçük komşumuz Gürcistan'ın dostluğu çok önemlidir. Ama bu dostluk, karşılıklı olduğu müddetçe kalıcıdır. Giresun'a kadar olan tarihî Türk illerini kendi haritası içinde göstermek gibi basit hayalleri bırakmalıdır. Küçülen dünyada, eski çağ anlayışıyla birtakım düşmanlık tohumları ekmenin kimseye bir faydası olmamıştır. Aynı coğrafyada, karşılıklı dostluk ve anlayışla, insanları mutlu yaşatmak dururken, yeni düşmanlıklara ve bunun sonucu kan ve göz yaşlarına kimin ihtiyacı vardır?

DİPNOTLAR

1- Bkz. Yunus Zeyrek, Acaristan, Gurcistan ve Türkiye adlı makale.

2- M. Adil Özder, Çoruh Çevresi Yer Adlarımız, Bursa, 1964

3- Bkz. İslam Ansiklopedisi, II/365 Bayburt Mad.; Türkiye Yer Adları Sempozyumu Bildirileri, Prof. Kırzıoğlu'nun bildirisi, Ankara, 1984; M. Adil Özder, age

4- Hakan Kırımlı, Bir de Acaristan var, Zaman, 10 Temmuz 1998

5- Sercan Tezcanoğlu'nun röportajı, Cumhuriyet Dergi, 5 Temmuz 1998

6- Ahmet Özkan (Melaşvili), Gürcüstan, İstanbul, 1968

7- Dr. Fahrettin Kırzıoğlu, Bir Kitabın Anatomisi: Türkçe Bir Sovyet Propaganda Yayınının İçyüzü, Millî Işık dergisi, Ağustos 1969-Ekim 1970

Gürcüstan ve Gürcüler Hakkında Yorumlar Üzerine

Fevzi ÇELEBİ

Yakın bir dönemde, SSCB dağıldıktan ve kuzeydoğu komşumuz Gürcüstan bağımsızlığına kavuştuktan bir süre sonra Türkiye'de, Gürcüstan üzerine yorumlar yapan iki farklı grup kendini gösterdi. Bunlardan biri Türk devletinin Kafkasya politikasına da uygun yazılar kaleme alan grupken diğerinin iki belirgin unsurdan oluştuğu gözlendi: Muhafazakâr izlenimi veren kanat ve aslında Türkiye için hiç de muhafazakâr bir çizgi izledikleri söylenemeyecek olan, bir Kuzey Kafkasya dili konuşan herkesi, hatta Kuzey Kafkasya'da yaşayan tüm halkları Kuzey Kafkasyalı ya da Çerkes ortak paydasında birleştirmeye çalışan kanat.

Tuhaf bir işbirliği içerisinde bulunan ikinci gruptaki her iki kanat, Ankara nın dış politikasını göz ardı ederek birinci grubun Tbilisi'den yönlendirildiğini iddia etti. Gürcüstan'da yaşayan etnik grupların özellikle Abhazların Türk devleti tarafından dikkate alınmadığı ve Abhazlar aleyhine yanlı davranıldığı suçlamalarıyla bir tür baskı yaratmaya çalıştı.

Muhafazakâr tavır sergileyen *Türkiye* gazetesi yazarı M. Necati Özfatura birtakım subjektif veriler sunarak dönem hükümetini Gürcüstan politikası sebebiyle istifaya davet edebilecek kadar cüretli davranabilmişti.[1] Aynı gazetedeki bir başka yazısında da Süleyman Demirel'in Gürcüstan ziyaretinin ardından Ankara'ya dönüşünde "Gürcüstan'ın toprak bütünlüğüne" yaptığı vurgunun Türkiye'deki 7 milyon Kafkas kökenli vatandaşı ve Gürcü zulmü altında inleyen toplulukları incittiğini söyleyebilmişti.[2] Abhazya daki 90 bin Abhazdan kaçının Müslüman olduğunu dahi belirtmeye ihtiyaç duymadan Türkiye'den giden dört gencin burada şehit olduklarını da yazabilmişti.[3]

Gürcüstan'daki ayrılıkçı Abhaz hareketine yazılı basının yanı sıra TGRT, Samanyolu ve Kanal 7 TV kanalları da destek vermişlerdi.[4]

Ancak bu tür tutum sergileyenler, kimi zaman Türk, kimi zaman Müslüman kimi zaman da Abhaz olarak destekledikleri insanların 22-23 Ağustos 1997'de Çerkesk'te yaptıkları Dünya Abhaz-Abaza Birliği'nin 3. Kongresi'nde bir Rus milletvekilinin Türkiye'yi aşağılayıcı bir biçimde Amerika'nın güdümünde olarak nitelemesine ve Abhazların ilk günden itibaren yöneldikleri kıbleyi, Moskova'yı işaret etmesine[5] karşılık vermemişlerdi.

İkinci kanatta ise, Abhazyayı Kuzey Kafkasya'da, Abhazları hatta Osetleri de Çerkes olarak sunmaya çalışan Yaşar Bağ[6] müttefiki birinci kanadın Türk-İslam diyarı Abhazya söylencelerine karşı sessiz dururken, Nalçik'te Tha denilen Çerkes dinine dönüşü tavsiye ederek bu dinin ihtiyaca cevap verebilecek bir inanç olduğunu ve Semitik Tanrı anlayışından daha ileri olduğunu söyleyebildi.[7]

Özellikle birinci kanadın Gürcüstan karşıtı propaganda faaliyetleri Türkiye'de yankı buldu. İkinci kanat da birinciyi kesinlikle eleştirmedi. Abhazya'da İslami bir savaş olduğu kandırmacasına Türkiye Gürcüleri dahi aldanmıştı.[8]

Moskova'nın yönetim dışı dediği güçlerce Sohumi düşürüldü. Bunda Abhaz ayrılıkçıların Türkiye'deki destekçilerinin de elbette katkısı bulunuyordu

Abhazya olayı henüz sonuçlanmış değil, ama Gürcülerin boşalttıkları topraklara Rus ve Ermenilerin yerleştirildiğine dair haberler geliyor. Kendi topraklarında mülteci durumuna düşen 250 bin kadar Gürcü de bugün Gürcüstan'ın farklı bölgelerinde baba ocağına dönmeyi ümit ediyorlar

Gürcüstan sahnesinde ilk perdenin kapandığını düşünen ikinci grup şimdi ikinci perde için hazırlık yapıyor: Acara!

Aslında Abhazya perdesi oynanırken ikinci perdeye de çeşitli göndermelerde bulunulmuştu. Türkiye'deki Abazaların Abhaz olmadıkları konusunda tek satır yazılmazken; hatta bunların tek halk olduğu, hiç değilse Türkiye'deki Abazaların hatırı için Abhazya'ya yardım eli uzatılması gerektiği vurgulanırken[9] Türkiye'deki Gürcülerin Acaralı oldukları ve Acara halkının Acaralı Türk olduğu[10] dolayısıyla Gürcüle-

re yönelik ithamların Acaralıları muhatap kabul etmediği yönünde telkinler yapılmıştı.

İkinci perdeyle birlikte Gürcüstan'ın Acara bölgesindeki Müslüman Gürcüler, buna bağlı olarak Türkiye'deki Gürcüler ve dolayısıyla Gürcüstan Gürcülerine yönelik bilimsel olmaktan uzak, ideolojik saldırılar gözleniyor. Abhazya sahnesinde karşımıza çıkan ikinci gruptaki muhafazakâr tavır sergileyen kanat Acara sahnesinde de yerini alıyor.

Gürcülere karşı bilimsel düzeyde eleştirilerden çok, saldırı biçiminde yapılan propagandalar çoğu kez yine gerçekleri saptırıyor veya hiçbir kanıt göstermeden[11] ileri sürülen kendi içinde dahi çelişen iddialara dayandırılıyor. Hararetle yönelinen bu görüşler pozitif bilimlerde rastlanmayan, sosyal bilimlere has yargılarla ideolojik amaçlar doğrultusunda kullanılıyor.

Türkiye'de Gürcüler ve Gürcüstan üzerine şahsi değerlendirmelerde bulunan ve düşüncelerini topluma mal etmeye çalışan insanlar çoğu kez kulaktan dolma yanlış veya eksik bilgilerle yazıyor ya da kasıtlı olarak verileri saptırıyorlar. Bu çevrelerin yanı sıra akademik kariyeri bulunan ve bu konularda yorum yapan, maalesef kaynakları objektif olarak incelememiş örnekleri de göstermek mümkündür.

Hakan Kırımlı'nın *Zaman* gazetesindeki bir yazısı[12] bu açıdan ilgi çekicidir. Acara bölgesinde yaşayan halkı ısrarla Acara (bu Ege bölgesinde yaşayan insanları Ege olarak tanımlamaktan farksızdır) olarak veren yazar Türkiye Gürcülerinin kendilerini ifade etmek amacıyla kullandıkları ve yaklaşık olarak "bizden" anlamı taşıyan "çveneburi" kelimesini de "çvenebori" olarak sunarak, konuyla ilgili derin tarih ve sosyoloji bilgisini (!?) terminolojik dağarcığıyla besleyerek okuyucularına sunuyor.

Yazar Acaralıların Müslüman olduklarını ve dolayısıyla Gürcü olamayacaklarını belirtiyor.

Yunus Zeyrek de *Türk Yurdu* dergisinde[13] benzer görüşleri daha geniş bir şekilde ele alıyor. Fakat işin asıl üzücü yanı kendi gibi düşünmeyenleri, yani birinci grubu ihanet ve bölücülükle suçluyor.

Dini, afyon gibi kullanmaya çalışan bu yazarların "öncüllerinden" farklı yönleri de var. Örneğin Acaralıları köken itibariyle Türk kabul ettiklerinden bahsetmiyorlar.

İslamiyete göre kavim, millet, ümmet kavramlarını ya da Atatürk milliyetçiliğini tekrar açıklamayı yersiz görüyoruz. Ancak bu yazarların Türkiye'deki Gürcüleri Hz. Muhammed'in "Babasından başkasına ait soy iddia eden soysuz... Allah'ın gazabına, meleklerin lanetine ve bütün Müslümanların ilencine uğrasın[14] Cenab-ı Hak, bu gibi insanların ne tövbelerini ne de şahadetlerini kabul eder"[15] hadis-i şerifiyle karşı karşıya getirmeye çalıştıkları açıktır. Ebu Cehil'in İslamiyeti kabul etmemesi Hz. Muhammed'in Araplığından hiçbir şey eksiltmemişti.

"Ehl-i kitaptan bir grup, okuduklarını kitaptan sanasınız diye kitabı okurken dillerini eğip bükerler. Halbuki okudukları kitaptan değildir. Söyledikleri Allah katından olmadığı halde: Bu Allah katındandır derler. Onlar bile bile Allah'a iftira ediyorlar" (Âl-i İmran suresi 78. Ayet)

Türkiye'deki Gürcüler Acaralı mı?

Bu tarzda yazılar kaleme alınların önemli bir bilgi noksanlıkları da Türkiye'deki bütün Gürcüleri Acaralı sanmalarıdır. Peter Alford Andrews'in de doğrulukla tespit ettiği gibi "Artvin'de yaşayan hiç kimse veya Türkiye'de yaşayanlar kendilerini Acaralı olarak görmezler... Acaralılar tanımı Türkiye'deki Gürcü topluluğunun yalnızca bir kısmı için geçerli olabilir."[15] Kendilerini Acaralı (kesinlikle Acar değil) olarak adlandıran bu grubun yanı sıra, Türkiye Gürcülerinin çoğu kendilerini İmerhevli, Maraditli, Zeganili, Maçahelli gibi daha dar "bölge adlarıyla" isimlendirirler.

Acaralılar Gürcü mü?

17. yüzyıl başlarından itibaren İslamiyeti seçmeye başlayan Batı Gürcüstan'daki halkın Doğu Avrupa Kültür Kuşağı'ndan Ortadoğu Kültür Birliği'ne dahil oldukları söylenebilir. Fakat bu sebeple Acaralıları Gürcü olarak görmemek; Musevi oldukları için Karaimleri, Hazarları, Hıristiyan oldukları için Gagavuzları Türk olarak görmemek ya da onların Müslüman oldukları için Türkiye Türklerini Türk olarak görmemeleri kadar mantıksızdır. Hele Slav dili konuşan ve Hıristiyan olan Bulgarları Türk olarak görüyorken...

Türkiye Gürcüleri Gürcü mü?

Ülkemizde kendilerini çeşitli coğrafi tanımlamalarla adlandırsalar da Gürcü olmayanlar tarafından dahi bütün Gürcülere Gürcü denir?! Bu insanlar Güney Kafkas dil gurubuna ait Kartveluri dillerinden Kartuli (Gurcüce) adı verilen bir dili konuşurlar. Dolayısıyla Gürcü yanı Kartvel-

dirler. Dillerinde İslamiyetin etkisiyle giren Türklerin de kullandıkları Arapça, Farsça kelimeler vardır. Zamanla Türkçenin etkisi artmıştır.

Müslüman Gürcüler ve Hıristiyan Gürcüler Arasında Sürtüşme Var mı?

Osmanlı sultanı halifeydi ve devleti din adına yonetirdi. Sultan buyruklarının dini emir gibi algılandığı bir dönemde Müslüman ve Hıristiyan Gürcüler arasındaki çekişmeler dolayısıyla kavmi değil dini sorunlardan kaynaklanmaktadır. Günümüzde Eduard Şevardnadze ve Aslan Abaşidze arasındaki "rekabet" ise siyasi yaklaşımlara dayandırılabilir. 400 bin nüfuslu Acara bölgesinden olan siyasetçi Abaşidze'nin Yeniden Doğuş Birliği Partisi'nin 5 milyon 500 bin nüfuslu Gürcüstan'da Hıristiyanların desteğini almadan ikinci parti olabilmesi imkânsızdır.

Gürcüstan Türkiye'den Toprak Talebinde mi Bulunuyor?

1945'te ortaya atılan, Türkiye'nin kuzeydoğu bölgelerinin tarihi ve coğrafi açıdan Gürcüstan'a ait olduğu iddiaları[16] güdümlü Sovyet basınında yer almıştı. Çar Deli Petro'nun yarattığı "sıcak denizlere inme politikasının" mahsulü olan bu yaklaşıma Türk devlet adamları gereken yanıtı vermişti. Sonrasında ise Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki iyi komşuluk esasına dayalı ilişkilerin devamı sağlanmıştı.

Tabii yakın geçmişte Türkiye'de aynı zihniyetle Batum'u isteyen politikacılara da rastlanmıştı.[17] Ülke sınırlarının uluslararası antlaşmalarla belirlendiği ve değiştirilemeyeceğinin tastik edildiği günümüzde ne Türk devleti ne de Gürcü devleti sınırlarının dışına göz dikmiştir. Globalleşen dünyamızdaki bu tür yaklaşımlar henüz çağı yakalayamamış insanlar tarafından mizahçılara konu bulmak için üretilebilir.

Gürcüstan'ın Türkiye'den toprak talebinde bulunuyor olduğu gibi dayanaksız iddialarla, aynı coğrafyada, karşılıklı dostluk ve anlayışla, insanları mutlu yaşatmak dururken, yeni düşmanlık tohumları ekmeye kimin ihtiyacı var?

Türkiye Gürcülerinin Kültürel Faaliyetleri Bölücülük mü?

1977'de ilk sayısı çıkan, 7. sayısından itibaren yayın hayatına uzunca bir süre ara veren ve 1993'te yayınına yeniden başlanan *çveneburi* dergisi Türkiye'deki Gürcülerin belirgin ilk faaliyetlerindendir. Amacı genelde Kafkasya, özelde de Gürcüstan ve Gürcü kültürünü tanıtmak olan bu dergiyle birlikte çeşitli kitaplar basılmış, müzik ve folklor grupları kurulmuş, dernekleşmelere gidilmiştir. Bu süreç halen genişleyerek devam etmektedir.

Türklerin Rusya içlerinde, Yunanistan'da, Bulgaristan'da tarihlerine ait izler nasıl varsa Gürcülerin de çeşitli ülkelerde kalan unutulmuş ya da yaşayan izleri vardır. Bunların tespiti her iki balkın tarihi için olduğu kadar, insanlık tarihi için de önem taşır. Tarihsel ilişkiler, tarihi coğrafyaya ait isimler, sanat-dil etkileşimleri gibi hususlarda yapılacak araştırmalar bu iki ülkeyi ve milleti ancak yakınlaştırır. Elde yazılı hiçbir kaynak olmasa da plan özellikleri, üst örtü, malzeme, süs yönünden Gürcü mimarisine ait olduğu tespit edilebilecek Kuzeydoğu Anadolu'daki kiliselerin Türk sanatına ait olduğu iddiası buna asla ihtiyacı olmayan Türk sanatını küçük düşürmekten başka işe yaramaz.

Tbilisi Müzesi'nde sergilenen Gürcü şair Şota Rustaveli'nin *Vephis Tkaosani* (Kaplan Postlu Kahraman) adlı eserindeki dibace kısmında Rustaveli, "Gence'li Nizami benim üstadımdır," demesse bu, iki milletin aralarında o zaman da yakın bağların olduğunu gösterir.

Bu yazarların benzer iddialarına ve onlara verilecek yanıtlara daha fazla yer ayırmaya gerek duymuyorum.

İkinci perde, Acara'daki ikinci grubun birinci kanadı böyle bir yaklaşım sergilerken ikinci kanat da boş durmadı. Doğrudan Acara'yla ilgili olmasa bile perdenin açılışına yakın zamanlamayla tavrını koydu. Fahrettin Çiloğlu'nun *Kafkasya Yazıları*'ndaki: "Kafkasya Konusunda Yanılgılar ve Yanlışlar" ve "Her Yol Mubah mı?" başlıklı iki yazısına[18] yine, "şiddeti ve savaşı kışkırtan, şoven bir terminolojiyle halkların kardeşliğine zarar veren yazılar yayımlanmaz" sloganını kullanan dergi Erol Karayel in "Evet Her Yol Mubah" başlıklı seviyesiz yazısıyla[19] cevap verdi.

Talihsiz yaklaşımlar sergileyen insanlar bir yana Türk devletinin Gürcüstan ve Kafkasya politikası bellidir. Amaç belli etmeden zihinleri bulandırarak yapılan bu tür davranışlar, ülkenin gerçek mutluluğunu engeller. Türk halkını oyalar ve zarara uğratır.

"Atatürk milliyetçiliği bağlamında" Türk olan bu ülkenin her ferdi etnik kökenleri ya da etnik kökenini bir zenginlik unsuru olarak görmeli ve bunları kaynaşma malzemesi olarak al-

gılamalıdır. Artık halklar sınırlardan taşmaktalar. Dünya üzerindeki 6 bini aşkın dil ve lehçeye karşılık 185 ülke var. Türkiye'de Gürcüler ve başka halklar yaşadığı gibi Gürcüstan'da da Türkler ve başka halklar yaşıyorlar.

Gerek Süleyman Demirel, gerekse Eduard Şevardnadze, demeçlerinde "Türk-Gürcü sınırı kalkmalıdır"[20] derlerken bizim burada yaptığımız tartışmaların da gelecekte önemini yitireceği mesajını vermişlerdir

DİPNOTLAR

1- Bkz. M. Necati Özfatura, "Abhazya Türkiye'nin Meselesidir," *Türkiye*, 2 Ocak 1997

2- Bkz. M. Necati Özfatura, "Türkiye-Gürcüstan İlişkileri veAbhazya," *Türkiye*, 22 Ağustos 1997.

3-Bkz. M. Necati Özfatura, "Abhazya Zaferi," *Türkiye*, 30 Eylül 1993.

4- Bkz. FevziÇelebi, "Gürcüstan Kazan Biz Kepçe," *çveneburi*, Sayı 19-21, Ocak-Haziran 1996

5- Bkz. "Dünya Abhaz-Abaza Birliği Çerkeskle Toplandı," *Nart*, Sayı 3, Ağustos-Eylül 1997.

6- Bkz. Yaşar Bağ, "İşgal, Soykırım, Sürgün, Göç," *Kafkasya Yazıları*, Sayı 2, Yaz 1997.

7- Bkz. Yaşar Bağ, "Kafdağı'nın Ardı," *Kafkasya Yazıları*, Sayı 1, İlkbahar 1997

8- Bkz. Editor, "çveneburi'den," *çveneburi*, Sayı 19-21, Ocak-Haziran 1996

9- Bkz. M. Necati Ozfatura, "Abhazva Türkiye'nin Meselesidır," *Türkiye*, *2 Ocak* 1997

10- Bkz. Ramazan Özey, "Türkiye'nin Kuzeydoğusunda Müslüman Bir Türk Ülkesi Acaristan," *Altınoluk*, Nisan 1996.

11- Bkz. Doğan Yağınlı, "Gürcü Değil Acaralıyız," *Atlas*, Sayı 57, Aralık 1997

12- Bkz. Hakan Kırımlı, "Bir de Acaristan Var," *Zaman*, 10 Temmuz 1998.

13- Bkz. Yunus Zeyrek, "Bir Derginin Zararlı Faaliyetleri," *Türk Yurdu*, Kasım 1998

14- İbn Hişam II, 350, *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Sayı53-54

15- Peter Alford Andrews, *Türkiye'de Etnik Gruplar*, İstanbul 1992, Sayı 249

16- Bkz. S. Canaşia, N. Berdzenişvili, "Turkiye'den Haklı Istemlerimiz," *Tarih-Toplum*, Ekim 1987

17- Bkz. Editör, "Çveneburiden," *çveneburi*, Ocak-Haziran 1996, Sayı 19-21.

18- Bkz. Fahrettin Çiloğlu, "Her Yol Mubah mı?" ve "Kafkasya Konusunda Yanılgılar ve Yanlışlar," *Kafkasya Yazıları*, Sayı 3, Kış 1998

19- Bkz. Erol Karayel, "Evet HerYol Mubah," *Kafkasya Yazıları*, Sayı 4, Yaz 1998

20- Bkz. Kerem Çalışkan, "Demirel: Kafkasya'da Sınırlar Kalkmalı," *Yeni Yüzyıl*, 11 Temmuz 1997;Bkz. *Türkiye*, 18 Şubat 1999

çveneburi KÜLTÜREL DERGİ **ABONE FORMU** ჩვენებური კულტურული კრებული

Derginize 199__ yılı için YILLIK ABONE olmak istiyorum.

Ad, SOYAD: _____ Tarih: ___ / ___ / 199___

Adres : _____

_____ İmza

_____ İl: _____

İş telefon : _____

Ev telefon : _____

Fax : _____

- Yıllık abone bedelini yatırdığınıza dair belge (banka ödeme makbuzu/posta çeki) ile ABONE FORMU'nu adresimize gönderiniz
- Havale hesapları: TOTAL MÜŞAVİRLİK VE MÜMESSİLLİK LTD. ŞTİ.
  (TL.) Posta çeki hesap no: 1612040
  (TL.) İş Bankası, İstanbul, Pangaltı Şubesi, No: 648953
  ($.) Garanti Bankası, İstanbul, Harbiye Şubesi, No: 9002537-0
- 1999 için YILLIK ABONE BEDELİ: 3.000.000.-TL'dır

• Adres
Halaskârgazi Caddesi
Rişvanoğlu Apt. No: 59
Kat: 6 Daire: 5 Harbiye
İSTANBUL
Tel: (0212) 234 43 39 - 231 79 28
233 56 82 Fax: (0212) 246 02 27

Lütfenfotokopi çekiniz.

16. Yüzyılda Samtshe (Metshi'lerin Yurdu) Atabeyliği*

Prof. Nodar ŞENGELİA

Samtshe Atabeyliği 16. yüzyıl başlarında birbirine düşman olan iki ülke arasında kaldı. Sonu gelmeyen İran-Osmanlı savaşlarının arenası genelde Samtshe Atabeyliği idi. Erzurum ve Trabzon paşalarının Samtshe Atabeyliği sınırlarına yaptığı saldırılar hissedilir derecede artmıştı.

1510 yılında Osmanlı askerleri yeniden Samtshe Atabeyliği sınırlarına dayandı. Genç atabey, Osmanlı serdarının yanına gitti ve kendisine itaat edeceğini açıkladı. Serdar kabul etti ve genç atabeyden yiyecek vermesini ve İmereti için kılavuzluk etmesini istedi. Atabey, Osmanlı serdarının teklifini kabul etti. Genç atabey Osmanlı askerlerini Samtshe Atabeyliği'nden geçirdi ve Osmanlıların İmereti'ye saldırabilmeleri için kılavuzluk etti. Osmanlılar Samtshe Atabeyliği yoluyla İmereti'ye girdiler, Kutaisi'yi, Gelati'yi yaktılar, halkı katlettiler ve Samtshe Atabeyliği yoluyla geri döndüler. Sonra genç atabey, Osmanlılar ile anlaştı, itaat edip hizmet edeceğini söyledi. Onların ilişkilerinin politik şekli haraç temeline dayanıyordu. Atabey, atabeylik unvanını koruyarak Samtshe Atabeyliği'nin yöneticisi olarak kalıyordu. Buna karşılık, şu koşulları kabul ediyordu: a) Osmanlı sultanına haraç verecek. b) Gerekli olduğu zamanlar askeri ile birlikte Osmanlıların yanında yer alacak ve Osmanlı askerlerine yiyecek sağlayacak.

Osmanlı kaynaklarından anlaşıldığı kadarıyla, Osmanlılar, 16. yüzyılın ikinci çeyreğinden itibaren Samtshe Atabeyliği'ni sınırları içine alma politikasını güdüyordu ve bu toprakları kendi yönetim birimi haline getiriyordu.

Samtshe Atabeyliği'nde oluşan bu zor politik durum, atabeye diplomasiden yararlanması gerektiğini gösteriyordu. Atabey, Osmanlıların Atabeyliğe girmeleri ve oradaki stratejik noktaları güçlendirmeleri durumunun İran şahının da işine gelmeyeceğini iyi biliyordu. Bununla beraber Kartli Kralı Luarsab'ın da şah ile arası iyi değildi, ayrıca Cavaheti feodallerinin kralın tarafını tutmaları da kralın etkisini artırıyordu. Bunlar da şahın işine gelmiyordu. Atabey bu durumdan yararlanmaya çalışarak şahtan yardım istedi.

İran şahı Atabeyliğe asker gönderdi. Kızılbaşlar, atabeyden ayrılan feodalleri katlettiler ve Vardzia, Tmogvi, Vanis Kvabi, Varneti ve diğer kaleleri atabeye geri verdiler. İranlılar daha sonra Kartli'yi yağmalayarak geri döndüler.

Kısa sürede Kanuni Sultan Süleyman'ın kalabalık silahlı güçleri, İran tarafına geçen hain atabeyi cezalandırmak üzere Samtshe Atabeyliği'ne geldiler. Samtshe feodalleri yeniden atabeyden ayrılarak Osmanlı tarafına geçmeye başladılar.

1554 yılı İran-Osmanlı savaşında Osmanlılar geri çekilmek zorunda kaldılar. Şah Tamaz Osmanlı askerlerinin geri çekilmesinden yararlanarak Gürcüstan'a saldırdı.

1555 yılında Amasya'da yapılan anlaşma, tüm Gürcüstan'ın olduğu gibi Mesheti'nin de aleyhine idi. Bu anlaşma ülkeyi bölüyor ve politik anlamda parçalanmasını sağlıyordu. Bu anlaşmayla İran ve Osmanlılar kendilerini, ülkenin dağılan bölgelerinin resmen hamisi olarak ilan ediyorlardı. Bu durum, merkezi hükümete karşı yapılan bu savaşlarda iç yıkıcı kuvvetlerin aktifleşmesine neden oluyordu.

Osmanlılar Mesheti'nin doğusundan elini çekmiyordu. Osmanlıların Mesheti'ye yönelik saldırıları, aynı zamanda İran'ın Doğu Gürcüstan'daki başarılarını çabuklaştırıyordu. İran, Kartli Kralı Simon'u yendi ve krallık yönetimini hükümsüz kılmak amacıyla İranlı Müslüman bürokrat Davud Han'ı getirtti. Bu ise İran'ın Doğu Gürcüstan'daki pozisyonunu daha da pekiştiriyordu. Tüm Güney Kafkasya'ya hâkim olmak isteyen Osmanlılar, bu durumu kabul edemiyorlardı. Bu yüzden anlaşmanın Samtshe Atabeyliği'nin doğu kısmının İran hâkimiyeti kapsamında olduğunu belirten maddesini sistematik olarak ihlal ediyorlardı.

1578 yılında İran-Osmanlı savaşlarının ye-

niden başlamasıyla Samtshe Atabeyliği'nin işgalinin yeni etabı başlıyordu. Osmanlılar, Güney Kafkasya üzerindeki planlarını aktif olarak uygulamaya koyuldular. Bu sırada Osmanlıların düşmanı olan İran Şahlığı'nda feodal iç savaş başlanıştı. Osmanlılara göre bu durum İran'ın büyük bir bölümünün ve Güney Kafkasya ülkelerinin kolayca işgal edilebilmesi için Osmanlı serdarlarına büyük olanaklar sağlıyordu.

1578 yılında Lala Mustafa Paşa serdarlığındaki Osmanlı askerleri Gürcüstan yoluyla Şirvan-Azerbaycan'a doğru hareket ettiler. Osmanlılar Gürcüstan krallık-prensliklerinin tamamını tehdit ediyordu. "Osmaloba" (Osmanlılık) tehlikesi Gürcü feodal topluluğunun çoğunu Osmanlılara karşı birleştirdi.

Lala Mustafa Paşa'nın görevi ülkenin hızla Osmanlılaştırılması idi. Lala Mustafa Paşa bu görevi gerçekleştirmek için tüm enerjisini ortaya koydu. Zamane o, ne de sonraki serdarlar, bunu, Osmanlıların istediği şekilde gerçekleştiremediler. Bunun nedeni Gürcü halkının azimli direnişi idi. Kartli Kralı Simon ve Atabey II. Manuçar düşmanı birçok kez yenilgiye uğrattı ve Osmanlı askerlerine ağır zararlar verdi.

Lala Mustafa Paşa Kaisi ve Erzurum'a doğru yöneldi ve Samtshe Atabeyliği'nin sınırlarından geçti. "Kartlis Tshovreba"ya göre, feodal atabeye sadık yöneticilerin yönettiği yerlerdeki halk Osmanlılara karşı büyük bir direniş gösterdiler. Savaş giderek daha da gergin bir özellik alıyordu. E. Takaişvili'nin *Sami Istoriuli Kronika* adlı kitabında (1980, Tbilisi, sayfa 98) şöyle deniyor: "... Hvantkri askerleri ve Lala Mustafa Paşa, Mgeltsihe Kalesi'ne dayandılar. salı gününe kadar her gün savaşıyorlardı. kalede bulunan Gogorişvili, kardeşi Rahip Erişneuli, kardeşinin oğlu Zurab maiyetiyle birlikte tanrının izniyle düşmanı kovdular ve kale bizde kaldı, zafer bizim idi."

İran ve Osmanlılar arasındaki savaş, 8 Ağustos 1578'de Çıldır'da sonuçlandı. İranlılar hezimete uğradılar. Bu savaşta 7.000 İranlı öldü, 3.000'i de Osmanlılara esir düştü (İranlı Don Huan'ın "Relaciones De Don İvan de Persia - 1604"te verdiği bilgiye göre).

Zaferi kutlamak için Sultan III. Murat, Lala Mustafa Paşa'ya tüm esirlerin kafalarının kesilmesi ve bunlardan bir kule yapılması için emir verdi. Bunun amacı İranlılara gözdağı vermek idi. Bu konu hakkında İranlı Don-Huan aynı kaynakta şöyle demektedir: "Böylesi gaddarca hiçbir sultan davranmamıştı. bu korkunç olay İran şahı taraftarı olan prensleri çok korkutmuştu.

Atabey Manuçar, savaşın sonunu bekliyordu, onun için her iki güç de aynı idi. Osmanlıların zaferinden sonra Manuçar, Lala Mustafa Paşa'nın yanına gitti ve kendisine itaat edeceğini açıkladı. S. Cikia'nın *Gürcüstan Hakkında İbrahim Peçevi* adlı eserinde şöyle denmektedir: "Sözü geçen prens (Manuçari-N. Ş.) 6.000 silahlı asilzade ile geldi ve dağın eteğinden kazananları ve kaybedenleri izlemeye başladı. Orada durdu ve kazanan tarafın kendisini bağışlayacağını umuyordu ve Toknak Han'ın (İranlı serdar) başına neler geleceğini öğrenince geri döndü ve sabahleyin değerli serdarın çadırına gitti." Manuçar'ın itaatkârlık teklifi Lala Mustafa Paşa'nın başarısı sayılırdı, ancak bu ziyaret Manuçar'ın gözünde koşulsuz bir itaatkârlık anlamına gelmiyordu. Manuçar, atabey unvanını koruyarak ülkesini yönetmek istiyordu Sultan'dan. Atabey Osmanlılarla olan ilişkisinin sahiplik ilişkisi olduğuna inanıyordu. Sahiplik birlikteliği kurallarına göre Atabey II. Manuçar'ın iki sorumluluğu vardı: 1) Askerleriyle Osmanlılar tarafında yer alacaktı, 2) Sultan için haraç toplayacaktı.

Lala Mustafa Paşa atabeyin isteklerini kendine göre yerine getiriyordu. Osmanlılar Samtshe Atabeyliği'ni tamamen işgal ederek paşalığa dönüştürmek ve sancaklara ayırmak istiyordu. Burada Osmanlılara atabey yani prens değil bürokrat yani paşa gerekiyordu, Samtshe Atabeyliği'nin tek bir politik birim olarak kalmasını istemiyorlardı. Hammer'in, *Histoir de L'empire Ottomen*, adlı eserinde (Paris VII, sayfa 84) Lala Mustafa Paşa, Manuçar'a sancak olarak Atzkuri'yi, kardeşi Giorgi'ye Oltisi'yi ve annesi ve diğer akrabalarına da birkaç toprak ve köy verdi. Lala Mustafa Paşa, atabeyin aile bireyleri arasında mülkiyet bölüşümü yapmakla ülkenin politik olarak parçalanmasını başlatıyor ve atabeyin aile bireyleri arasındaki gelecek çatışmaların tohumlarını atıyordu.

Lala Paşa, sancakları diğer yerli feodallere de veriyordu. Bu, atabeyin yönetim gücünü zayıflatıyordu, ama feodallerin hoşuna gidiyordu. 18. yüzyılın ilk yarısında "Osmanlılık" döneminde benzer durum Kartli'de de olmuştu.

Osmanlılar Kartlîyi yönetimlere bölerek prenslere verdiler (N. Berdzenişvili. *18. Yüzyıl Gürcüstan Tarihi*. Gürcüstan ve Kafkasya Tarihi Kaynakları. 1944, Cilt I. sayfa 180'e göre).

Lala Mustafa Paşa'nın tedbirleri, "Osmanlılık"ın başladığını haber veriyordu. Osmanlılar henüz Şirvan-Azerbaycan'ı işgal etmedikleri için Manuçar'ın sadakatine ihtiyaçları vardı. Şirvan-Azerbaycan işgal edildikten sonra durum tüm Güney Kafkasya'da Osmanlılar lehine değişti. Bundan sonra Osmanlılar Kaheti Kralı Aleksandre'ye yükledikleri haracı ağırlaştırdılar. Kaheti Kralı Osmanlılara haraç ödemek zorunda kaldı. (V. Gabaşvili, *Satatro Gamosağebeli. Gviani Peodalur Sakartveloşi*. III. cilt. 1951, sayfa 136'ya göre.)

Lala Mustafa Paşa Gürcüstan'dan geri dönerken Samtshe Atabeyliği'nden geçti ve Manuçar ile Kvarkvare'yi de İstanbul'a götürdü. İstanbul'da onlardan Müslüman olmalarını istedi. Müslüman olan Manuçar Gürcüstan'a geri döndü. Bu konu hakkında *Mesburi Kronika* adlı eserde şöyle denilmektedir: "1579 yılında Ekim ayında Atabey Manuçar Konstantinepol'dan döndü ve paşalık unvanını aldı. Sultan, Atabey Kvarkvare'yi Tortum'a atadı ve iki ay boyunca oradan ayrılmasına izin vermedi. "Kronika"da sözü edilen paşalık rütbesi Samtshe Atabeyliği'nin politik organizasyonunun Osmanlı kurallarına göre değiştiği anlamına gelmektedir. Atabeyliğin paşalık olarak değiştirilmesi ile sultan yönetimi "Osmanlılık"ı güçlendiriyordu. "Osmanlılık" ise doğası ve özelliği ile Gürcü toprak sisteminden çok farklı idi. Manuçar "Osmanlılık"ın güçlenmesinin ülkesi için ciddi bir tehlike oluşturduğunun farkında idi. Kaheti Kralı Simon ve İran-Osmanlı karşıtı olan savaşçılarla gizli ilişkiler kurdu. Manuçar'ın Kaheti Kralı Simon ile görüştüğü haberi tez duyuldu ve Osmanlılar Manuçar'ı öldünme kararı aldılar. Manuçar Osmanlı Serdarı Mehmed Paşa'yı ağır yaraladı. Yanındakilerden birkaçını da öldürdü ve tehlikeye girdi. Bu konu hakkında *Mesburi Kronika*'nın yazarı şöyle demektedir:

"1581 yılında Atabey Manuçar'a ihanet ettiler, atabey kurtuldu, iki paşa ağır yaralandı ve kaçtılar ve tüm yerler bize kaldı."

Manuçar Osmanlılara karşı ayaklanma başlattı. Bu durum, Güney Gürcüstan'ın topraklarını, isteyerek Osmanlılara bırakmayacağını ve boyun eğmeyeceğini gösteriyordu. Manuçar Kral Simon ile ilişkilerini güçlendirdi ve onunla birlikte Osmanlılarla ve Osmanlılara destek olan Samtshe feodalleri ile savaştı.

Manuçar-Simon işbirliği "Osmanlılık" için büyük engeller oluşturuyordu. Buna rağmen Osmanlılar yine de Samtshe'yi bırakmıyorlardı ve Samtshe hakkında kayıtlar tutmaya devam ediyorlardı.

1590 yılında İran-Osmanlı anlaşmasına göre, İran, Osmanlıların tüm Güney Kafkasya'daki yetkilerini kabul ediyordu ve Samtshe Atabeyliği tamamen Osmanlılara kalıyordu. Osmanlılar da tüm dikkatlerini burayı, Osmanlılaştırmaya verdiler. Osmanlıların bu tedbirlerini, 1595 yılında oluşturulan "Gürcüstan Vilayeti Büyük Defteri" kanıtlamaktadır.

Osmanlı sosyopolitik düzeninde işgal kuvvetinin durmaksızın oluşturmaya çalıştığı Samtshe Atabeyliği organizasyonu, her şeyden önce toprak mülkiyetindeki Gürcü sistemini yok ederek Osmanlı toprak mülkiyeti şekillerini getirmeyi amaçlıyordu. Osmanlılar Samtshe Atabeyliği'ne askeri Len sistemini getiriyordu. Askeri Len sisteminin gelişiyle burada toprak feodal mülkiyetinin, yerleşik Gürcü ve yerleşik olmayan Osmanlı şekilleri arasında bir çatışma başlıyordu.

Osmanlıların işgal ettikleri bölgeye getirdikleri feodal toprak mulkiyeti şekilleri geç feodal Gürcü şekillerinden tamamen farklı idi. İşgal ediken ülkeyi asimile etmek amacıyla Osmanlı yönetimi, Gürcü topraklarını kendi askeri yetkililerine veriyordu. Bu durum Güney Gürcüstan topraklarında ilk kez yabancı-etnik (Türk) unsurlarının oluştuğu anlamına geliyordu. Ülkenin Türkleştirilme politikasının başarısı, Osmanlı toprak mülkiyeti sisteminin yerleşmesine bağlıydı. Samtshe Atabeyliği'nde topraklar Gürcü toprak mülkiyeti değerleriyle eşit olarak dağıtılmaya başlanılıyordu. Bu süreç 16. yüzyılın 90'lı yıllarında başlamıştır. "Defter"de toprak sahipleri olarak Osmanlı bürokratlarına da rastlamaktayız.

Dimitri Bakradze eserinde şöyle demektedir: "Türkler tarafından işgal edildikten sonra Atabeylik'teki eski toprak mülkiyeti sisteminin bir anda yıkılması olanaksızdı ve Gürcü Len sistemi, özelliğini değiştirmiş Türk sistemi olarak uzun süre yürürlükte kaldı." Yazara göre Osmanlı yönetimi işgal ettiği bölgelere kendi

sistemini ancak yavaş yavaş getirebilirdi. Dimitri Bakradze Türk toprak mülkiyeti kategorilerini ayrıntılarıyla açıklamakta ve bu kategorileri Gürcü toprak mülkiyeti şekilleriyle karşılaştırma olanağını vermektedir.

"Defter" II., sayfa 336, 341, 344, 346, 365, 369, 372, 380, 378, 384 de, askeri yetkililere verilen topraklar hakkında yeterince bilgi vardır. Örneğin, Panaki Köyü'nde bulunan topraklardan biri ve altı kişi ve değirmen Vardzeli'nin mülkiyetindedir. Eski defterde kayıtlı olduğuna göre: "Kraliyet savaşları durumunda köy halkı derhal askeri göreve gelecektir."

Gürcü feodalleri ancak Osmanlı kurallarına göre toprak sahibi olabiliyorlardı: Osmanlı hükümet divanında kayıtlı toprakları ancak Osmanlı yönetiminden alabiliyorlardı. Bu durumda onlar ya sultanın sipahileri ya da Osmanlı devlet memurları olmak zorundaydılar. Toprak sahibi olmak askeri hizmetlerin yerine getirilmesine bağlıydı. Osmanlı kurallarına göre yeniden oluşturulan feodal sınıftaki değişiklikler Hıristiyanlığın reddedilmesi temeline dayanıyordu. Çünkü Osmanlılarda devlet memurları ya da askerler, Osmanlı feodal yetkilerinden yararlanmak için Müslüman olmalıydılar. Hıristiyan feodaller İslamı kabul etmek ve ideolojik olarak işgalci devletin hâkim sınıfına karışmak zorundaydılar. Ama İslamı kabul etmek Osmanlı kurallarını da kabul etmek anlamına geliyordu.

Samtshe Atabeyliği'nde işgalcilerin kurallarını kabul etmeyen bir feodal grup da vardı. Onlar Osmanlılarla anlaşamıyorlardı, çünkü onların tarafına geçmek, eski avantajlarını kaybetmek anlamına geliyordu. Vahuşti Batonişvili, *Sakartvelos Tsbovreba*'da, (Tbilisi, 1913, sayfa 256) şöyle demektedir: "Sefer Paşa'nın Osmanlı kurallarına göre yönettiği ileri gelenler Müslüman olmak istemiyorlardı."

"Gürcü feodal toplumu, doğu toprak hâkimiyeti sisteminin yerleşmesine karşı mücadele ediyordu ve Gürcü toprak mülkiyeti kurallarını, sınıfsal egemenliğin yerel politik organizasyonunu, prenslik-krallık ülkesini korumaya çalışıyordu," diyordu (V. Gabaşvili, *Satatro Gamosağebeli*, "Geç Feodal Gürcüstan İncelemeleri", Tbilisi, 1953, cilt: III, sayfa 146). Samtshe Atabeyliği'nin Müslümanlaştırılması politikası Gürcü Hıristiyan kilisesini tehdit ediyordu. Kilise topraklarının gasp edilmesiyle beraber işgalci güç, kilise ve manastırları yerle bir ediyordu. Hıristiyan kilise kültürü çalışanlarına fiziksel zararlar veriyordu. Bu nedenlerden dolayı Gürcü halkı Samtshe Atabeyliği'nden Gürcüstan'ın diğer bölgelerine göç etmeye başladı.

Müslümanlığı kabul ederek topraklarını ellerinde tutan Gürcü feodallerin bazıları "Defter"de söz konusu edilmektedir. Örneğin, "Defter"e göre işgal edilen yerlerden 53 köy Osmanlı vergi sistemine tabi değildi, onlara Osmanlı kanunları uygulanmıyordu ve "Defter"deki kuralların dışındaydılar ("Defter" II, cilt, sayfa: 381, 439, 501, 502, 503). "Defter" kuralları dışında kalan köyler hakkında, sadece bu köylerin özellikleri ile ilgili bilgiler vardır. Bu şu anlama gelmekteydi: "Defter" kuralları dışında kalan köyler ülkenin Osmanlılar tarafından kaydedilmesinden sonra dahi Gürcü feodallerine kalmıştı, ancak onların yönetimdeki vetkileri sultanın bir lütfuydu. Bu köylerin gelirleri Gürcü feodallerinin oluyordu. Gürcü kanunları geçerliydi ve Gürcü feodallerinin dokunulmazlıkları vardı.

Samtshe Atabeyliği Gürcüstan'da Osmanlı toprak mülkiyetinin yerleştiği ve Osmanlı yönetiminin hâkim olduğu tek yöre idi. Ülkenin Osmanlı kurallarına göre organize edilmesi için her türlü tedbir alınıyordu. Samtshe Atabeyliği'ndeki toprak köylülerinin yüksek verim sağlayan endüstrileri ekstansif endüstriye dönüştü. Samtshe Atabeyliği'nde "Osmanlılık" tohumlarının ekilmesiyle toplumun üretici kesimi en ağır ve dayanılmaz durumlara düştü. 16. yüzyılın son çeyreğinde "Defter"e göre Samtshe Atabeyliği'nin toprakları Osmanlı Devleti'nin mülkü olarak ilan edildi. Bu, şu anlama geliyordu: Bu yöreye Osmanlı vergi sistemi geliyordu. Gürcü toprakları Osmanlı vergi sistemi ile vergilendiriliyordu. Gürcü köylüsüne uygulanan bu rant vergisi, Gürcü endüstrisini olumsuz yönde etkiliyordu.

* 25 Ocak 1999'da, İstanbul'da *çveneburi* dergisinin etkinlikleri kapsamında verilen konferans metnidir.
Çeviren: Hacer ÖZKAN (İREMADZE)

Ortaçağ Gürcü Mimarisi 1996 Yılı Yüzey Araştırması

*Dr. Mine KADİROĞLU - LEUBE, Zafer KARACA, Turgay YAZAR**

T.C. Kültür Bakanlığı Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, XV. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Ayrı Basım (Ankara/1988) yer darlığı nedeniyle çizimler, "Çoruh Havzası Gürcü Mimarisi ile Doğrudan İlgili Yayınlar" başlıklı bölüm ve resimlerin bir kısmı çıkartılarak aynen alınmıştır.

24 Haziran-2 Temmuz 1996 tarihleri arasında, sanat tarihçileri Mine Kadiroğlu Turgay Yazar, Zafer Karaca ve Bakanlık Temsilcisi Sanat Tarihçisi Fahriye Bayram'dan oluşan ekip, Artvin Merkez ve Ardanuç ilçeleri ile Erzurum İli, Olur, Oltu ve Tortum ilçelerinde yer alan Ança, Bana Dolişhan, Eni-Rabat, Haho, Hozabır, Karostavi, Niyakom ve Öşk manastır ve kiliselerinin son durumlarını belgelendirmeye çalışmıştır.[1]

Bölgede ortaçağ Gürcü mimarisinin en iyi tanınan yapısı Öşk Manastırı'nın Vaftizci Yahya'ya adanan kilisesidir.[2] Erzurum İli, Tortum İlçesi, Çamlıyamaç Köyü içindeki manastır 1985 yılında eski eser olarak tescil edilmiştir. Manastır kilisesi, güney portal alınlığında yer alan Gürcüce kitabe ve güneydoğu cephedeki taş kabartma bani portreleri yorumlanarak 963-973 yıllarına, freskolar ise 1036 yılına tarihlendirilir.[3]

Boyutları, sonradan eklenen narteks hariç, içten 40.60 m uzunluk, 27 m genişlikte olan kilise, kapalı Yunan haçı, bazilika ve trikonchos'un birlikte uygulandığı karma plan tipine bir örnektir. Merkezi mekân yüksek kasnaklı bir kubbe ile örtülüdür. Kubbeyi taşıyan hafif sivri kemerlerden doğudakiler onikigen, batıdakiler haç planlı dört serbest desteğe oturur. Eş boyutlu haç kolları, doğu güney ve kuzeyde eksedralarla, batıda doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir mekân ile sınırlıdır. Haç kolları arasında oluşan köşe odaları, eksedraların iki yanındaki mekânlar ve batı kolun kuzeyindeki mekân iki katlıdır.[4]

Doğu, kuzey ve güney haç kollarının cepheleri, ortadaki daha yüksek ve geniş, yuvarlak kör kemerlerden oluşan arkadlar ile hareketlendirilmiştir. Batı kolun batı cephesinde, üstte ikiz pencere, altta dört giriş açıklığından biri, güneyde revaklı mekân yer alır. İkiz pencere içinde ve üzerindeki kemerde, doğu ve güney cephelerde, kubbe kasnağında melek, insan ve hayvan figürleri vardır. Güneydeki kabartmalı bani portreleri ve güneybatı mekânda yer alan süslemeli sekizgen sütunun kabartmaları kısmen bozulmuştur.[5] Fresko kalıntılarına, sadece güney eksedra ve batı desteklerin doğu yüzlerindeki nişlerin içinde rastlanır. Güneydeki sahnelerden biri, Bana Katedrali olduğu belirlenen bir yapı önündeki düğün ya da tören sahnesidir.[6]

Kiliseden yaklaşık elli m güneydoğuda, yayınlarda "refektorium" ve "skriptorium" olarak tanımlanan mekânlara ait kalıntılar yer alır.[7] Refektorium dikdörtgen planlı, üç neflidir. Doğusundan, kare planlı kubbeli skriptorium'a geçilir. Kiliseden yaklaşık üç yüz m kuzeybatıda tek nefli, samanlık olarak kullanılan bir yapı, onun güneyinde tek nefli bir diğer yapı kalıntısı daha vardır.

Haho (Khakhuli) Manastırı'nın Meryem'e adanan kilisesi, Erzurum İli, Tortum İlçesi Bağbaşı Köyü'nün camiidir. 1981 yılında eski eser olarak tescil edilen kilise, kaynaklar yardımıyla 10. yy'ın ikinci yarısına tarihlendirilir.[8] Manastırın özellikle 12. yy'dan itibaren elyazmaları için önemli bir merkez oluşturduğu bilinir.[9] 13. yy'a tarihlendirilen ünlü Haho Triptych'i ise günümüzde Tbilisi Devlet Sanat Müzesi'nde korunmaktadır.[10]

Boyutları, sonradan eklenen batı ve güney revaklı bölümler hariç, yaklaşık 27 x 19 m olan kilise, kubbeli, haç planlıdır. Doğu haç kolunu sınırlayan yarım daire planlı apsis eksedrasında dokuz yuvarlak kemerli niş yer alır. Dikdörtgen planlı ve tek katlı pastoforium odalarına eş boyutlu kuzey ve güney haç kollarından geçilir. Batı kol diğerlerinden yaklaşık üç kat daha derindir ve iki çift sütun ile üç nefe ayrılır.[11]

Yapının cephelerinde ve kubbe kasnağında

hayvan ve bitki motifli taş kabartmalar yer alır. Güneye sonradan eklenen revaklı bölüm, portalin çevresindeki hayvan motiflerini kısmen kapatmıştır. Pencere üstlerinde kullanılan kırmızı ve sarı renkli taşlar ve kubbenin konik çatısını kaplayan iki renkli sırlı kiremitler yapıya çok renkli bir görünüm kazandırır. İçte, sıva altında kaldıkları için hiç araştırılamamış ve belgelendirilememiş freskolardan, sadece kubbede "Haçın Göğe Yükselişi" sahnesi, apsis eksedrası içinde ayakta aziz figürleri ve kuzey haç kolunun kuzey duvarında tanımlanamayan figürler günümüze gelebilmiştir.

Manastır kilisesinin yaklaşık sekiz m güneydoğusunda, kilise ile aynı döneme ait olabilecek bir şapel yer alır. Doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı, beşik tonoz örtülü yapıya, batı cephedeki, alınlığında haç motifi işlenmiş bir portalden girilir.[12] Doğu cephe, eksende, süslemeli bir pencere, iki yanda üçgen nişler ile hareketlendirilmiştir. Manastır topluluğuna ait olduğu bilinen yapılardan kilisenin güneydoğusunda, yapıya bitişik şapel tümüyle, kuzeybatı ek mekânın batı bölümü kısmen yıkıktır. Kuzeyde üç nefli, üç apsisli, tonoz örtülü yapının kuzey ve güney duvarları tonoz dönüşüne kadar ayaktadır. Güneyde, tek nefli bir başka yapının, sadece manastır çevre duvarına bağlı güney bölümü günümüze gelebilmiştir.

Erzurum İli, Olur İlçesi, Keçili Köyü Vavuser Tepesi'ndeki, 'Vank' adı ile 1988 yılında eski eser olarak tescil edilen yapı kalıntıları, Kalmakhi,[13] Niyakom,[14] Nikoma[15] veya Vatchedzori[16] adları ile tanıtılan manastır topluluğuna ait olmalıdır. 1996 yüzey araştırmaları sırasında, yapı topluluğuna ait, farklı dönemlere tarihlendirilmeleri gereken, toplam altı yapının varlığı saptanmıştır. Bunlar, yapım tekniği 12. yy sonu özellikleri gösteren manastır kilisesi, güneyindeki daha geç döneme ait tek nefli bir şapel, kuzey ve doğuda, şapel ile aynı döneme ait dikdörtgen planlı mekânlar, güneybatıda, 14. yy sonu belki de daha geç tarihli bir diğer yapı ve çan kulesidir.

Manastır kilisesi dıştan yaklaşık 15.30x11 m boyutlarında, haç planlı, kubbeli bir yapıdır. 1985 yılında yıkılan kubbe dört serbest desteğe oturur. Kubbeyi, sütun görünümü verilmiş yuvarlak taş örgü payeler taşır. Bu payelere bölgede başka bir örnek yoktur. Ayrıca yapıda geçiş elemanı olarak kullanılan tromp, Doğu Anadolu Gürcü mimarisi erken dönem yapılarında karşımıza çıkar. 10. yyın ikinci yarısından sonraya tarihlendirilen yapıların tümünde, tromp görüntümü verilen pandantif kullanılmıştır.

Duvarlarında fresko kalıntıları saptanan kilisenin batısına ve kuzeyine, sonradan mekânlar eklenmiştir. Bu mekânlardan, kuzeyde, ahır olarak kullanılan dikdörtgen planlı olanına geçilememiş, batıdaki duvar kalıntılarının ise işlevleri saptanamamıştır. Güneybatıda, dikdörtgen planlı, tek nefli bir şapel yer alır. Duvarları tonoz dönüşüne kadar ayakta olan yapının doğusunda, iki yanda yuvarlak derin nişleri olan bir apsisi vardır. Şapelin batısında, çan kulesi. bunun kuzeyinde dikdörtgen planlı, tek nefli, apsisli bir yapının kalıntıları yer alır.

Kilise ve ek mekânların güneyinde, çevre halkın Alaca Kilise olarak tanımladıkları, kareye yakın dikdörtgen planlı, duvarları fresko kaplı bir yapı vardır. Örtü sistemindeki ve iç düzenlemedeki değişiklikler, yapının işlevinin tanımlanmasını güçleştirir. Manastır topluluğuna ait, biri esas kiliseye yaklaşık elli m kuzeyde, diğeri çayın karşı yamacında batıda, tek nefli iki şapel daha saptanmıştır. Her iki yapının da oldukça iyi durumda korundukları, örtü sistemlerinin sağlam olduğu görülür. Manastır topluluğunun güneyinde, yaklaşık üç saat yürüyerek ulaşılabilecek bir tepenin üzerinde yer alan kaleye çıkılamamıştır.

Erzurum İli Oltu İlçesi, Penek Köyü'nün yaklaşık iki kilom kuzeyinde, küçük bir tepe üzerinde, Bana Katedrali'nin kalıntıları yer alır. Bana (Penek) 11. yy'dan itibaren, Bagratid Sülalesi'nin bir kolunun yönettiği Tao (Oltu) Beyliği'nin başkentidir.[17] Kilise, IV. Ademese (888-923) döneminde, Rahip Kwirike tarafından yaptırılmıştır.[18] Bana, bir kültür merkezi, bazı araştırmacılara göre de soyluların gömüldüğü yerdir.[19] Kilisenin 18. yy'a kadar piskoposluk makamı olduğu, daha sonra kışlaya çevrildiği ve Osmanlı-Rus savaşlarında ciddi hasar gördüğü bilinir. 1964 ve 1985 yılındaki depremler, iklim koşulları, insan elinin sebep olduğu tahribat sonucunda yapının büyük bir bölümü yıkılmıştır. Kilise, 22.3.1996 tarihinde eski eser olarak tescil edilmiştir.

Bana Kilisesi'nin özgün planı, yaklaşık 38 m çapında bir rotunda içinde, kubbeli bir tetrakonchos'tur.[20] Kubbeyi dört masif paye taşır. Payeler arasında oluşan eş boyutlu haç kolları,

yarım daire planlı eksedralarla sınırlanır. Eksedralar, doğuda altı, diğer yönlerde dörder sütunun taşıdığı atmalı kemerlerle rotundaya açılır.[24] Kubbeyi taşıyan payelerin rotundaya bakan duvarları yuvarlatılarak örülmüş, içlerinde dörder katlı mekânlar oluşturulmuştur.[22] Orijinalde giriş açıklıklarının güney, kuzey ve batı eksenlerde olduğu sanılır.[23]

Rotundanın çokgen cephesi, köşelere yerleştirilen çifte sütunceler üzerinden yükselen çift kademeli kör kemerlerle adeta silindir görünümü kazanır. Kilisenin doğu cephesinde, iki yerde, alçak kabartma tekniğinde yapılmış bitki motifine rastlanır.[24] İçte sadece kuzeydoğu payenin doğu yüzünde, mor renkli boya kalıntısı saptanmış ancak hiçbir yerde fresko izine rastlanmamıştır.

Cephede ve içte düzgün kesilmiş, yaklaşık eş boyutlu taşlar, arada harç görünmeyecek şekilde örülmüştür. Kör kemerlerin üstünde devam eden duvarlar ise daha küçük boyutlu taşlardan oluşur ve daha özensiz bir işçilik sergiler. Bu duvar tekniği, doğu ve güneyde, sonradan yapılan destek payelerine ait olduğunu düşündüğümüz duvarlarda ve doğudaki arkad kemerleri arasına örülen duvarda kullanılmıştır. Ayrıca, rotundanın yuvarlak kemerli pencere açıklıkları, düzgün kesilmiş, eş boyutlu taşlarla örülerek kapatılmıştır. Bu veriler, Bana Katedrali'nin en az üç farklı yapı dönemi geçirdiğini ortaya koyar.

Dolishan Manastır Kilisesi halen Artvin İli Merkez İlçesi, Hamamlı Köyü camii olarak kullanılmaktadır. Manastırdan 951 tarihli elyazmasında söz edilir.[25] Ayrıca kabartma tekniğinde yapılmış bir bani portresi ve güney cephede yer alan kitabeler, kilisenin I. Sumbat (954-958) ve kardeşi Bagrat (ölümü 945) tarafından yeniden yaptırıldığını ya da onarıldığını belgeler.[26] Bir manastır topluluğu için gerekli olan diğer yapılardan hiçbiri günümüze gelememiştir.

Kilise, içten yaklaşık 16x11.50 m boyutlarında kubbeli, serbest haç planlıdır.[27] Dıştan onikigen, içten yuvarlak olan kubbe duvarlara oturur. Kubbeli merkezi mekân, doğudan yarım yuvarlak bir apsis ile sınırlanır. Apsisin iki yanındaki mekânlara geçiş kuzey ve güney haç kollarındandır. Batı haç kolu diğerlerinden daha uzundur ve üç yönden dikdörtgen planlı mekânlarla çevrilir.[28] Tüm mekânlar dışa, yaklaşık 20 m uzunluk, 14 m genişlikte, doğu-batı doğrultusunda bir dikdörtgen olarak yansır.

Yapıyı içte ahşap bir bölme alt ve üst kat olarak ikiye ayırır. Cami olarak kullanılan üst katın girişi kuzeyden, depo ve samanlık olan alt katın girişi güneydendir. Caminin içi sıvahdır. Alt katta, apsis doğu duvarında, ellerinde açık rulolar tutan ayakta aziz figürleri yer alır. Son araştırmalar, Arap harfleri ile yazılı bir kitabenin de bulunduğu freskoları 13. yy.a tarihler.[29]

Kilisenin duvarları dıştan düzgün kesilmiş, eş boyutlu, iki renkli taşlarla, arada harç görünmeyecek şekilde örülmüştür. Kubbe kasnağında ve güney cephede kabartma tekniğinde bitki motifli süslemeler, bir güneş saati, bani figürünün yanı sıra başmelekler yer alır.

Artvin İli, Ardanuç İlçesi, Bulanık Köyü'ndeki Yeni-Rabat veya Eni-Rabat Manastır Kilisesi, eski eser olarak tescillidir. Özgün adı bilinmeyen yapı, plan tipi, mimari özellikleri ve duvar tekniği ile 10. yy sonuna tarihlendirilebilir. Kilisedeki, değişim ve eklemeler 12. yy sonu, 13. yy'ın ilk yarısına, onarımlar ise 19. yy'a ait olmalıdır.[30] Bazı araştırmacılar bu kilisenin, 951 tarihli elyazmasında adı geçen, Rahip Grigor Khandzda'nın kurduğu, yeri bugüne kadar bulunamamış, "Satberd Manastırı" olması gerektiğini savunur.[31] 1995 yılından bu yana sürdürülen yüzey araştırmalarımız, bölgede hiç tanınmayan, yayınlanmamış yapı topluluklarının varlığını ortaya koymaktadır.[32] Yeni bulunan yapılar hakkında ayrıntılı çalışmalar tamamlanmadıkça Eni-Rabat Kilisesi'nin "Satberd Manastırı"na ait olduğu görüşünü benimsemek mümkün değildir.

Kilise dıştan yaklaşık 18x12 m boyutlarında, serbest haç planlı, kubbeli bir yapıdır.[33] Tromp görünümü verilmiş pandantiflerle geçilen yüksek kasnaklı kubbe, duvarlardaki payelere oturur. Merkezi mekân, doğuda yarım daire planlı bir apsisle, kuzey ve güneyde eş boyutlu dikdörtgen mekânlarla sınırlanır. Diğerleriyle eşit genişlikte ve onlardan yaklaşık üç kat daha derin olan batı haç kolunun batısında ve güneyinde birer giriş açıklığı vardır. Kubbe kasnağında dört pencere, haç kolları ve yan mekânlarda ise, güneydeki ikiz, toplam yedi pencere yer alır.

Kilisenin doğu cephesinde, apsis penceresinin iki yanında, yuvarlak kör kemerli, ikişer üçgen niş kullanılmıştır. Ortaçağ Gürcü mimarisinde, özellikle bölgede, içteki planı dışa yansıtan bu tür üçgen nişler yaygındır. Eni-Ra-

bat'ta tek bir cephede dört niş bulunması ise özgün bir uygulamadır. Üçgen nisler, bölge mimarisinde çok ender olarak kubbe kasnağında kullanılır, sayılarının pencere açıklıklarından daha fazla olmasına ise sadece Eni-Rabat Kilisesi'nde rastlanır.

Yapının cephelerinde düzgün kesilmiş, farklı boyutlu taş örgü sıraları, gelişi-güzel kesilmiş özensiz bir işçilikle yapılmış duvarlarla yan yanadır. Süslemelerde de önemli farklar saptanır. Batı ve güney cephedeki pencere kemer ve çevrelerindeki süslemeler kilisedeki diğer pencerelerden farklı, çok daha özenli bir işçilik gösterir. Bu iki cephede ayrıca kabartma bitki motifi bezeli kesme taşlar ikinci kez kullanılmıştır. Kilisenin duvarları ve kubbenin içi iç sıva kaplı olduğu için, hiçbir fresko kalıntısına rastlanmamıştır.[34]

Artvin İli, Ardanuç İlçesi, İncilli Köyü'nün yaklaşık bir kilom doğusundaki bir tepe üzerinde, Anca Manastırı'na ait olabilecek yapı kalıntıları yer alır. 1904 tarihli Rusça bir yayında kısaca tanıtılan manastırın, 1992 yılına ait bölge ile ilgili son yayında, tümüyle yerle bir edildiği belirtilir.[35] Manastır yapılarından biri, yaklaşık 14,50 m uzunluğunda 10 m genişliğinde dikdörtgen planlıdır. Kuzeyde, duvar dolgusunun günümüze gelebilen kuzeydoğu ve kuzeybatı bölümleri, yapıda büyük boyutlu kesme taş kullanıldığını, aradaki dolgunun ince olduğunu ortaya koyar. Bu duvar tekniği genelde 9. yy'da ve 10. yy başında kullanılmıştır.[36] Eldeki veriler, kazı yapılmadan kilisenin orijinal planı hakkında yeterli bilgi vermemektedir. Kuzeydoğudaki kalıntıların apsisin kuzeyindeki yan mekâna ait olabileceği, yapının duvar payelerine oturan bir kubbesi bulunabileceği düşünülebilir.[37]

Kilisenin güneyinde ek bir mekân, yaklaşık iki yüz m güneybatıda, büyük blok taşlarla inşa edilmiş kare planlı bir diğer yapı kalıntısı saptanmıştır. Köyün camiinde ve bir evde, kiliseye ait olduğu iddia edilen, bitkisel motiflerle bezeli taşlar, ikinci kez kullanılmıştır. Bezemeler, 10. yy sonu, 11. yy başında Tao-Klardjeti bölgesinde sık rastlanan türdendir. Bezemeli taşların tepedeki kalıntılardan götürüldükleri kanıtlanabilirse Ança Manastır Kilisesi'nin iki farklı dönemde inşa edildiği ya da ilk yapının sonradan bitkisel motifli kabartmalarla bezendiği ortaya çıkar.[38]

1996 yılı yüzey araştırmaları sırasında, Artvin İli, Ardanuç İlçesi, Çeşmeli Köyü mezrasında, yapı kalıntıları görülmüştür. Çoruh Havzası'ndaki ortaçağ Gürcü yapıları hakkındaki yayınların hiçbirinde bu kalıntılardan söz edilmez. Köyün eski adı "Hozabir," bölgedeki kiliselerin yerlerini gösteren bir haritaya işlenmiştir.[39] Eldeki veriler, yaklaşık 10x6 m boyutlarında, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlı bir yapının varlığını ortaya koyar. Tek nefli bir şapel olduğu düşünülen yapının, doğuda içte yarım daire, dıştan düz bir duvarla sınırlı bir apsisi vardır. Kuzeyde duvarın alt bölümü, güneybatıda küçük bir duvar kalıntısı ayaktadır. Büyük boyutlu kaplama taşlar ve arada ince duvar dolgusu bu yapının erken döneme, 9. yy'ın ortalarına tarihlendirilmesini mümkün kılar.

Artvin İli, Merkez İlçesi, Didvenak bölgesinde, Kackal Deresi'nin kuzey yamacında, bugünkü adı Alabalık Köyü olan çevre halkın "Karostav" adı ile tanıdığı Chakarstov Manastırı yer alır. Rahip Grigor Khandzda'nın (759-861) yaşamını anlatan 951 tarihli elyazmasında manastırın adı geçer.[40] Bazı araştırmacılara göre yapılar 9. yy'ın ilk yarısından daha erken bir tarihe, belki 7. yy sonu ya da 8. yy'a tarihlendirilir.[41] 1996 yılı yüzey araştırmaları, Karostav Manastırı'na ait yapı kalıntılarını, 9. yy'ın ilk yarısından önceye tarihlendirmenin mümkün olmadığını ortaya koymuştur.[42]

Sarp bir kayalık üzerinde yer alan manastır topluluğu, bir kilise, güneydoğusunda bir şapel, güneybatısında refektorium ve ona bağlı mekânlardan oluşur. Çevredeki kayalık tepeler üzerinde, manastıra ait olduğu düşünülen, toplam dört yapı kalıntısı daha saptanmıştır. Kiliseden günümüze kuzey duvarının ve kuzeydoğu yan mekânının bir bölümü gelebilmiştir. Eldeki veriler, kilisenin haç planlı olabileceğini gösterir. Merkezi mekânın, duvar payelerine oturan bir kubbe ile örtülmüş olması mümkündür.[43]

Refektorium, dıştan yaklaşık 17,50x8 m boyutlarında, doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır, büyük boyutlu taşlarla örülmüş bir destek duvar üzerine inşa edilmiştir. İki katlı yapının güney duvarı, üstte, tonoz dönüşüne kadar ayaktadır. Refektorium'un batısından kareye yakın dikdörtgen planlı, iki mekâna geçilir.[44] Kilisenin güneydoğusundaki tek nefli şapel, apsis kuzeydoğu bölümü dışında tümüyle yıkıktır. Manastır topluluğunun bulun-

duğu tepenin güneyinde ve batısında, iki ayrı tepe üzerinde, tek nefli birer şapel ve bir gözetleme kulesi bulunmaktadır. Bu yıl sadece güneydeki şapele gidilebilmiştir.

1996 yılı yüzey araştırmaları sırasında, Artvin İli, Merkez İlçesi, Kilisele mevkii, Kaçkal Deresi'nin kuzey yamacında, yapı kalıntıları saptanmıştır. Bunların, 951 tarihli elyazmasında "Charastov Manastırı" ile birlikte adı geçen Miznazor Manastırı'na ait olması gerekir.[45] Günümüze gelebilen, yaklaşık 6 m yüksekliğinde, büyük boyutlu, kaba işlenmiş taşlarla örülü duvarın, konumu nedeniyle bir yapının, büyük olasılıkla bir kilisenin kuzey duvarı olduğu düşünülmektedir.[46] Arada kullanılan dolgu malzemesinin, duvar kalınlığının yarısını oluşturduğu ve taşların büyük boyutlu olduğu göz önüne alınarak, kalıntıların 9. yy sonuna tarihlendirilmeleri gerektiği kanısındayız.

*Dr. Mine Kadiroğlu-Leube, Sanat Tarihçisi,
Turgay Yazar, Hacettepe Üniversitesi,
Sanat Tarihi Anabilim dalı
Zafer Karaca, Hacettepe Üniversitesi,
Sanat Tarihi Anabilim dalı
TÜBİTAK Bilim Teknik Dergisi
Genel Yayın Yönetmeni.

DIPNOTLAR

1- Yayınlanan planlar Turgay Yazar M. A. tarafından çizilmiş, fotoğrafları Zafer Karaca M. A. çekmiştir.

2- Öşk Manastırı ile ilgili belli başlı yayınlar: Takaişvili (1952), s. 45-67, Tablo 39-83; Djobadze (1992), s. 92-141, Resim: 119-189; Djobadze (1988), s. 168-182; Djobadze (1986), s. 81-100; Djobadze (1978), s. 114-135, Resim: 1-15; Djobadze (1976), s. 39-62; Thierry (1986), s. 135-171; Thierry (1974), s. 73-113.

3- Bkz. Djobadze (1992), s. 125-127, 131-141; Djobadze (1976), s. 39-62; Thierry (1986), s. 135.

4- Yapının planı için bkz. Takaişvili (1952), Tablo 39-42; Zakariya (1990), Şekil 79-81; Tokarski (1988) Şekil 43a, b; Djobadze (1992), Şekil 27.

5- Güneybatıdaki süslemeli sütun için bkz. Winfield (1966), s. 38-57.

6- Bkz. Thierry (1986) özellikle Şekil 3, 4 ave 4.

7 - Retektorium ve spriktorium için bkz. Takaişvili (1952), s. 55-56, Şekil 79; Zakariya (1990), s. 183-185, Şekil 92a, b, v; Djobadze (1992), s. 129-131, Şekil 36.

8- Bkz. Takaişvili (1952), s. 68-69; Djobadze (1992), s. 144, Şekil 46

9- Djobadze (1992), s. 156-157

10- Haho Triptych'i için bkz. A. Dshawachichwili, G. Amiramischwili, Goldschierrıdekunst und Toreutik in den MuseenGeorgiens. Aurora-Kunstverlag, Leningrad 1986, 107 108, Tablo 165-175.

11- Plan için bkz. Takaişvili (1952), Tablo 84-88; Zakariya (1990), Şekil 65-66; ayrıca Djobadze (1992), Şekil D ve 46. W. Djobadze, yayınladığı planda dört yapım evresi belirtir. Ayrıntılar dışında, E. Takaişvili'nin, 1917 yılında yaptığı çalışmaların sonuçlarından yararlanan araştırmacı, adı geçen eserde, kuzey ve güneyde yer alan dikdörtgen planlı mekânları, metinde açıklama yapmadan aynı döneme tarihler

12- W. Djobadze, 1975 yılında, batıda revaklı bir girişin kalıntılarına rastladığını, 1981 yılında isebütün revaklı bölümün, batıdaki portalin "güzel alınlığı ile birlikte" yıkıldığını belirtir. Bkz. Djobadze (1992), s. 154. 1996 yüzey araştırmalarımız sırasında, yapıyı ilk gördüğümüz 1983 yılından bu yana portalde ve alınlıktaki süslemede belirgin bir hasar tespit edilmemiştir.

13- Bkz. Takaişvili (1924), s. 15-19 ve Takaişvili (1938), s. 54-76.

14- Bkz. Winfield (1966), s. 66, Resim: 31b ve 32b; Araştırmacı, Takaişvili'nin aslında "Kalmahi" kalesinin "Kamhisi Köyü" üzerindeki "Soğmon Kale"de aranması gerektiğine, "Kalmahi" olmalarının mümkün olmadığına değinir, ancak neden "Nikakom" adını kullandığını açıklamaz

15- "Nikoma" adı ilk kez I. Zdanevitch'in yayınında karşımıza çıkar. Manastır kilisesinin ölçekli krokisi ve harita üzerinde yeri verilir ve Takaişvili'nin aynı yapı topluluğu için "Kalmakhi" dediği belirtilmekle yetinilir. Bkz. Zdanevitch (1966), s. 12, 22; Bölgede bazı kiliselerde yer alan freskoları tanıttığı makalesinde N. Thierry, dipnotuna Niakom, Vank Harabesi, Kalmaxi, Vaç'ejori, Didi Manastırı ve Vatchedzori adlarını aldığı halde "Nikoma" adını herhangi bir açıklama yapmadanseçer. Bkz. Thierry (1984), s. 141-147, Resim: 13, 23, Şekil 4 (Takaişvili'den alınan plan).

16- Plan, kesit ve yapı tanıtımı için Takaişvili'nin yayınından yararlanan W. Béridze, 15. yüzyıla ait bir elyazmasında geçen "Vatchedzori" adını seçer. "Niakomi Boğazı"nda yer aldığını belirttiği yapı topluluğunun Takaişvili'nin araştırmaları sırasında "Vank Manastırı" olarak bilindiğini açıklamakla yetinir ve "Kalmakhi" adına hiç değinmez. Bkz Béridze (1981), s. 141-144, s. 313-314, Şekil 97-100

17- Bkz. Djobadze (1992), s. 84, dipnot 285.

18- Bkz. Brosset, *Histoire de la Géorgie*, I. Histoire ancienne, St. Petersbourg 1849 I, s. 273; Takaişvili (1909), s. 89-90; Edwards (1985), s. 27 ve dipnot 49; Djobadze (1992), s. 78 ve dipnot 251. Bana Katedrali'ni 10. yüzyılın ilk yarısına tarihlendiren araştırmacılar ortaçağ yazılı Gürcü kaynaklarını kullanır. Bazı araştırmacılar ise kiliseyi 7. yüzyıla tarihlendirir. Bkz. S. Mnacakanyan, *The Armenian Monuments during the VIIth Century* Moscow 1971 (Rusça, İngilizce özet), s. 65-70, Şekil 30-33

19- Bkz. N. ve D. Gutschow (1971), s. 240, R. Edwards, s. 27.

20- Plan için bkz. Takaişvili (1909), s. 88-117, Şekil 64-70, Resim: XXa; Bana'nın 1967'deki durumu N.-D. Gutschow (1971), Şekil 2'de, 1977 ve 1983'teki durumu ise E. Edwards

(1985), Şekil 38'de verilmiştir. Bana ile ilgili diğer yayınlarda yer alan plan ve/veya çizimler Takaişvili'den alınmıştır

21- Bana Katedrali hakkında ilk bilgi, bölgede araştırma yapan Alman biyolog Koch'a aittir. Araştırmacı, doğuda altı, diğer eksedralarda dörder sütunlu arkadları olan bir tetrakonchos plan krokisi yayınlar. Bkz. K. Koch, *Wanderungen in Oriente während der Jahre 1843 und 1844, II, Reise im pontischen Gebirge und türkischen Armenien* II. Weimar 1846, s. 239-252; 1902 ve 1907 yıllarında, ayrıntılı çalışmalara başlandığında, doğudaki eksedra ve iki yanındaki payeler dışında tüm yapı yıkıktır. Bu nedenle, diğer eksedraların sütun sayıları kesin olarak bilinmez. Ayrıca, tetrakonchos'u çevreleyen rotundanın kat sayısı da tartışmalıdır Bkz. Mnacakanyan (1971) s. 65-70, Şekil 30-33

22- Payelerdeki iç bölünme için bkz. Edwards (1985), Şekil 38 alt kat planı; Takaişvili (1909), Şekil 64-66, zemin, alt ve üst kat planları

23- R. Edwards, güney ve batı giriş açıklıklarının eksende olmadığını saptayıp, kuzeydeki girişin özgün yeri konusunda şüpheli davranır ve kör kemer sayısının sanıldığı gibi 28 değil 29 belki 30 olabileceğini iddia eder. Bkz. Edwards (1985), s. 30. W Djobadze bu görüşe karşıçıkar. Bkz. Djobadze (1992), s. 83. 1996 yılı araştırmalarımız, batı girişin apsisi ile aynı eksende olmadığını ortaya koymuştur

24- Süslemeler ve sütun başlıkları hakkında bkz. Djobadze (1992), s. 82-83, Şekil 26a

25- Bkz. Marr (1911), s. 183-189, Resim: 59-63; Peeters (1917-1919), s. 251, bölüm 27

26- Kilisedeki kitabelerin yorumu için bkz. Djobadze (1992), s. 66-71, Çizim: 14-23.

27- Kilisenin planı için bkz. Djobadze (1992), s. 58, Çizim: 12,13

28- Bkz Djobadze (1992), s. 57, dipnot 183

29- Bkz. Djobadze (1992), s. 59, 60

30- Cephelerde ve içte spoli malzeme özensiz ve estetik kaygıdan yoksun kullanılmıştır. Anlaşılan amaç sadece yıkılan ya da değiştirilmesi gereken duvarların onarımıdır. 19. yüzyılda, Eni-Rabat'ın kısa bir süre için Ermeni yerleşim yeri olduğu vekilisede Gürcüce kitabeler içindeyerli Ermeni harfleri bulunduğu bilinmektedir. Bu nedenle, yapının üçüncü dönem onarım ve değişikliklerini 19. yüzyıla tarihlendiriyoruz. Yapıda günümüze gelememişolan kitabeler için bkz. Marr (1911), s. 103; Djobadze (1992), s. 74,77, dipnot 240 ve 249

31- Bkz. Zdanevitch (1966), s. 12; Djobadze (1992), s. 41

32- Bkz. M. Kadiroğlu-T Yazar-Z. Karaca (1996), 404, Çizim:9, Resim: 15.

33- Kilisepları için bkz. Djobadze (1992), s. 73, Çizim.24 ve25

34- Yapının içindeki boyalı sıva parçalarının varlığını gerekçe gösteren Djobadze "tüm kilisenin içinin fresko kaplı olması gerektiğini" belirtir. Bkz. Djobadze (1992), s. 72.

35- Bkz. Marr (1911), s. 93-94, Resim: 24, 25; Djobadze (1992), s. 54-56, Resim: 62-67

36- W. Djobadze (1992), s. 54-56. Araştırmacı, N. Marr'ın 1903 yılındaki fotoğraflarını yayınlayarak (Resim: 64-65), yapıdaki ikinci dönem yenileme ya da onarımı belgeler Fotoğraflarda, bölgede 10. yüzyıl sonu, 11. yüzyıl başında yaygın olan düzgün kesilmiştaşlarla, aradaharç görünmeyecek şekilde örülmüş duvar kalıntıları görülür. 1996 yılı araştırmalarımız sırasında tek bir parça kaplama taşa rastlanmamış, aynı yayında, köyün camiinde ve bir evdekullanıldığı belirtileri, sayısı üç olarak verilen, ikisinin fotoğrafı yayınlanan (Resim: 66-67) süslemeli taşların yerlerinde oldukları saptanmıştır

37- Ulaşamadığımız bir yayına göre, 18. yüzyılda yaşamış bir tarihçi, kilisenin "kubbesini" gördüğünü yazar Bkz. Djobadze (1992), s. 54, dipnot 176. Ayrıca araştırmacı N. Marr'a göre kilise kubbeli, serbest haç planlıdır. Bkz Marr (1911), s. 94.

38- Gerçi araştırmacı W Djobadze fotoğraflarını yayınladığı süslemeli taşların tepedeki yapı kalıntılarından alındığını yazar ama 1975 yılında bölgede araştırma yaparken "tek bir kırılmamış taş parçası ya da süsleme bulamadığını" da belirtir. Bkz. Djobadze (1992), s. 54. 1996 yılındaki çalışmalarımız sırasında kilisenin çevresinde mimari plastik kalıntılara rastlanmamıştır.

39- Bkz. Zdanevitch (1966), s. 11

40- Bkz Peeters (1917-19), s. 250, 252, bölüm 27.

41- Araştırmacı, N. Marr ve W Djobadze'yi kaynak göstererek, özellikle refektorium'un duvar tekniğini yorumlar ve daha erken bir tarihleme yapar Bkz. Baumgartner (1992-93), s. 196-197, dipnot 7. Öte yandan, kilisenin 10. yüzyılda yapılmış olabileceğini de belirtir. Bkz. Baumgartner (1992-93), s. 200 dipnot 14

42- Kilise ve refektorium'a ait kalıntıların duvar teknikleri Çoruh Havzası ortaçağ mimarisine ait 1995 yılında araştırılan Parethi, Şarbiyet ve Çmerkmanastırlarıyapı kalıntıları ile ortak özelliklere sahiptir. Bu yapılar için bkz. M. Kadiroğlu-T. Yazar-Z. Karaca (1996), s. 402-404

43- 1996 yılı araştırmalarımız, yapının kubbesi olduğunu iddia eden Rus araştırmacı N. Marr ve ona gönderme yaparak, kubbeli haç planlı bir restitüsyon yayınlanan B. Baumgartner'in savını destekleyecek veriler ortaya koymamıştır. Bkz. Marr (1911), s. 122; Baumgartner (1992-93), s. 201.

44- B. Baumgartner, bir açıklama yapmadan bu mekânların konukların ve rahiplerin kaldığı odalar olabileceklerini belirtir. Bkz. Baumgartner (1992-93), s. 198.

45- Bkz. Marr (1911), s. 132-135, Resim: 40, 46; Baumgartner (1992-93), s. 209-214, Çizim: 3, Resim: 12

46- Kuzeydeki duvar kalıntısı düzgün zemin üzerinde yer alır ve çevredeki diğer yapılardan daha iyi işçilik sergiler Bölgede bulunan manastırlarda gözlemlenen bu veri, duvar kalıntısının bir kiliseye ait olabileceğini düşündürür. 1988 yılında bölgede çalışan bir araştırmacıya göre de bu duvar bir kiliseye ait olmalıdır. Bkz. Baumgartner (1992-93), s. 213. Resim: 12. Öte yandan, araştırmacı yapıkalıntılarını oldukçaayrıntılı tanımladığı için, 1988 ve 1996 yılındaki verilerin fazla farklı olmadıkları anlaşılır (s. 212-213). Bu durumda, B Baumgartner'in haç planlı, kubbeli kilise restitüsyonu ihtiyatla karşılanmalıdır kanısındayız

Gürcü Müziği Tarihi

G. TORADZE

Gürcüstan, çok eski ve çok gelişmiş bir müzik kültürüne sahiptir. Gürcü halkının müzik konusundaki yetenekleri herkesçe bilinmektedir. Bunun en iyi örneği, yetkin müzik folkloru ve onun bir kolu olan çoksesli halk müziğidir. Bununla ilgili olarak, akademisyen B. Asapiece şöyle demiştir: "Gürcü halkının müzik dehası insana dağları deldirtir ve onu şaşkına çevirir."

Yüzlerce yıllık gelişme sürecinde Gürcü halkı geniş bir halk müziği ve profesyonel (milli olduğu kadar ruhani de) müzik kültürünü oluşturdu. Birçok tarihi ve edebi kaynağa dayanarak, (12-13. yüzyıllarda) müzik sanatının altın çağına ulaştığını iddia edebiliriz. Bunun için, müzik kültürü konusundaki mükemmel eser Mihael Modrekili'nin, dini müziklerden oluşan dergisi *İyodgar* örneği yeterlidir (978-988). Müzik pratikleri, müzik enstrümanlarının çeşitleri ve tenninolojinin üstün panoraması eski Gürcüstan'ın gerçek ansiklopedisi Şota Rustaveli'nin *Kaplan Postlu Kahraman*ında açıklanmıştır. Ancak Gürcüstan'ın kötü talihi sonucu kendi profesyonel müziğini geliştirme olanağı 19. yüzyıl sonlarına doğru doğdu. Yeni Gürcü kompozitör okulu kuruldu. Ancak, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde milli klasik müzik eserleri oluştu.

Yeni Gürcü profesyonel müziğinin gelişmesinde Gürcü kompozitörler için bitmeyen bir kaynak olan halk yapıtlarının çok önemli bir yeri vardır. Folklor malzemelerini kullanma prensipleri ve coğrafyası değişiyordu, müzik stili genişliyordu, ancak sıkıca belirlenmiş olan milli ruh her zaman vardı ve bugün de Gürcü kompozitörlerin müziğini yansıtan temel özellik ve orijinalliğinin temel faktörü olarak varlığını sürdürmektedir.

Milli (halk ve profesyonel) yapıtların yanı sıra, Gürcü müziğinin enternasyonal ilişkilerinin de çok büyük önemi vardı. İlk olarak, Rus klasik mirasından başlayıp tanınmış Sovyet Rus kompozitörlerin eserlerine varana kadar Rus müzik kültürüyle ilişkilerden doğan yapıtlardan söz edilmelidir. Kendi gelişme sürecinde Gürcü müziği yabancı klasik ve modern müzik yapıtlarıyla da zenginleşiyordu. Gürcü müziğinin sanatsal ideleri intonasyonel ve stilistik sözlüğü genişliyordu.

Müzik faaliyetlerinin her dalında, Gürcü kompozitörler, tanınmış örnekler oluşturdular, bunlar geniş çevrelerce tanındılar. Gürcü müziği uzun zamandır Sovyet arenasına girmiştir. Son yıllarda uluslararası alanda da dikkat çekmeye başlamıştır.

Gürcü müziği, Gürcü kompozitörler, müzik grupları ve icracılar tarafından, geniş alanlara yayılmakta bugün haklı olarak bağımsız ve gelişmiş unvanını almaktadır. Eğer, toplumsal ve bilimsel önem taşıyan Gürcü müziği tarihi yazılırsa yukarıda söylenenler daha iyi anlaşılır; gelişmesinin başlıca etapları açıklanmış olur. Sadece "Gürcü müziği tarihi" ve "Gürcü müziği edebiyatı" konularının 40 yıldır Tbilisi Devlet Konservatuvarı'nda ve ülkenin müzik okullarında okutulduğu dikkate alınırsa, bugüne kadar bu konularda ders kitaplarımızın olmaması, bu tür çalışmaların yapılması gerekliliği konusunda pratikte bir mecburiyetin ve aktüel önemin daha da arttığını gösterir.

Gürcü Müziği Tarihi'nin I. cildi bu boşluğu doldurmak için yapılan bir deneydir. Bu kitap eski Gürcü müziğini kapsamaktadır. Bizim klasik miraslarımız, yeni Gürcü profesyonel müziğinin temelini oluşturan Z. Paliaşvili ve onun izindeki tanınmış isimler M. Balançivadze, D. Arakişvili, N. Sulhanişvili ve V. Dolidze'nin çalışmalarına II. ciltte ve 1920-1980'li yılların Gürcü müziği eserlerine ve müzikal yaşamın başlıca faktörlerine de III. ciltte yer vereceğiz.

1901 yılında Tbilisi'de I. Kargareteli'nin eseri *Gürcü Müziği* basıldı. Ama Gürcü (halk) müziğinin öz doğasını ilk araştıran ve belgeleyen D. Arakişvili'ydi. D. Arakişvili 1925 yılında basılan broşürdeki "Gürcü Müziği" adlı yazı-

sında geleceği görürcesine yazıyordu: "Yüzyılların derinliklerinden bizler ufuklara çıktık ve oradan inmeyeceğimize dair ümidimiz olmalıdır." D. Arakişvili, Gürcü müziğinin tarihi gelişimini ve zamanının modern Gürcü kompozitörlerinin kısa özelliklerini açıklamıştı.

Büyük İvane Cavahişvili, kendi tanınmış kitabı *Gürcü Müziği Tarihinin Temel Konuları*nda, (Tbilisi, 1938) Gürcü çokseslliğinin genetik problemlerini halk vokal ve enstrümantal müziği konularını, Gürcü tarihi ve edebi kaynaklarında belirtilen müzikal terminolojinin temelini açıkladı.

Eski Gürcü müzik kültürü tarihi konularında G. Çhikvadze, P. İngorokva, V. Gvaharia, M. Başvili, O. Çiçavadze, İ. Bahtadze'nin önemli çalışmaları vardır.

Yeni Gürcü müziği (20. yüzyıl) tarihine gelince, bu konuda temel rolü, Tbilisi Devlet Konservatuvarı, müzik tarihi kürsüsü kurucusu (1937) Prof. L. Donadze'nin bilimsel çalışmalar yaptığı Gürcü müziği tarihi konusu oynamıştır. Donadze, bu dersi 1947 yılından beri konservatuvarda okutuyordu ve bu konservatuvar birkaç nesil Gürcü müziği uzmanı yetiştirmiştir. *Ganatleba* adlı yayın organı 1975 yılında, bu konunun bir bölümü olan "Sovyet Gürcü Müziği Tarihi" denemesini (1921-1945) yayımladı. L. Donadze'nin monografisinde Gürcü müziğinin başlıca problemlerine ışık tutulmuştur.

Tbilisi Devlet Konservatuvarı müzik tarihi kürsüsünde Gürcü müziğinin her şeyi tez olarak işlendi, birçok Gürcü kompozitörle ilgili monografiler yazıldı (Yazarlar: P. Huçua, A. Begicanov, A. Tsulukidze, T. Huroşvili, T. Kvirikadze, E. Dzidzadze, E. Balançivadze, K. Lordkipanidze, G. Orconikidze, G. Toradze, D. Gogua, N. Kiladze, O. Çiçavadze, M. Başvili, M. Hvtisiaşvili).

Birçok yüzyıla dayanan ve zengin Gürcü müziği kültürünün, sistematikleşmesi ve genelleşmesinin ilk ciddi deneyimi müzik tarihi kürsüsünün gücüyle hazırlanan büyük kitap *Gürcü Müziği Kültürü*'dür (1957). Bu kitap uzun yıllar ders kitabı olarak okutuldu ve bugün de önemini kaybetmemiştir. Bu temel çalışmada 1957 yılına kadar var olan Gürcü müziği tarihine (genellikle tarihi-monografik prensipler temelinde). Gürcü halk şarkıları ve danslarına yer verilmiştir.

Yazarlar kolektifi (L. Donadze, G. Toradze, A. Tsulukidze), Moskova'da 1970-1974 yıllarında yayımlanan *SSCB Halk Müziği Tarihi*'nin "Gürcü Müziği" bölümünü yazarlarken önemli çalışmalar yapmışlardır. Burada, 1921-1967 yıllarının Gürcü müziği kültür tarihi topluca yeterince açıklanmıştır. Kitapta Gürcü müziğinin geçirdiği tüm evreler ve başlıca etaplar, genel yaratıcı ideleri gösterilmiştir. Tüm değerli eserler belirtilmiştir.

Bu yayın organının ek ciltleri için G. Orconikidze 1967-1977 yılları arası Gürcü müziği hakkında denemeler hazırlamıştır ve bunları *Yoluş Yolun Problemleri* (1979) adlı kitabında toplamıştır. Bu kitapta modern Gürcü müziğinin aktüel problemleriyle ilgili yazılar yer almaktadır.

A. Tsulukidze'nin *Sovyet Gürcü Müziği* (Tbilisi, 1971) adlı kitabı dikkat çekmektedir. Bu kitapta Gürcü müziğinin yarım yüzyıllık gelişmesi açıklanmaktadır. G. Çhikvadze'nin *Sovyet Gürcüstan'ının Kompozitörleri* (1956) ve A. Mşvelidze'nin *Gürcüstan'da Müzik Eğitimi* (1976) adlı kitapları da oldukça önemlidir. Ayrıca Gürcü müziği ve Gürcü müziği kompozitörleri hakkında SSCB halk müziği ve müzik tarihi ders kitaplarında yazıları, deneme araştırmaları bulunan Sovyet Rus müzik bilginleri V. Belıaeva, S. Ganzburg ve E. Bokşçanin'den de söz etmek gerekir.

Gürcü müziğinin önemli eserlerinden bazıları sadece Tbilisi Devlet Konservatuvarı kütüphanesinde bulunmaktadır.

Gürcü Müziği Tarihi I. cildi eski müzik bilginlerinin yaptıkları çalışmaların bir özetidir.

Gürcü Müziği Tarihi ilk olarak konservatuvar ve müzik okulları pedagogları ve öğrencileri içindir. Bu yüzden, eğitim için uygun metotla yazılmış olmasına dikkat edilmiştir. Ancak kitabın, konuyla ilgili olanlar dışında da geniş okuyucu kitlesi olmasını umuyoruz.

Gürcü müzik terminolojisi maalesef henüz bilimsel düzeyde işlenmemiş ve kesinleşmemiştir; aynı konuyu anlatabilmek için sık sık değişik sözcükler kullanılmaktadır.

L. Donadze, O. Çiçavadze, G. Çhikvadze'nin yazdığı "Kartuli Musikis İstoria"nın (Gürcü Müziği Tarihi) I. cildinin "Önsöz"üdür.

Çeviren: Hacer ÖZKAN (İREMADZE)

18. ve 19. Yüzyılda Kafkasya'ya Giden Alman Bilim Adamları

J. BREUSTE ve Burkhard MALİCK

El değinemiş Kafkas Dağları tarihte tekrar tekrar yabancıların ilgisini uyandırmıştır. Bu yabancılar arasında çok sayıda Alman da vardı. Bir kısmı gönüllü olarak Kafkasya'ya giderken, öbür kısmı da çar tarafından görevlendirilerek resmi vazife çerçevesi içerisinde yola koyulmuştur. Aralarında bilim adamları, gazeteciler, tüccarlar ve Avrupa'yı Asya'dan ayıran yüksek dağlara ulaşabilme macerasını yaşamak isteyenler vardı.

Kafkasya'yı incelemek amacıyla oluşan Alman-Rus ilişkileri çok eskilere dayanıyor.

Hans Schiltberger adında bir Alman 1426 da Tatarların esaretinden kaçışını yazarak okurlara Kafkasya hakkında bilgiler veriyor. 17. yüzyılda, Almanların da bulunduğu diplomat heyetleri İran'a giderken Kafkasya'dan geçmişlerdir. Çar I. Peter tıp doktoru Gottlob Schober'i (1672-1739) kaplıcaları araştırması için Kafkasya'ya göndermiştir ve 1720'de botanikçi Johann Christian Buxbaum (1694-1730) Karadeniz Bölgesi'ne gitmiştir.

1767 yılında ileri görüşlü Çariçe II. Katarina (1762-1796) Petersburg Akademisi'nin üyelerine tüm Rus İmparatorluğu'nu dolaşma ve betimleme emrini verdi. Kendi ülkelerindeki küçük burjuva toplumunun dar görüşlerinden, minik devletlerden ibaret olan Almanya'nın boğucu atmosferinden ve hükümdarların despot yönetiminden uzaklaşmak isteyen çok sayıda Alman bilgini de akademinin bu davetini kabul etti, çünkü çarlık bükümetinin tanınmayan bölgeleri araştırma serbestliği sağlaması, onlar için cazip bir teklifti. Ekonomik sorunların, anlayışsızlığın ve gelişme imkânsızlığının yerine bilim adamlarına düzenli gelir, Rus aristokrasisine kadar yükselebilme gibi çeşitli mükâfatlar ve planda olan keşif seyahatlerinde bol parasal destek sunulmuştu. Rus bilim kurumlarından ödül alan Alman bilim adamlarının sayısı o zamana göre epey yüksekti. 1808de Moskova Kraliyet Doğa Araştırmacıları Cemiyeti, aralarında Goethe ve Humboldt'un bulunduğu 42 Almanı mükâfatlandırdı.

Rusya birçok Alman bilim adamı için çok çekiciydi. Bilhassa doktorlar, öğretmenler, doğa bilginleri ve de zanaatkârlarla tüccarlar iyi koşullardan faydalanmak amacıyla yola çıkmışlardı. Johann Anton Güldenstedt (1745-1781), Peter Simon Pallas (1741-1811), Dağıstan'da bir cezaevinde ölen Samuel Gottlieb Gmelin (1744-1774) ve Rusya'nın Gürcüstan'ı 1783'te ilhak etme antlaşmasının imzalanmasında müzakerecilerden biri olan Jacob Reineggs gibi alimler 18. yüzyılda Kafkasya hakkında bilgiler toplamaya başlamışlardır.

Rusya'nın güneyi ve Kafkasya diğer bölgelere göre geç incelenmiştir. Bunun nedenlerinden biri bu bölgelerdeki Osmanlılarla ve İranlılarla yapılan savaşlardır. 1802'de tekrar açılan ve Parrot, Engelhardt ve Abich gibi hocaların öğretim görevlerini yerine getirdikleri Dorpat (bugünkü Tartu) Üniversitesi Kafkasya araştırmalarında anahtar rolü oynamıştır. Alman bilginlerinin klasik burjuva çağında yaptıkları araştırmaların Alman biliminin en önemli ve kalıcı başarıları arasında yer aldığı kuşkusuzdur. Onların kaynağı insancıl bir meraktı ve amaçlarının altında sömürgeci veya yayılmacı düşünceler yatmıyordu. Fakat çarlık rejimi elde edilen sonuçları askeri açıdan olsun, ekonomik açıdan olsun bazı yöreleri daha iyi sömürebilmek için kullandı. En çok zarar gören Kafkasya'nın en büyük halklarından biri olan ve yüzyıllar boyunca birçok istilaya uğradığı halde dilini ve kültürünü korumayı başaran Gürcülerdir. Osmanlılarca tehdit edilen Gürcü Kralı Erekle 1783 Georgiyevsk Antlaşması'yla Rusların himayesi altına girdikten ve son Gürcü Kralı XII. Georgi'nin ölümünün ardından Kartli-Kaheti 12 Eylül 1801'de Rus vilayeti ilan edildikten sonra, Rusya, halkların birleşme noktası ve Türklerle İranlıların ilgi odağı olan Kafkasya'yı yakından araştırmanın lehine olacağının farkına vararak güneye doğru yayılma şartları yaratmaya koyulmuştur.

Rusya 1803/04 yıllarında İmereti ve Ermenistan'ı, 1810'da Abhazya'yı topraklarına bağlamasıyla 10 sene içerisinde bütün Transkafkasya'yı eline geçirmiştir ve Rus ordusu Terek, Malka ve Kuban sınırlarını tahkimat tesisleri kurarak denetimi altına almıştır. Petersburg, Kafkasya yı hammadde ve askeri kaynak ve de pazar olarak kullanmak istiyordu. Fakat Kafkas halkları Rus iktidarını kesinlikle kabullenmeye hazır değillerdi. 19. yüzyılın başlarında özgürlükleri için kahramanca mücadele verdikleri savaşları, M. Lermontov, A. Puşkin *(Çerkeslerin Destanı)* ve L. Tolstoy gibi Rus yazarları ve şairleri bile sempatiyle eserlerinde konu etmişlerdir. Diğer taraftan Rus zabitleri valilik yaparak idari mıntıkalarındaki yerli halkları boyunduruğa vurmaya çalıştılar ve çok sayıda insanın Anadolu'ya göç etmesine neden oldular. Çarlık rejiminin Gürcüstan politikasının ne kadar kötü niyetli olduğu, General Totleben'e gönderilen resmi mektuptaki şu ifadeden belli oluyor: "...Kısacası, (feda edilecek olan) beden Gürcü bedeni, ama ruh, Rus ruhu olmalıdır..."* Eski Yunanlılara göre insanlığın başlangıç noktası olan, "Altın Post"un bulunduğu ve tanrıların Promete'yi tutukladıkları yer birçok ülkede bilginlerin ilgisini çekmiştir.

Modern anlamda bilimsel araştırma devri Klaproth un toplama ve sistematikleştirme usulü yeni metodolojik yöntemlerle geliştirilerek Parrot ve Engelhardt tarafından başlatılmıştır. Kafkasya'da yapılan fiziksel coğrafi araştırmalarda Hermann Abich (1806-1886) ve Gustav Radde (1831-1903) adlarında iki bilim adamı öncülük etmiştir. Radde ayrıca 1866'da Tbilisi'de Büyük Kafkasya Müzesi'ni kurmuş ve ölümüne kadar yönetmiştir. Hermann Abich de uzun yıllar Kafkasya'da jeolojik çalışmalarda bulunmuştur ve öğretmenleri Alexander von Humboldt ile Karl Ritter bilimsel Kafkasya araştırmacılığının manevi babaları sayılıyorlar. Gösterdikleri etkinlikler sayesinde Tbilisi Kafkasya'nın bilim merkezi olmuştur. Doğa bilimcisi Friedrich Kolenati (1813-1864) kırklı yıllarda buzul incelemelerine başlamıştır. Özenle planlanan keşif seyahatlerine, gerekli aletler, gidilecek bölgeler ve orada konuşulan diller hakkında bilgiler toplanarak, çıkabilecek zorluklar da hesaba katarak hazırlanılıyordu. Araştırma programı çerçevesinde ölçülecek fiziksel verilerin tanzimi, çıkılacak yüksekliklerin jeolojik profillerinin ve haritaların çizimi, koleksiyonların büyüklüğü ve de yerel şartların bilimsel kriterlere göre açıklanması yola çıkılmadan önce özenle kararlaştırılıyordu. 19. yüzyılın başlangıcında keşif yolculuklarının yerini araştırma yolculukları almıştı. Arkeoloji alanında da büyük adımlar atıldı. Ernst von Virchow'a göre ilk olarak Friedrich von Bayern (1817-1888) küreği eline alıp kazılar yapmıştır. 1873 yılında Kafkas Arkeolojisi Derneği kurulmuştur. Petersburg Akademisi tarafından görevlendirilen Julius von Klaproth (1783-1835) Kafkasya dillerini, efsanelerini, mitolojisini ve orada yaşayan halkların örf ve âdetlerini araştırarak Kral Vahtangın tarihçesini tercüme ettikten sonra car tarafından şereflendirilmiştir.

Birçok âlim tüm gücünü kişisel çıkara bakmadan bilime adayarak Kafkasya halklarını tanıtmıştır ve ya von Bayern gibi arkeolojik değeri yüksek olan bulguları sonradan gelen nesillere sunmuştur. Almanya ancak 19. yüzyılın kırklı yıllarında vahşi ve sonsuz güzelliğe sahip olan dağlara araştırma heyetleri göndermeye başlamıştır. Karl Koch ve Moritz Wagner gibi adamlar kendi paralarıyla veya Prusya Kraliyet Bilim Akademisi'nin desteğiyle araştırma girişimlerinde bulunmuşlardır. Yerel halkların çeşitli istilacılara karşı mücadele verme zamanlarına denk gelen ve tehlikeler altında edinilen araştırma sonuçlarının önemi büyüktür. Aynı yüzyılın ikinci yarısında Kafkasya'nın yüksek dağlarını görmek isteyenlerin ve orada yaşayanların kültürlerini başkalarına açıklamakta payı olanların sayısı artmıştır. 1880-1914 yıllarında Rickmer-Rickmers, Schuster, Walther, Schulz vb. gibi alpinistler I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar dağcılığı geliştirmişlerdir.

Verimli Gürcüstan-Almanya ilişkileri günümüzde de sürmektedir. Tbilisi Üniversitesi'nin Demokratik Almanya zamanında Jena Üniversitesi yle başlatılan sıkı ilişkilerinin yanında Saarbrücken-Tbilisi şehirleri de 1975 yılından beri kardeş şehirler olarak çeşitli alanlarda bu iki kültürü ve insanları bir araya getirmek amacıyla değişik değişik girişimlerde bulunmuşlardır.

* Naira Gelaşvili: *Georgien, ein Paradies in Trümmern*, s. 27, 1993.

Reisen im Kaukasus, J. Breuste und Burkhard Malick, 1987 Koehler & Amelang, Leipzig'den çeviren ve derleyen: Nino HİMŞİAŞVİLİ (Sevim ÇETİNKAYA)

Şiirler

***

Her zaman kısa ve sarı saçları görünce
Hatırlarım, senin uzun sırma saçlarını
Gitmek istemiyorum, gitmek istemiyorum
Yine gidiyor, yine de uzaklaşıyorum

Böyle bitirirler çok eskimiş masalları
Yüzlerce sayfaları ve de altın saçları
Tüm deniz yelkenlerini rüzgâr söküp attı
Senin derdinle bugün de yine sabahladım

Yolcuyum, sen ile düşünceler ateşlendi
Oynayıp duruyorum zararsız gölgelerle
Döneceğim, evet, kesinlikle döneceğim
Yalnız senin saçların döndürecek beni

Mirza GELOVANİ
Çeviren: Ali ALTUN

ჯველა მოკლე და ჭერა თმის ნახვით
გამახსენდება თმები შოლტები.
როგორ არ მინდა, როგორ არ მინდა,
მაინც მივდივარ, მაინც გშორდები.

ასე თრშავდნენ ძველი ზღაპრები
ასფურცელას და ოქროსთმებიანს,
ქარმა დაგლიჯა ყველა აფრები
და შენზე დარდში დამთენებია.

მგზავრი ვარ, შენზე ფიქრებს ვუნდები
და აჩრდილებთან თამაშს უვნებელს.
მე დავბრუნდები, ჰო, დავბრუნდები,
მე შენი თმები დამაბრუნებენ.

ო, მაპატიეთ

ბედმა უცნობი გზით გამაქანა,
თქვენ დარჩით შორი... ცაზედაც შორი...
და როგორც კარტში აგურის ქალებს,
გჭონდათ ჭერა თმა და ყელი ბროლის.

მე გპირდებოდით, რომ დავბრუნდები,
რომ თქვენი თმები დამაბრუნებენ,
მაგრამ დღეები, როგორც ქურდები,
ჩემს შეპირებას ანადგურებენ.

და სადმე ტყვია თუ გააცივებს
გულს საშინელი განადგურებით
თქვენ მაპატიეთ, ჰო, მაპატიეთ,
დანაშაული არდაბრუნების.

1942 წელი, ფრონტი.

AH, AFFEDİN BENİ!

Kaderim, bilinmeyen bir yola attı beni
Uzakta kaldınız, gökyüzünden bile uzak...
Oyun kâğıdındaki karo kadını gibi
Sarışın saç ve pırlanta boğazınız vardı

Bir sözüm vardı geri döneceğime dair
Sizin saçlarınızın döndüreceğine dair
Fakat, hızlı geçen günler, arsız hırsız gibi
Benim verdiğim sözü, hızla yok ediyorlar

Ve bir yerlerde, bir kurşun soğutursa beni
Korkunç bir şekilde yüreğimi yok ederse
Geri dönemenin bir suçlusu olarak
Affınıza sığınıyorum, affedin beni

Savaş Cephesi, 1942
Mirza GELOVANİ
Çeviren: Ali ALTUN

***

Binlerce güneş uçurdum
Ruhumdan
Ve hepsini
Soğurdu kara bulutlar
Soğurdu kudurgan dalgaları
Kötülüklere gebe denizin
Çekiverdi
Karanlık dolu derinliklerine.

Senin için dilemiştim bu güneşleri
Fırtınalara,
Kasırgalara ve yıldırımlara maruz,
Erdemli ama karabahtlı toprağım.

Güneş istiyorsun benden
Güneşim yok ki artık
Artık hiçbir şeyim yok ki yeryüzünde.
Hiçbir şey derler
Bana kalan
Son şeyin adına

Yalnızım,
Güneşsizim
Kalmışım tek başına.
İçim boşalmış geliyorum şimdi sana
Duyuyorsundur adımların sesini mutlaka
Geliyorum değil
İniyorum
Yüce kanatlarımdan

1994
Arçil SULAKAURİ
Çeviren: Hasan ÇELİK

***

ჩემი სულიდან
ათასი მზე ამოვაფრინე
და ცეცელა შთანთქა
ღრუბელმა შავმა და საკვდრომ,
შთანთქა ზღვამ ავად მოელვარემ
და გააქანა
წუხდიადით მოცულ თავის წიაღში.

შენთვის მინდოდა ეს მზეები,
ნაგრიგალევო,
ნაწვიმარო და ნამეხარო,
ჩემო კეთილო, ბედკრულო მიწავ.

შენ მზეს მთხოვ ახლა.
მე კი მზე უკვე აღარა მაქვს,
უკვე ქვეშნად არაფერი მაქვს.
რაც შემრჩა, იმას ეწოდება :
ა ღ ა რ ა ფ ე რ ი .

მე მარტო ვარ,
უმზეოდა ვარ დარჩენილი,
სულ მარტოდ მარტო.
ახლა დაცლილი შენთან მოვდივარ.
უთუოდ გესმის ნაბიჯების ხმა.
არკი მოვდივარ,
ჩამოვდივარ
ჩემი მაღალი სართულებიდან.

1994

ღ ა მ ე

გათენდა!...
ჩემს სულში კი ისევ
ღამეა უსარკველო ღამე.
არ შემორჩება სიცოცხლე
ლურჯელათნი მთვარე.
გათენდა!

ცისკრის ალში იწვება
უძალო გრძნობები
არეკლ
ლილიდან ცის ცვარები,
ვით ცრემლი.

GECE

Gün doğdu
Benim ruhumda da böyle
Gecedir, sonuçsuz gece
Soğuk uzaklaşmıyor benden
Bulutlu av
Gün doğdu

Ateşin közünde yanıyor
Kuvvetsiz duygular
Bilmiyorum
Bugünden sonra kim sevebilir beni
Kimin olunum

Melani BERADZE
Çeviren: Osman Nuri MERCAN

İLİA'NIN ÖLDÜRÜLMESİ ÜZERİNE

Zehirlemeyin bu ihtiyarın duygularını
Ve inanmadığım şeyi söylemeyin
Gerçekten bugün mü kararlaştırıldı
Gürcüstan'ın kaderi?

Hayır hayır bunlar dedikodu
Hepsi korkunç yalandır
İlia'yı yaratan ülke
Asla ölmeyecektir

His ölür, akıl ise
Geleceğe aittir
Yaşam için köprü kurup
Geleceğin yolunu açıyor

Kimi karanlık mezara iniyor
Kimi ise burda ışık oluyor
Ve bu yüzden her ölen
Ölü olarak mı anılıyor

Ve onun cesedi
Toz ve toprağa dönüşürken
İlia ölmedi
Işık olarak kaldı vatana

Tanrı ona ne verdiyse
O doğadan ne aldıysa
Tüm gücünü vatana adadı
O kalbini vatana verdi

Kral ve Kipiani[1] gibi
O yüce iki Gürcüye
Kahraman kardeşlerine özendi
Kendini vatana adadı

Fakat onların ölümünde de
Fark çok büyüktür
Daha çok acı ve keder verir
Bildik bir alçak tarafından öldürülmen

Moğollar kralımızı öldürdü
Dimitri de düşman kurbanıydı
Ama içimizden biri miydi yoksa
İlia'mızı bizden aldı

Zehirlemeyin bu ihtiyarın duygularını
Kim ki cesaret edip de
İlia'nın hayatını söndürdü
Onun Gürcülüğüne inanmıyorum

1- Dimitri Kipiani: Ünlü Gürcü devlet adamı

8 Eylül 1907
Akaki TZERETELİ
Çeviren: Osman Nuri MERCAN

ილიას მოკვლის გამო

ნუ მიწამლავთ მოხუცს გრძნობას
და ნუ ამბობთ, რაც არ მჯერა!..
ნუ თუ მართლა დღეს გადაწყდა
საქართველოს ბედის წერა?
არა, არა!... მითქმა-მოთქმა
ეს მშობარა, ტყუილია;
ის მშობელი არ მოკვდება,
წარმოშობა ვინც ილიაა!..
გრძნობა კედება, გონება კი
ვკუთვნის წინამძღოლსა...
გაჰყავს ხიდი ცხოვრებისთვის
და უკაფავს გზა და კვალსა
და მიტომაც ვინც მოკვდება,
განა ყველა ითქმება მკვდრად?
ზოგი ჩადის ბნელ-საფლავში,
ზოგი აქვე რჩება ლამპრად
და ილიაც არ მომკვდარა...
მამულისთვის რჩება ლამპრად,
მაშინ როცა მისი გვამი
გადიქცევა მიწად და მტვრად,
რაც კი პქონდა მაღალი ნიჭი
ბუნებისგან მოცემული,
შთად მიუძღვნა მისს სამშობლოს,
უიანდაზად დასდგა გული'
ოავი დასდგა ქვეყნისათვის,
მაპბაძა ძმებს ოავდადებულს;
შეუსა და ყიფიანსა...
ამ ორ ქართველს, განდიდებულთ!
მაგრამ ამათ სიკვდილშიაც
განსხვავება არის დიდი:
უფრო მწარე და მწვავეა,
რიცა შენ გკლავს შენივ ფლიდი!
შეუე მოკლეს მონღოლებმა,
დიმიტრიც მტრის მოკლულია!..
მაგრამ ნუ თუ შინ ჩვენმაგე
პამოგეტაცა ჩვენ ილიაზ?..
ნუ მიწამლავთ მოხუცს გრძნობას!
ის ქართველად არა მჯერა,
ვინც გაბედა და ილიას
დაუმოკლა ბედის-წერა!..

1907 წ. 8 სექ. ქ. თბილისი

Abhazya Öyküleri: Sohumi'ye Dönüş

Guram ODİŞARİA

I

Biz Sohumi'ye trenle döneceğiz.

Belki sabah, belki de öğle üzeri yolculuk başlayacak.

Gün aydınlık, gökyüzü bulutsuz olacak.

Tren Enguri Köprüsü'nden dikkatle geçecek. Daha sonra tren hızına hız katacak.

Oçamçire'de deniz görünecek; bizden uzakta mı uzakta. Kodori Köprüsü'nde tekrar deniz görünecek. Agutzera'da ise bir enik gibi sevinen denizle karşılaşacağız. Bir yaramaz çocuk gibi deniz trenin peşinden gelecek. Nefesimiz deniz ile birleşecek ve vücudumuz kanatlanacak.

Denizde bir gemi görünecek, beyaz, beyaz ötesi bir gemi. Gemi bir kuğu gibi görünecek.

Gökyüzünde bir simsek gibi bir uçak geçip gidecek.

Deniz aynı anda sakin ve uysal, nazlı ve sevimli olacak. Tren hızına hız katacak. Hızına hız katacak tren... 50-45-40-35-30-25... Tren tekerlekleri dakikaları sayacak. Sayacak dakikaları... Maçara'yı, Kaştak'ı geçecek... Daha sonra Kelasur'u...

Şehrin girişinde, Kelasur'dan şöyle bir yazı göze batacak: "Sizin Sohumi'ye gelişiniz hayırlı-uğurlu olsun!"

Tropikal Enstitüsü'nün yanı başında Kelasur Garı'nda kısa bir süre için tren duracak.

Yeşil doğa, temiz bir hava. Bitki örtüsünün ve denizin, birbirine karışmış kokuların, Sohumi havası. Mimoza, Leylak, Tepeler, Yeşil, Mavi, Gök rengi. Sokaklar, Arabalar. Artık Sohumi şehrine geldik. Artık evimizdeyiz. Artık buradayız. Artık geldik.

Sinop'u, plajı, sanatoryumları geçersin

Sinop'u, plajı, sanatoryumları...

Sonra Çanba Sokağı'nı geçersin ve aniden karşına tünel çıkar. İki dakika sonra tünelden çıkarsın. Artık şehrin ortasında sayılırsın. Baratașvili Garı, büyük meydan saati, liman, Sağ tarafta müzik okulu, Eşba Sokağı, Kazbek Sokağı, üniversite, 17. Okul, doğumevi ve işte artık merkez garda bulursun kendini. Bizi dostlar, komşular, tanıdıklar karşılar. Bizi karşılamaya tanımadığımız kişiler de gelir. Onlar seviniyor, seviniyor onlar... Bizi savaş öncesi Sohumi karşılar ve bize sorar, "Kendinizi nasıl hissediyorsunuz," diye.

Çok iyi, çok iyi, çok iyi -biz artık evimizdeyiz, Sohumi'deyiz, Sohumi'deyiz!..

Gün aydınlık olur, gökyüzü bulutsuz

Biz Sohumi'ye trenle döneceğiz

Biz Sohumi'ye trenle döneceğiz.

Tren ile döneceğiz biz Sohumi'ye.

Tren ile

II

Biz Sohumi'ye uçakla döneceğiz

Belki sabah, belki de öğle üzeri yolculuk başlayacak

Gün aydınlık, gökyüzü bulutsuz olacak.

Enguri sonrası, uçak yavaş yavaş inişe geçecek, havaalanına inmek için hazırlanacak.

Oçamçire'de deniz görünecek. Uçağın sol tarafında deniz aynı anda uçsuz-sınırsız, sakin ve uysal, nazlı ve sevimli olacak. Bir manzaraya çarpacak yolcuların bakışları. Yolcuların gözleri öz renk-mavi renge çarpacak. Bazıları gözyaşı dökecek, bazıları kendilerini tutacak, kendilerine hâkim olacaklar. Bazıları da oturduklan koltukların kollarını elleri ile öyle sıkıştıracaklar ki parmaklarında kan dolaşımı duracak. Bir şey değil bütün bunlar, bir şey değil. Bütün bunların nedeni geri dönüş, geri dönüşün verdiği bir heyecan.

Bizim nefes alışımız deniz nefesi ile birleşecek. Vücudumuz kanatlanacak. Bülbül gibi uçağımız hafif olacak.

Aşağıdan yukarıya evler bize bakarlar, küçük kibrit kutusu gibi evler. Küçük arabalar sokaklarda bize bakarlar. Bakarlar bize zengin ormanlar, mısır tarlaları, bağ-bahçe, çakıl renkli kıyılar.

Denizde gemi görünür, beyaz, beyazın ötesinde bir gemi, kuğu gibi bir gemi.

Demiryolları da görünür, demiryollarında ise bir tren.

Dünyanın en güzel hostesi bize, olağanüstü tatlı bir sesle, "Kemerlerinizi bağlayınız, birkaç dakika sonra uçak Babuşara Havaalanı'na inecek," der.

Hostesin flüt gibi tatlı sesi, koltuğa bağlanan mavi renkli kemerleri hemen buldurur bize.

Hostes, uçağın pilotunun soyadını söyler bize, onun adına da her türlü iyiliği diler bize. Sohumi'de nasıl hava olduğunu da bildirir bize

Kodori görünür-görünmez hemen havaalanı da görünür.

Yürek tak-tuk diye zamam saymaya başlar Bir tak-tuk, iki, üç, dört...

Uçak havaalanına iner

Sonra belki de hatırlayamayız uçak merdiveninden nasıl indiğimizi, "Ikarus" otobüslerinin yanına nasıl ulaştığımızı. Meğerse, bizi sabahtan itibaren bekliyorlarmış.

Uçak merdiveninde biraz geç geldiğimizi yüzümüze söylerler.

Geç kaldık, gerçekten biraz geç kaldık. Uçak ile işin olunca, böyle olur bazen.

Dostlar, komşular, tanıdıklar karşılar bizi. Bizi karşılamaya tanımadığımız kişiler de gelir. Onlar seviniyor, seviniyor... Savaş öncesi Sohumi karşılar bizi ve sorar: "Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?" diye... Çok iyi, çok iyi, çok iyi -biz artık evimizdeyiz, Sohumi'deyiz, Sohumi'deyiz!.. Beş kilometrelik bir beton yol kalır yalnız. Pşavi, Gulripşi merkezi, Kaştaki, Kelasur... Ve biz Sohumi'deyiz.

Gün aydınlık olur, gökyüzü bulutsuz.

Biz Sohumi'ye uçak ile döneceğiz.

Biz Sohumi'ye uçak ile döneceğiz.

Uçak ile döneceğiz biz Sohumi'ye

Uçak ile.

III

Sohumi'ye biz gemi ile döneceğiz

Belki sabah, belki de öğle üzeri yolculuk başlayacak.

Gök aydınlık, gökyüzü bulutsuz olacak Deniz masmavi, sakin, sevgi dolu bir deniz olacak.

Geminin beyaz ötesi rengi, gökyüzü aydınlığı gibi deniz yüzüne yansıyacak

Ve böyle bir aydınlık içinde limandan ayrılırız.

Gemi bir gürültü ile açık denize çıkar.

Yunus balıkları zıplaya zıplaya, geminin arkasında bıraktığı zincirleme dalgaların peşinden gelirler

Yolcu eder bizi martılar

Kendi odalarında kimse kalmadı

Güverteye çıktı herkes

Gemi kaptanı hoparlör ile bizi selamlıyor, iyi yolculuklar diliyor

Gemide müzik çalmaya başlar. Hiç kimse, hiçbir yerde böyle bir müzik dinlememiştir.

Deniz gibi hava kutsal ve mavi olur, Saydam hava gibi olur deniz de

Gemi Enguri Nehri doğrultusuna varınca Abhazya'ya gireceğiniz ilan edilir Olağanüstü şekilde yürek oynamaya başlar. Vücut kanatlanır.

Oçamçire'yi geçeriz, Oçamçire evleri, küçük limanı görünür. Sonra tekrar sıra sıra ormanlar, tüm kıyı yeşil ile örtülmüş.

Kodori Köprüsü'nde bir tren, trenin mavi vagonları göze çarpar.

Gökyüzünde uçak, bizim gemi gibi beyaz, bembeyaz bir uçak görünür.

Daha sonra Gulripşi'nin inşaat müdürlüğünün binalarını görürüz, Tatil evlerini, dinlenme binalarını görürüz. Dağda yeşillere gömülü saray görünür. Smetsko Sarayı, daha doğrusu verem hastalarının tedavi gördüğü sanatoryumun kırmızı binaları Palmiye ağaçları içine gömülü beyaz binanın ise yalnız son katı göze çarpar.

Sonra Agudzeri Plajı, Teknik-Fizik Enstitüsü, Matcara, Kelasuri...

Bu manzara karşısında bazılarının dizleri ihanet eder, dizleri titremeye başlar, Gözleri yaş ile dolar. Korkulukları elleri ile öyle güçlü bir şekilde sıkar ki parmaklarındaki kan donar. Artık bizim Sohumi'ye geldiğimize göre, bütün bunlar doğal. Geri dönüştür bütün bunların nedeni

Plaj, plaj, plajlar...

Sanatoryum, sanatoryumlar...

Sohumi Dağı, televizyon anteni...

İşte, Besleti, Deniz ve ırmağın birleştiği yerde sıra sıra söğüt ağaçları. Küçük mavi kütüphane "Ritsa", tiyatro "Abhazya" ve işte liman geldik limana.

Gemi gürültü çıkarıyor. Liman ana baba günü. Liman Kafeterya'dan el sallıyorlar bize. Alaca güneşlik altında masada oturan sevgililer de bize gülücükler gönderiyorlar.

Gemi acele etmeden kıyıya yanaşıyor.

Kalın bir iple gemiyi bağlıyorlar.

Yavaş yavaş merdiveni aşağıya uzatıyorlar.

Dostlar, komşular, tanıdıklar karşılıyor bizi. Bizi karşılamaya tanımadığımız kişiler de geliyor. Herkes, herkes seviniyor, seviniyor... Savaş öncesi Sohumi karşılıyor bizi ve soruyor, "Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?" diye.

Çok iyi, çok iyi, çok iyi -biz artık evimizdeyiz!.. Sohumi'deyiz!

Gün aydınlık olur gökyüzü bulutsuz

Biz Sohumi'ye gemi ile döneceğiz.

Biz Sohumi'ye gemi ile döneceğiz.

Gemi ile döneceğiz Sohumi'ye

Gemi ile...

Mayıs-Haziran-Temmuz 1995

Çeviren: Ali ALTUN

Gürcü Halk Çocuk Folklorunda Çalışkanlık

Doç. Tina ŞİOŞVİLİ

Gürcü sözlü edebiyatının hemen hemen her dalında, Gürcü halkının maddi ve manevi var oluşunun doğrudan yansıması olan manevi telkinler işlenmiştir. Yüzyıllar boyunca manevi-ahlaki gelenekler olarak oluşan ve yüce erdemler olarak kabul edilen bu telkinler, büyük bir etnodidaktik evren oluşturmaktadır. Bu erdemlerin en önemlilerinden biri çalışkanlıktır

İnsanın çalışmaya bağlılığı konusu çok eski ve daima yeni, insanlık problemlerinden biridir ve çok eski bir tarihe sahip Gürcü halkı da, doğal olarak, sözlü edebiyatında geniş çaplı olarak işlediği bu konu hakkındaki görüşlerini açıkça belirtmiştir.

Gürcü folklor geleneklerine göre, çalışmak sadece fiziksel anlamda var olmanın bir şartı değil, aynı zamanda insanın manevi yönden artınabilmesi için mutlaka gerekli olan bir yoldur. Aynı zamanda, insanın yaratıcı potansiyeli en çok çalışma sırasında ortaya çıkmaktadır. Yani, insanın çalışmak konusundaki eğitimi, çalışmaya karşı olan sağlıklı tutumu her dönemin en önemli problemiydi ve bu da Gürcü folklorunun her dalında çok iyi görünmektedir.

Çalışma alışkanlığının oluşturulması, çalışmaya saygı duyma duygusu çocukluktan itibaren aşılanmalıdır. Gürcü etnodidaktizminin en önemli problemlerinden biri de her zaman çocukları iş eğitimine yöneltmek olmuştur. Bu fikirler, en güzel şekilde, çocuklara en yakın dal olan çocuk şiirleri ve şarkılarında işlenmiştir

İnsanın çalışmak konusundaki eğitiminin ilk adımı beşik şiirleri ve şarkılarıdır. Anne verdiği sütle birlikte bebeğin zihnini de beslemektedir. Gürcüstan'da bebeklere söylenen şarkı olan "Nana" çok yaygındır. Burada, çocuğun gelecekte yapacağı işler insanın önemi, neden yaratıldığı, ilk görevinin dürüst bir şekilde çalışmak olduğu anlatılmaktadır. "Nana"nın Hevsur ve Mtiulur varyantları çocuğu orak üzerinde doğmuş gibi gösterirler ve insanın çalışmaya olan bağlılığını bununla vurgularlar:

ნანა ნახუკელასა,
სამკალზე გაჩენილასა,
დილაზე დედა მოუვა,
მოუტანს ძუძუკელასა,
ჩვენ ჭადა-პურებს მოგვიტანს,
ერბოთ გულ-გაჯედილასა.

Nana nanukelaya.
Orak üzerinde doğana,
Sabahleyin annesi gelir,
Ona meme getirir,
Bize ekmekler getirir,
İçi tereyağıyla dolu.

Gürcü folkloru tembel ve hiçbir iş yapmayanı utandırmaktadır Çalışmayan çocuklar hakkında, onları utandıran ve aşağılayan bir şiir vardır:

ვაჟო, ეგ შენი ქებაო
არა ვსთქვა, არ იქხებაო.
პურის ჭამაზე მარდი ხარ,
საქმეზე წელი გწყდებაო.

Oğlan, senin hakkında düşündüklerimi
Söylemesem olmaz,
Ekmek yerken hızlısın,
İş yaparken belin kopuyor.

Şu çocuk şiirinde de tembellik eleştirilmektedir:

გლახა, გლახა, დაუღიც ხახა,
ჭამა დიდი შეუძლია, მუშაობა—არა.

Kötü, kötü açmış ağzını,
Yemeği yiyebiliyor ama çalışamıyor.

Tembel tarla işçisi, çocuk repertuvarına giren şu şiirde kınanmıştır:

ძინძილა, მაძინძილა,
მე ყანაში მეძინა,
ერთი ქალი მოვიდა:
–ესა ქუდი ვისია?
–ესა ქუდი მისია,
ვისაც სძინავს ყანაში,
მუშაობა ეზარება,
მამაცია ჭამაში.

Adzindzila, madzindzila,
Ben tarlada uyuyordum,
Bir kadın geldi:
– Bu şapka kimin?
– Bu şapka benim,
Tarlada uyuyan
Çalışmaya üşeniyor,
Yemek yerken güçleniyor.

Tembellik ve hareketsizlik, çocuk oyunlarında saymaca olarak kullanılan şu şiirde kınanmaktadır:

ივანე, ივანე,
ქალაქს დაიგვიანე.
ერთი თევზი მოგქონდა,
ისიც დაგეცინა.
დაჯექ და იღრიალე.

İvane, İvane,
Şehire geç kaldın,
Bir balık getiriyordun,
O da kurtlandı,
Otur da ağla.

Mizahi öğeler taşıyan şu çocuk saymaca oyunu da tembel öğrencinin açığa çıkarak cezalandırılma isteğini dile getirmektedir:

ცი, ცი, ცი, ლექსი არ ვიცი,
მოდი, მასწავლებელო, ყური ამიწი.

Tsi, tsi, ben şiir bilmiyorum,
Gel, öğretmenim, kulağını çek.

Iakob Gogebaşvili'nin *Deda Ena* kitabında popüler olan çocukların çok sevdiği "Tilki ve Horoz" şiiri, kendi horozunu dahi koruyamayan adamı kınamaktadır:

ორშაბათ დილა გათენდა,
რა ავი დარი დგებაო,
ეს ჩვენი წუწკი მელია
საომრად ემზადებაო.
წავიდა, იქ მიცუნცულდა,
სადაც მამალი ჯდებაო:
–პატარა ხორცი მიბოძე,
მელას გზა გაევლებაო.
–"შენ ჩემს ხორცს როგორ შეირგებ,
ყელს ძვალი დაგიდგებაო!
ჩემს პატრონს კარგი თოფი აქვს,
მეხივით გაგარდებაო!
–მეც კარგად ვიცხობ შენს პატრონს,
უყვარს მუცელზე გდებაო.
თოფი კაჩხას უკიდია,
ჩახმახი უჟანგდებაო,
თუხთ მუგუზალი დაადოს,
მაიხც არ გავარდებაო.

Pazartesi sabah oldu,
Hava ne kadar kötü,
Şu bizim açgözlü tilkimiz
Savaşa hazırlanıyor.
Gitti ve yaklaştı,
Horozun oturduğu yere:
– Bana küçük bir et ver,
Tilki de yoluna gitsin.
– Sana benim etini yaramaz,
Kemiği boğazına takılır!
Sahibimin iyi bir tüfeği var,
Gök gürültüsü gibi patlar!
– Sahibini ben de iyi tanırım,
Yüzükoyun yatmayı sever,
Tüfeği duvarda asılı,
Tetiği paslanıyor,
İsterse şarbon koysun,
Yine de patlamaz.

Dürüst çalışma sonucu elde edilen geliri idealleştiren birçok Gürcü halk çocuk masalları da iş ve emeğin çok gerekli olduğunu anlatmaktadır.

Gürcü masalları, çalışmayı sevmeyi ve çalışana saygı duymayı öğütlemektedir. Aynı zamanda her türlü anormalliğin temeli olan

tembelliği kınamaktadır. Gürcü sözlü edebiyatının bu dalı bu yönden, gelecek nesillerin manevi yönden ilerlemesi için önemli bir okuldur.

Acara'da yaygın olan güzel bir çocuk masalı "Tilki Tanrıyı Beklemedi"de ekmek için alın teri dökülmesiyle ilgili çok eski İncil emri mükemmel bir şekilde ifade edilmiştir:

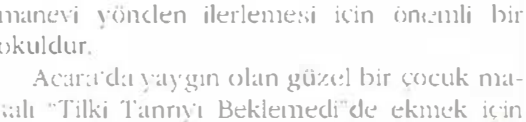

"Adamın biri tilkiye şöyle dedi:

– Tavukları yakalamak için oraya buraya koşman gerekmiyor. Bir yerde otur, uzun bir süre bekle ve tanrı sana tavuk da başka yiyecekler de verir.

Tilki adamın dediklerine inandı. Bir yerde oturdu ve bekledi. Bir gün, iki gün bekledi, tanrı hiçbir şey vermedi. Tilki esnemeye başladı, acıktı, gitmeye gücü de yok. Yanına bir karga kondu.

– Üç gündür hiçbir şey yemedim. Tanrı da hiçbir şey vermedi. Tanrıyı mı bekleyeyim yoksa bir şeyler yapayım mı? dedi kendi kendine tilki ve kargaya doğru atlayarak onu yakaladı.

– Ben elimi sallamadan, kendim için bir şeyler yapmadan Tanrı bana bir şey vermedi, dedi tilki, kargayı parçaladı, doydu ve yürüyüp gitti."

Şunu rahatça söyleyebiliriz ki, etnodidaktizinin oluşması-pekişmesi ve hayata geçirilmesi için payına düşeni yapan Gürcü folkloru çalışmayı yücelten bir şarkıdır, iş marşıdır. Çocuk folkloru ise, ulusal sözlü edebiyatın, çalışmanın faydaları ve gerekliliğini direkt olarak çocukların anlayabileceği çerçevede anlatan bir dalıdır

Çeviren: Hacer ÖZKAN (IREMADZE)

Bir Gürcü Köyü: Kestanepınar

Ömer KORKUT

Coğrafi konum

Kestanepınar Köyü Samsun'un Çarşamba İlçesi'ne 29 km uzaklıkta Topuzlu Dağları'nın eteğinde kurulmuştur. Deniz seviyesinden yaklaşık 800 m yükseklikte olan köyün, kuzeyinde Soğucak Köyü ve Karadere Köyü; batısında Örencik, Eyneİ ve Koçyurdu; doğusunda ise Karacaören Köyü bulunmaktadır.

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sonunda bugünkü Artvin İli'nin Borçka İlçesi'nin Camili (Maçahel) Köyü'nün Düzenli (Zedvake) Mahallesi'nden geldikleri herkes tarafından söylenir. Ancak bir kısmının -Çatak Mahallesi'nde bulunan Aykullar (Saytolar), Şencan (Şişmanoğulları), Medalar ve Ömerefendiler, Köksallar- Acara yükseltisinden geldikleri söylenmektedir

Söylentiye göre (1293 H.) yılında Batum'dan gelen otuzdan fazla sülaleye Çarşamba İlçesi'nin Cayvar denilen mevkii iskân olarak gösterilmiştir. Ancak onlar o zamanki Çarşamba'nın havasının kötülüğünden dolayı, Yeşilırmak'ın ve bataklığın pis kokusu insanın sağlığını olumsuz yönde etkilediği için kendi arzuları ile bugünkü Kestanepınar mevkiini seçmişlerdir.

Kestanepınar Köyü'nün ismi ise köyde bol kestane ağaçlarının olması ve Çarşamba İlçesi'ne nazaran suyunun soğuk ve temiz olmasından gelmektedir. Kestanepınar Köyü sarp yamaçların bulunduğu yeşil ve gür ormanlarla kaplı dağınık iskân yapısıyla göze çarpar. Hane sayısı 300'den fazla olan köy bugün üç ayrı muhtarlığa ayrılmış durumdadır Yukarı

Kestanepınar Köyü'nün mahalleleri: 1. Köyyeri. 2. Körükdere. 3. Kozgeriş. 4. Kayaardı. 5. Danalık. 6. Çalancık. 7. Gölçukur. Aşağı Kestanepınar Köyü'nün mahalleleri: 1. Derecatı. 2. Akgüney. 3. Kavgalı. 4. Avcıoğlu. 5. Tatunoğlu. Çatak Muhtarlığı'nın mahalleleri: 1. Sindel. 2. Asar. 3. Göksü. 4. Manos Boğazı'dır.

Genelde evler kestane ağacının tahtasından yapılmıştır. Ancak bugün ahşap evlerin yerini yavaş yavaş betonarme evler almaktadır.

Nüfus ve yaşam

Kestanepınar Köyü'nün nüfusu 1985 yılındaki verilere göre 1.826'dır. Tamamı Gürcülerden oluşan nüfusun 864'ü erkek, 962'si kadındır. Maddi durumlarını iyileştirenler Çarşamba İlçesi'ne göç etmekte, yazın fındık tarımı için iki-üç aylığına köye gelmektedirler. Köyde çok yaşlılar olmasına rağmen Batum'dan gelen ilk kuşaktan kimse kalmamıştır. Fakat ilk gelenlerin evlatlarından yaşayan az sayıda yaşlı vardır.

Köyde eğitim seviyesi çok düşüktür. Okuma-yazma oranı % 70 olup bunun % 65'i ilkokul, % 3'ü ortaokul, % 2'si ise lise ve üniversite mezunudur. Dini eğitime aşırı bir şekilde bağlı olmaları, ilkokuldan mezun olan erkek çocuklarını Çatak Köyü'nde bulunan gayriresmi yatılı Kuran Kursu'na vermeleri Kestanepınar Köyü'nün çocuklarının dini eğitim seviyesinin yüksek olmasına sebep olmaktadır. Bunun olumlu yönü ise çocukların anadillerini rahatlıkla önceki kuşaklar gibi konuşmalarıdır. Ancak büyükler Gürcüceyi tam saf olarak konuşamamakta, arada % 15 Türkçe kelimeler karıştırmaktadırlar. Düğünlerde eski ananevi âdetlerin bir kısmı kalkmış olsa da, halen devam eden âdetler vardır. Bunlardan en ilginci upiçgheba'dır.

Kestanepınar Köyü'nde birçok batıl inanç ve hurafe halen uygulanmaktadır. Yöresel yemeklerinden malahto, lepsi, phali, phalilobia, kerçhi, kadıbola, cevizli lahana turşusu, üzüm papası, kuma gibi eski yemekler günümüzde de sofralarda yer almaktadır.

Köydeki sosyal yaşantı ise oldukça canlıdır. Dağınık iskân yapısına rağmen çok sıkı sosyal ilişkiler göze çarpmaktadır. Yakın akraba bağlarının bulunması ve ayrıca köyün ekolojik yapısı insanları birbirine yaklaştırmakta, evlerin birbirine uzak olmasına karşın gönüllerin birbirine yakın olmasını sağlamaktadır.

Kültür

Köy halkı eski kültür değerlerine son derece bağlı kalarak günümüze kadar Batum'dan dedelerinin getirdikleri anane ve gelenekleri canlı tutmayı başarmışlardır. Mayıs ayının 20'sinde eskilere göre rumi tarih Mayıs ayının 7'sinde abono dedikleri Acısu mevkiine bütün Kestanepınar mahallelerinden kadınlar şifa niyetiyle giderler. Sel nedeniyle Kavgalı Mahallesi'nde bulunan su azaldığı için eskiden banyo yaptıkları bu suda günümüzde sadece el yüz yıkayıp, abdest alırlar ve şişelere doldurarak evlerine götürürler. Ayrıca Gargnoba (Gargani: ağaçtan sopa demektir) dedikleri rumi tarihe göre Nisan ayının ilk pazartesi günü eve odun ve odun cinsinden bir şey getirilmez. Getirildiği takdirde odunun bırakıldığı yere o yıl yılan geleceğine inanırlar.

Ayrıca Mart ayında temizlik yapılır. Temizlik yapılacak ilk sabah evden kimse ile konuşmadan evin tavanına çıkılarak tavanın orta direğine vurulur ve şu mani söylenir: "Marti, marti, marçmeti / akam cikili arçmeti Gonyas niçivit sağhveti," denilir.

Bazı Gürcüce deyimler:

1. Kostnas tshviri arduşlis.
2. Tovlis kumazia zed dzağli apsams.
3. Saheli şenia sağravi çemia.
4. Vikav şen droşi mohval Çemdroşi.
5. Getzure tsivo mietzure tibilo

Mani:

Tovls, Tovls, hoş kaklavs
Zemo dedey tikans daklavs
Manas şeçams çvenas sagvaçmeyvs.

Kestanepınar halkının bazı hastalıklara ve olaylara karşı Gürcüce okuduğu dualar:

1. Korku duası: Aşina maşina ise dzalyan vin şagaşina? Sulyanma şagaşina tu usulom şagaşina? gamoy gamo şeşinebulo şedi sulo tu gulo.

2. Yanık duası: Eli elavs, meli melavs atihutasi hari nikavda haris ena arkonda damtzvaris çare arkonda.

3. Göz duası: İğer gağma çarebali ori tsali çamokakuli ori tsali avi navi, avi tvali vintşhas tvali getsa gamoşpas masi ori tvali çul pirit manaçaray çul sataret ergeboda çemi lotsva lotsvaikos sasiketit ergeboda

Gürcü Yemekleri

Coni BARAMİDZE

PHALİ BRİNCİT (PİRİNÇLİ LAHANA)

Malzeme:
1 kg taze karalahana
100 gr pirinç
50 gr tereyağı
30 gr maydanoz
30 gr sarmısak
İsteğe göre biber ve tuz

Lahanaya su ilave edilerek haşlamaya bırakılır. Bir süre kaynadıktan sonra suyu süzülür. Yeniden kaynar su ilave edilerek lahanalar pişene kadar haşlanır. Lahanalar pişince pirinç ilave edilir. Pirinçler de piştikten sonra ayrı bir tavada tereyağı eritilir. İnce doğranmış maydanoz, dövülmüş sarmısak, biber ve tuz birlikte kavrularak yemeğe ilave edilir

Not: Pirinç yerine patates de kullanılabilir

KATMİS SUPİ (TAVUK ÇORBASI)

Malzeme:
1 kg tavuk eti
50 gr yağ
100 gr mısır unu
30 gr pestil
30-40 gr sarmısak
50 gr soğan
35 gr maydanoz
İsteğe göre biber ve tuz

Tavuk küçük parçalar halinde kesilir ve bir tencereye konur. Su ilave edilerek hafif ateşte pişmeye bırakılır. Zaman zaman köpükleri alınır. Ayrı bir kapta yağ eritilir, mısır unu, ince doğranmış pestil, dövülmüş sarmısak, biber iyice kavrulur. Başka bir tavada da ince doğranmış soğan kavrulur. Tavuk piştikten sonra hepsi tavuğa ilave edilir. En son ince doğranmış maydanoz ilave edilerek servis yapılır.

Açaruli Kerdzebi adlı Gürcüce yemek kitabından çeviren: Hacer OZKAN (İREMADZE)

Gürcü Tatlıları

Natali KUDİDZE

PİLAV TATLISI

Malzeme:
1 kg pirinç
200 gr tereyağı
1 er adet elma, portakal, limon, ayva
100 gr kayısı
200 gr kuru üzüm
100 gr ceviz içi
Bir buçuk çorba kaşığı tuz ve tozşeker

Bir tencerede pirinç haşlanır ve soğuk sudan geçirilir. Beş-on dakika süzgeçte bekletilir. Tereyağı bir tavada eritilir. Ayrı bir kaba ayıklanmış ve temizlenmiş taze meyveler dilimlenir, kayısı, kuru üzüm ve ceviz küçük parçalara ayrılır, hepsi karıştırılır. Önce bir tencereye erimiş tereyağından birazı dökülür, üstüne dibini kapatacak kadar haşlanmış pirinç koyulur, bunun üstüne biraz tuz ve tozşeker eklenir, meyveler döşenir. Tekrar biraz tereyağı, pirinç, tuz ve tozşeker, meyveler, aynı sırayla bütün malzeme bitinceye kadar tekrarlanır. Yerleştirme işlemi bittikten sonra tencere çok düşük ateşte 10-15 dakika tutulur. Sıcak servis yapılır.

KADA

Malzeme:
150 gr tereyağı
1 bardak (200 gr) un
1 bardak ya da daha az tozşeker
400 gr mayalı hamur
1 yumurta sarısı

Geleneksel Gürcü tatlılarının en önemlilerinden biri olan kada için önce tereyağı eritilir. Ayrı bir tavada un kavrulur. Kavrulmuş un, eritilmiş tereyağını ilave edilir. Daha sonra bu karışıma şeker eklenir. Böylece kadanın içi hazırlanmış olur.

Bu arada mayalı hamur iki eşit parçaya ayrılarak, oklavayla kalın yufka olacak şekilde açılır. Yufkalardan birinin üzerine daha önce hazırladığımız kadanın içi yayılır. Aynı kalınlıkta açılan diğer yufka üstüne kapatılır, kenarları bastırılır. Üzerine çatalla delikler açılır. Yumurta sarısı sürülerek, orta ateşli fırında yirmi dakika pişirilir. Sıcak ya da soğuk servis yapılır.

Türkiye'deki Gürcü Köyleri - 9

İberya ÖZKAN

(Geçen sayıdan devam)

Yirmi yıldır, hiçbir yerde yayımlanmamış, oldukça önemli bir araştırmayı gün ışığına çıkarmaya devam ediyoruz.

Oldukça önemli, çünkü Türkiye'deki tüm Gürcü köyleri, yıllar süren ve birçok yönteme başvurularak oluşturulan, titiz bir çalışma sonucu, il, ilçe ve bucak bazında ilk kez kapsamlı bir biçimde saptanmış oluyor.

Önemli, çünkü bu saptamalar, nüfus sayımlarını da kapsadığından, Türkiye'deki gerçek Gürcü nüfusu tartışmalarına büyük ölçüde belirleyici bir netlik kazandıracak.

Önemli, çünkü bu köyler, asimile olmakta olan Gürcücenin ve Gürcü kültürünün, genelde korunabildiği (gelişemese de) yerler sayılıyor.

Böylesine bir çalışmada kullanılan yöntemler de, araştırmanın bilimselliğini ve objektifliğini güçlendirmektedir. Öncelikle, her nüfus sayımı sonunda yayımlanan, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün bastırdığı tüm kitaplar bir araya getirildi. Daha sonra Gürcülerin bulunduğu illerde büyümüş ya da o illerde bulunanlara, kendi illeriyle ilgili tüm köy listeleri ulaştırılarak, bildiği ve emin olduğu kadarıyla Gürcü olanların saptanması sağlandı. Subjektif olunabileceği de göz önüne alınarak aynı ille ilişkili çok sayıda kişiye de başvurularak bu saptamaların sağlanması yoluna gidildi. Böylelikle, bunlar, değerlendirilip yeniden listelere dökülerek sonuçlandırıldı. (Bu arada, il ve ilçe merkezlerinde yaşayan Gürcülerin bu kapsam içinde bulunmadığını belirtmeliyiz. Bunu, gerçek anlamda saptamak, pek olası görünmemektedir.)

5 Temmuz 1980 tarihinde Bursa'da karanlık güçlerce hain bir saldırı sonucu yitirdiğimiz, yazar, araştırmacı, dergimizin kurucularından Yüksek Mühendis Mimar Ahmet Özkan'ın (Melaşvili) hazırladığı bu araştırmayı, dokuz sayıdır, yani yirmi dört ay boyunca, ara vermeden, yazı dizisi halinde yayımlamayı sürdürdük. Şimdiye dek Adana, Amasya, Balıkesir, Bolu, Bursa, Kastamonu, Kayseri, Kocaeli, Muş, Ordu, Rize, Sakarya, Samsun, Sinop, Tokat'ın Gürcü köylerini ele almıştık. Bu sayıda ise Tokat ilinin devamını ve Yalova'yı göreceksiniz. **Böylelikle Artvin ili dışında, araştırmanın tamamını yayınlamış bulunuyoruz.**

Yazı dizimiz boyunca, konuyla ilgili çok sayıda okuyucumuzdan mektup ve faksla doğru saptamalar, tamamlayıcı ek bilgiler geldi ve gelmektedir. Bazı okuyucularımızdan ise tablomuzun dışındaki bilgileri de (hane sayısı, nüfusu, Gürcücenin ne derece korunduğu, soyadları, vb.) kapsayan ayrıntılı ve örnek dökümler gelmektedir. Tüm bunları, değerlendirip dizi sonunda düzeltmelerle yansıtacağız.

Önümüzdeki sayı için Artvin ili ve ek/eksik/hata/düzeltme dışında bir şey kalmadığından şu uyarıyı son kez yapma gereğini duyuyoruz:

Lütfen aşağıda sıraladıklarınızı en geç 1999 MAYIS AYI SONUNA DEK ELİMİZDE OLACAK ŞEKİLDE ulaştırınız.

A- Artvin ile ilgili araştırma ve saptamaları daha da derinleştirerek sürdürmemiz gerektiği sonucuna vardığımız için sonraya bırakmıştık. "Artvin'deki Gürcü Köyleri" kapsamında nelerin bulunması gerektiği, hangi kastaslara göre (dil bilmeyen, asimile olan, Türkleşmiş, Laz ve diğer köyler vb.) değerlendirmemiz gerektiği gibi konularda (özellikle yöreyi iyi

tanıyan) siz okuyucularımızın, görüş, düşünce, öneri, bilgi ve dökümanlarını

B- Bu arada bazı Gürcü köylerinin bulunduğunu bildiğimiz ya da duyumlarını aldığımız, Giresun, Hatay, İstanbul, Kars, Konya, Kahramanmaraş, Ardahan, Diyarbakır, vb. illerle ilgili bildiğiniz dökümleri

C- Şimdiye dek yayımladığımız köyler ile ilgili bilgiler yanlış ya da eksik ise doğrusunu ve eksiğini,

D- Bazı köyler unutulmuş ya da yer almamışsa bu bilgileri,

E- Yanda oluşturduğumuz tabloya okunaklı bir şekilde yazıp bize hemen göndermeniz.

Böylelikle, hep birlikte, bu değerli araştırmadaki eksik ve yanlışları hem gidermiş olacağız, hem de tablodan da tahmin edebileceğiniz gibi bizce gerekli olan asgari bilgiler ile genişleterek daha kapsamlı hale getireceğiz.

MAYIS AYI SONUNA DEK...
HEMEN...

60 TOKAT (devamı)

Niksar İlçesi (devamı)
Merkez Bucağı (devamı)

MERCİMEKDÜZÜ
MUHTARDÜZÜ
MUSAPINARI
OSMANİYE
ÖRENLER
USTAHASAN

Gökçeyazı Bucağı

OLUKLU (PÖHREKLİ)
SORKUN
TEPEYATAK (1/2)

Zile İlçesi
Merkez Bucağı

ELİKTEKKE

77 YALOVA

Çınarcık İlçesi

ESENKÖY (KATIRLI) (3/4)
KOCADERE (3/4)
TEŞVİKİYE (ZİNDAN)
TERMAL İLÇESİ (GÖKÇEDERE) (3/4)

(Devam edecek)

TÜRKİYE'DEKİ GÜRCÜ KÖYLERİ

Düzenleyenin Adı, SOYADI: _____ Telefon/Faks: _____

Adresi: _____ İli: _____

BAĞLI BULUNDUĞU			KÖYÜN ADI			GÖÇ EDİLEN			GÜRCÜ NÜFUS ORANI			
İLİ	İLÇESİ	BUCAĞI/ BELDESİ	ŞİMDİKİ (RESMİ)	ÖNCEKİ	RESMİ OLMAYAN	YER	YIL	?	4/4	3/4	1/2	1/4

Kurnaz Satıcı ile Aklı Kıt Kadınlar

Bir varmış bir yokmuş. Bir zamanlar köylerden birinde, çocukları olmayan yoksul bir karı-koca yalnız başlarına yaşarlarmış. O denli yoksullarmış ki ahırlarında tek bir baş hayvanları, kapılarında bir can tavukları bile yokmuş. Bazen baş başa verir düşünürlermiş de "Ah, hiç değilse avlumuzda bir köpek, küllüğümüzde bir kedi bari bulunsaydı." diye göğüs geçirirlermiş. Ama hani bunları doyurup besleyecek güç? Adam her gün sabahtan aksama kadar canla başla çalışıp didindiği halde kazancından bet-bereket göremezmiş. Çünkü adamcağızın karısı biraz aklından kıt olduğu için tutumluluktan, kanaatten bir türlü anlamaz, ellerinde avuçlarında ne varsa har vurup harman savurur gibi harcarmış. Yoksul adam karısının huyunu bildiğinden hep yarınlan için endişe eder, hazırlıklı bulunmaya dikkat edermiş. "Kara gün için, ölümlük kalımlık olsun." diye kilitli sandıkta bir altın yumurta saklarmış. Karısının buna el değdirmesine bile izin vermezmiş.

Olacak ya, günlerden bir gün, yoksul adam işte olduğu sırada köye yabancı bir satıcı çıkagelmiş. Kapı kapı dolaşıp mallarını sergiler, aynalar, taraklar, incikler, boncuklar ve oyuncak bebekleri ballandıra ballandıra çevresindekilere gösterir, onlara satmaya çalışırmış. Satıcı sergisiyle birlikte bizim yoksulun avlusuna da uğramış. Mallarını elinde evire çevire aklı kıt kadına şirin göstermeye çalışmış. Kadın satıcıdaki bebekleri görünce içi burkulmuş, bir tuhaf olmuş. Bir tanesini sergiden özenle kaldırıp sevgiyle göğsüne bastırmış. Bunu gören satıcı akılsız bir alıcı bulduğunu anlayarak dil dökmeye başlamış.

– Al, al bunları. Bunlar bildiğin bebeklerden değil. Çok akıllı şeylerdir bunlar. Söylenenleri anlar, isteneni yaparlar, demiş kadına. Kadın da:

– Kardeş benim zaten çocuğum olmuyor. Bunlardan ikisini alır kucağımda büyütürüm. Ben de başkaları gibi ana olurum, demiş. Sonra da eve dalıp neleri var neleri yok toplamış, getirip satıcıya vermiş. İki bebeği alıp bağrına bastırmış. Kadının aklından zoru olduğunu anlayan satıcı, zavallının yakasını bırakmamış.

– Bak bacı bak. Paha biçilmez Horasan yapısı sihirli bir aletim daha var. İsterseı bunu da satayım sana. Aklın varsa bu fırsatı kaçırma. Köşede bucakta neyin kaldıysa araştır, getir. Bu malı almamazlık etme, demiş. Torbasından yavaşça kulpu üzerinde kalmış kırık bir testi ağzı çıkarıp göstermiş.

– Yaklaş bakim yaklaş şöyle. Şunu görüyor musun? Bu alet sana istediğin şeyi gösterir. Gökleri mi görmek istiyorsun, nah şuradan delikten bakacaksın. Bak bakalım bak, çekinme. Ne görüyorsun şimdi?

– Gökleri... Kurnaz satıcı testi deliğini başka bir yöne çevirmiş, sormuş yine...

– Şimdi ne görüyorsun?

– Çayırları...

– Şimdi...

– Ormanları...

– Gördün mü bu aletin marifetlerini? Anladın mı şimdi değerini, demiş kurnaz satıcı saf kadına. Kadın bu aleti de çok beğenmiş. Bunu da kocası için satın alıp onu sevindirmeyi düşünmüş. Vakit yitirmeden yine eve dalmış, ama satıcıya verecek bir şeyleri kalmadığını görünce kilitli sandıktaki yumurta aklına gelmiş. Kilidi hemen kırıp sandığı açmış, altın yumurtayı götürüp kurnaz satıcıya vermiş. Satıcı sinsi sinsi gülerek oradan uzaklaşmış. Aklı kıt kadın evinin sedirine kurulup bebeklerini sevmeye, onlara ninniler söylemeye koyulmuş. O gün çabucak akşam olmuş, kocası işten eve dönmüş, kapıyı tıklatıp seslenmiş...

– Kapıyı aç kadın, ben geldim kocan, demiş. Aklı kıt kadın bebeklerine gülümseyerek konuşmuş:

– Koşun yavrularım babanız geldi. Kapıyı açıp sarılın babanıza demiş. Ama bebeklerden hiçbir yanıt gelmemiş. Bu kez biraz daha yüksek sesle konuşmuş:

– Koşsanıza hadi. Kapıyı açıp babanıza sarılsanıza, demiş. Yine bebeklerde bir kıpırdanma olmamış ne yazık. Adamın sabrı tükenmiş kapıda.

– Be kadın, sağır mı oldun? Orada kendi kendine ne sayıklayıp duruyorsun? Kalkıp kapıyı açsana, diye çıkışmış. Sonra da kapıyı tek-

meleyip içeriye girdiğinde ne görse iyi? Aklı kıt karısı kucağında iki cansız bebekle konuşuyor, onları sevip okşamıyor muymuş? Kocasını öfkeli görünce gülümsemiş, konuşmuş.

– Sakın darılma kocacığım. Allah bize de iki bebek gönderdi. Onlarla konuşup severken kapıyı açmaya vakit bulamadım, demiş. Adam evde bir şeyler döndüğünü sezinlemiş, endişe ile sormuş:

– Onları kimden aldın kadın? Yerine ne verdin?

– Ne mi verdim kocacığım? Neyimiz var, neyimiz yok seve seve verdim yavrularımızı getiren adama. Sana da hakiki Horasan malı güzel bir sihirli alet aldım. Görünce bayılacaksın. Bak işte... Marifetini gör gözlerinle, demiş. Kırık testi kulpunu uzatmış adama. Gözleri yuvalarından fırlayacak olmuş zavallı yoksul adamın. Acı acı söylenmiş.

– Kadın, Allah iyiliğini versin senin! Buna da mı para verdin? Bunu da mı satın aldın yoksa ha, demiş.

– Pek para verdim sayılmaz. Ne değeri var ki bir yumurtanın. Sandıktaki yumurtayı verdim bu alet için, demiş kadın. Adam bu habere yanmış, kavrulmuş, fenalıklar geçirmiş. "Vah talihsiz başım," diye dövünmüş. Yine sormuş kadına:

– Anlat bakayım, benim akılsız kadınım, nasıl bir kişiydi o? Boyu bosu, giysisi, rengi nasıldı? Adını öğrenebildin mi bari, demiş. Kadın da dili döndüğünce satıcıyı tarif etmiş. Yoksul adam bu satıcının kentli satıcı olduğunu anlamakta gecikmemiş. Vakit yitirmeden kentin yolunu tutmuş. Kurnaz satıcıyı bulmak, hiç değilse altın yumurtasını kurtarmak istiyormuş. Kente varmış. Çarşı içinde bir aşağı bir yukarı volta atmaya başlamış. Ama dükkânların önündeki satıcıların tümü birbirine benzer giysiler giyiyorlar, birbirlerine benzer laflar ediyorlar, benzer biçimde davranıp mallarını değerli gibi gösteriyorlar, insanları inandırıp kandırmaya çalışıyorlarmış. Bunu gören yoksul adamın ümidi kesilmiş.

Sonunda eli boş köye dönmeye karar vermiş. Biraz üzüntüsünden, biraz da susuzluktan içi kavrulduğu için kentte rasgele bir kapının zilini çalmış. Kapıyı açan genç bir hizmetçi kızdan birkaç yudum su istemiş. Antika bir ibrikle su getiren kız adama dikkatle bakarak sormuş:

– Amca hangi köylüsün, kimi arıyorsun? Tıpkı bizim Candabalılara benziyorsun, demiş. Adam da, kızın elindeki kendi ibriğini tanımış ve:

– İyi bildin, Candabalıyım. Köyden geldim, geri dönüyorum. Fakat tüccar bir ahbabım vardı, evi burası dediler, bir göreyim dedim, demiş. Sevincinden yerinde duramayan hizmetçi kız içeriye seslenmiş:

– Hanım hanım bak bizim köyden biri geldi, bizi görmek istiyormuş. Haber getirmiş, demiş. Sevinçle dışarıya fırlayan evin kadını yoksul adama sormuş:

– Köydeki kardeşlerim nasıllar, iyiler mi? Ne işle uğraşıyorlar? Bir şey tembihlediler mi?, demiş. Adam da:

– İyiler, iyiler... Çok selamları var. Ama şu sıralar biraz sıkıntıları var. Yeni bir ev yaptırıyorlar biraz paraları eksildi. Bacımız nesi var nesi yok bize borç göndersin, diye tembihlediler, demiş.

– Ay bunun lafı mı olur. Şimdi hemen, demiş kadın ve evlerinde değerli nesi var nesi yoksa derlemiş, toplamış, bir torbaya doldurup adama vermiş. Ardından da eklemiş:

– Allah aşkına bunlar yetmezse yine haber salsınlar. Bir şeyler daha bulur buluşturur gönderirim, demiş. Yoksul adam gizlice torbaya baktığında ağzı bir karış açık kalmış. İnci, altın, yakut, pırlanta gibi değerli eşyalar değil miymiş bunlar. Bahtı açıkan yoksul adamın, bu kadının da kendi karısı gibi aklı kıtlardan olduğuna kuşkusu kalmamış. Torbayı sırtına vurduğu gibi köyün yolunu tutmuş.

Kurnaz satıcı akşama eve döndüğünde karısını biraz neşeli bulmuş. Evde bir şeyler olduğunu anlamakta gecikmemiş. Karısına:

– Ne o kadın? Hayrola! Seni biraz sevinçli görüyorum. İyi bir haber mi var yoksa, diye sormuş.

– Var ya, nasıl sevinmem! Aylardır Candaba'dan haber alamıyorduk. Bugün Candabalı biri geldi. Kardeşlerimden haber getirdi. Yeni bir ev yaptırıyorlarmış. Biraz paraya daralmışlar, yardım istemişler bizden. Ben de evde değerli nemiz var, nemiz yoksa torbaya doldurup gönderdim, demiş kadın. Satıcı aklını oynatacak gibi olmuş bu habere. İnler gibi konuşmuş:

– Doldurup gönderdin mi?

– Tabii kocacığım, göndermez olur muyum? Seni mahcup eder miyim hiç, demiş. Kurnaz satıcının hırsından gözleri dolmuş, ba-

sını. göğüslerini yumruklamaya başlamış. Bir saniye durmadan atına atlamış, köylünün ardına düşmüş.

Bizim yoksul köylü sırtında altın dolu torba ile gide gide bir un değirmenine uğramış. Koca çınarın dibinde hem azıcık soluklanmak hem de değirmenci çırağı ile çene çalmak istemiş. Ama bir de ne görsün! Ardından çılgın bir atlı, tozu dumana katarak üzerine doğru geliyor mu! Gelenin kurnaz satıcı olduğunu anlamakta gecikmemiş. Hemen kendini ve altınları kurtarmanın yolunu düşünmeye koyulmuş. Torbayı otların arasında gizleyip değirmenci çırağına seslenmiş:

– Oğlum bu ne hal böyle? Ne kusur ettin de patronun çılgın gibi atla seni öldürmeye geliyor, demiş. Değirmenci çırağı urkek bakışlarla konuşmuş:

– Öğüttüğüm unlar acaba ince mi geldi, kaba mı, demiş ve korkusundan kendini tahıl ambarının içine atmış. Bizim yoksul köylü hemen üstünü başını una bulayıp beklemiş. Kurnaz satıcı hışımla içeriye dalıp sormuş:

– Değirmenci kardeş, buradan sırtı torbalı bir yabancı geçti mi, ha? Ne olursun söyle. Böyle birini gördün mü, demiş. Köylu işaretparmağını duclaklarına değdirip "yavaş ol" işaretini vermiş ve tahıl ambarını göstererek;

– İşte orada aradığın adam. Seni görünce tahıl ambarına girip gizlendi, demiş. Kurnaz satıcı ambardaki değirmenci çırağıyla hesaplaşırken, bizim yoksul köylü kurnazın atını da alarak altın dolu torba ile birlikte uzaklaşıp gitmiş. Durumu anlayan kurnaz kentli satıcı köylünün ardından çaresiz bakakalmış. Köyde aklı kıt bir kadını aldattığı için tüm bunların başına geldiğini tahminde zorluk çekmemiş. Kendi kendine düşünüp utanmış. Başına gelenlerden ders almış, evine yaya dönmekten başka yapacağı kalmamış. Evine döndüğünde kurnaz adamın aklı kıt karısı sormuş:

– Efendi, hani atın nerede? Ne oldu ona demiş.

– Ne olacaktı? Candabalı adamın ardından yetişip hediye ettim. Gecikmeden altınları kardeşlerine ulaştırsın diye, demiş acı bir gülümseme ile adam. Sonra da köşesine bir külçe gibi yığılıvermiş...

Çeviren: Hayri HAYRİOĞLU
(Vahtang MALAKMADZE)

Sözlük ლექსიკონი

(Geçen sayıdan devam)

(LAZCA) ლაზური	(MEGRELCE) მეგრული	(GÜRCÜCE) ქორთული	(TURKCE) თურქული
თორუმს, თირუფს	მეუნთირუნს	მიათრევს,ათრევს	sürüklüyor
თოფური, თოფრი	თოფური	თაფლი	bal
თუდე,თუდელე	თუდო,თუდოლე	ქვეშ,ქვემოთ, დაბლა	altında, altına, alt tarafı; aşağı, aşağıya, aşağıda
თუთა,მთუთა	თუთა	მთვარე,თვე	ay
თუთი, მთუთი	თუნთი	დათვი	ayı
თუმს,მთუფს	თუნს	თოვს	kar yağıyor
თქვან, თქუა	თქვა	თქვენ	siz

(Devam edecek)

Çhikvta Kortzili - 5

ჩხიკვთა ქოროწილი

(Geçen sayıdan devam)

როგორც იყო, ფრინველთა ხვეწნა-მუდარამ გასჭრა და ბულბულმაც დაიწყო. ფრინველთა ხმა ეკმინდეს, ბუზების ფრენა იხმოდა, უვაჟილო სული განაბეს და მოტრფიალე თვალებით შესცქეროდნენ მგოსანს. ბულბულმა დაამღერა:

დიდება ძეხდა, ცათა ძველობელო,
დიდება შენდა, ბუნების მპყრობელო, —
დიდება, მეფეც ცვირგვინოსანო,
და გადღეგრძელოს შენც, ჰაერძალო!

სიყვარულისას დავსწვნაე გვირგვინსა,
სათნოებითა მოვქარგაე კარსა,

არ დავინანებ, ყველას შიგ ჩავქსოვ,
თუ ქვეყნად რასმე კი ვპოვებ კარგსა.

და წრფელის გულით გამეტებულსა
იმას დაგადგამთ, ქალ-ყაენო, თავსა.

სიყვარულია თვით ჩემი გული,
სხვისაც თუ ვნახე, მოიდებს ალსა,

დღეს თქვენი ტრფობა უდიდესია,
და მითი იხვრობს ჩვენს გულს და თვალსა.

ამ დროს შორი-ახლოს ხარ-ირემი გამოჩენილიყო და გულმოდგინედ უგდებდა ყურსა ფრინველთა მღერას, ბულბულის სტვენას. ბულბულის სტვენამ ნაღველი აღუძრა გულში. რაღაც მოაგონდა, თვალებზე ცრემლი მოუვიდა, ამოიოხრა და გაბრუნდა, მიეყარა ულრან ტყეს.

ფრინველთ გააბეს საერთო მღერა. ერთს სიმღერას ამბობენ ყველანი, ხოლო თავ-თავიანთს ხმაზე-კი. ამ სიმღერაში ბუნების ქება იხატებოდა, ტყისა და დედამიწის მადლი, ამ მადლს მადლობას უძღვნიდნენ ფრინველნი. ამ დროს თვალის ვლებით გადმოიარა არწივმა; „არწივი!“ „არწივი!“ გაისმა ხმა: „მეფე მოგვრძანდებაო!“ ერთბაშად ყველას ჩაუვარდათ მუცელში ენა, ხმის ამოღებას ვეღარ ჰბედავდენ; ყველანი ცახცახმა, კანკალმა აიტანა.

მართლაც და საშინელი სანახავი იყო ამ დროს არწივი: რა უნდოდა? ერთის დატევების მეტი კი არ მოუნდებოდა, რომ მთლად ბურნუთად ექცია ფრინველთა ბრბო.

(Devam edecek)

HABERLER

"Aşkın Tarifi" Gösterime Devam Ediyor

Ünlü Gürcü yönetmen Nana Corcadze nin filmi "Aşkın Tarifi" en son 28 Şubat 1999'da Bilgi Üniversitesi sinema salonunda gösterime girdi.

Artvin Dergisi 7. Sayısı Çıktı

İçindekiler

İlk not; Kapak konusu: Bağımsızlık ve Egemenlik; Cumhuriyet tarihi: Milli mücadelede bir Artvinli; Haberler; Araştırma: Artvin'de eski yollar ve köprüler; Artvin den görüntüler Gezi: Artvin izlenimleri; Burs; İçimizden biri; Kültür-Sanat: Bir eğitimcinin öyküsü.

Edinme Adresi:
Kozyatağı, STFA Blokları
8. Blok, 16/67
Erenköy-İstanbul
Tel: 0216 373 39 54
Fax 0216 380 35 70

Macahel Dergisi 5-6. Sayısı Çıktı

İçindekiler

Yeniden Macahel: Dergiden; Dernekten; Camili'den yazılar: Tema Macahel'de; Gef-İl; Gerçekten doğruya; Biyosfer; Macahel faunası; Karçhal'da hüzün zamanı; Artık "ben sana mecburum Macahel" ama; Macahel ana arının kanatlarında; Dağların buyruğu; Camili deki eğitim-öğretim durumu; Medya'da Macahel; Hertvis'ten Camili'ye; Haberler; Vakıftan.

Edinme Adresi:
Barbaros Caddesi,
3. Sokak, No: 11
Bahçelievler-İstanbul
Tel: 0212 555 41 95
Fax. 0212 506 29 77

Livane Dergisi 19-20-21-22 Ortak Sayısı Çıktı

İçindekiler

Gezi-Araştırma: Artvin ve çevresinde ortaçağ Gürcü mimarisi; Yorum; Çevre: Artvin'de erozyon ve çevresel etkileri; Haberler: Camili'ye arıcılık yatırımı; Röportaj; Ekonomi; İçimizden; Kültür-Sanat: Atasözleri, şiirler, kitap tanıtımı.

Edinme Adresi:
Sürari Caddesi, İnceİş
Hanı 11/1 34620
Sefaköy-İstanbul
Telefax: 0212 580 00 55
541 65 11

Şevardnadze'ye Doktora Ödülü

27 Şubat 1999'da İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü tarafından Gürcüstan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze'ye fahri doktora ödülü verildi. Sayın Cumhurbaşkanımız Süleyman Demirel'in açılış konuşması yaptığı doktora verilme töreninde ayrıca İ. Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu ile İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Feryal Orhon Basık da Şevardnadze'nin dünya barışına yaptığı katkıları ve Türkiye-Gürcüstan dostluğunu anlatan konuşmalar yaptılar.

TÜGÜDAV Vakıf Yöneticileri Gürcüstan'da

Eduard Şevardnadze Türkiye-Gürcüstan Dostluk ve Dayanışma Vakfı (TÜGÜDAV) yönetim kurulu üyeleri ve yöneticileri 14-19 Aralık 1998 tarihleri arasında Gürcüstan'ı ziyaret ettiler. Vakıf Başkanı Sn. Refaiddin Şalın öncülüğünde gerçekleştirilen gezide Tbilisi Devlet Üniversitesi Rektörlüğü, Eniseli Kanyak Fabrikası, Tsekavşiri şirketi ve Acara'da hükümet yetkilileri ziyaret edilmiştir. Ayrıca, Batumi Demiryolu Feribot İskelesi açılışında hazır bulunulmuştur. Sn. E. Şevardnadze de vakıf yöneticilerini kabul etmiş ve bu kabulde Türkiye'nin Tbilisi'deki büyükelçisi Sn. Burak Gürsel ile Gürcüstan'ın Türkiye büyükelçisi Sn Tariel Lebanidze de hazır bulunmuşlardır

Gürcü Seramik Sergisi Düzenlendi

Ünlü Gürcü seramik ustası Otar Şarabidze'nin eserlerinin sergilendiği seramik sergisi İstanbul'da Tolga Eti Sanatevi'nde 26 Aralık 1998-30 Ocak 1999 tarihleri

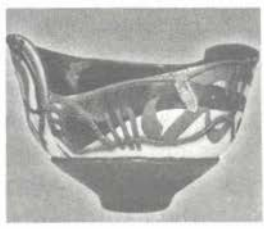

arasında ziyaretçilere açık kaldı. Değişik Gürcü seramiklerinin yer aldığı sergiyi çok sayıda sanatsever ziyaret etti

"Artvinliler Hizmet Vakfı" İle "Artvinli Genç İşadamları Derneği" Geceleri Yapıldı

Artvinliler Hizmet Vakfı Gecesi 7 Mart 1999 tarihinde İstanbul Maksim Gazinosu'nda kalabalık bir topluluk tarafından kutlandı. Bayar Şahin ve İbrahim Tatlıses'in de eşlik ettiği Artvin şarkıları söylendi ve Artvin yöresi oyunları oynandı

Artvinli Genç İşadamları Derneği nin gecesi de 12 Mart 1999'da İstanbul Bahçelievler Belediyesi Yayla Kültür Merkezi'nde yapıldı. Tamamen Artvin kökenli şarkıcıların ve sanatçıların yer aldığı gecede Bayar Şahin tarafından Gürcüce türküler söylendi ve Artvin yöresi Gürcü halk oyunları oynatıldı.

Soyağacı Bulma Kitabı

Gürcüstan ın Acara bölgesinden ülkemize göç eden ve ayrıca Artvin-Borçka-Şavşat-Ardahan-Rize-Pazar-Arhavi-Hopa ve çevresinde oturan veya başka yere göç eden Gürcü kökenlilerin soyağacını öğrenebileceği kaynak eserin var olduğu öğrenildi

Zakaria Cicınadze tarafından yazılan *Osmalo Sakartvelo* adlı kitapta Türkiye'de mevcut çveneburi ve Laz kökenlilerin kendi öz soyadlarına göre tüm soyağacını çıkarabilecekleri ve 1877-1878 (1293) ve sonrası göçlerde aynı sülaledeki kişilerin nerelere göç ettiklerini öğrenebilecekleri belirlendi

Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü 1999 Yılı Seminer Programı Yaymlandı

Kafkasya: Kimliklerin Oluşumu ve Kullanılan İngeler

1. *28 Ocak 1999 Perşembe, 17:30*
Valérie Le Galcher-Baron (IFEA)
Kafkasya'da Dağlı Kımliği ve Mitolojisi

2. *18 Şubat 1999 Perşembe, 17:30*
Charles Urjewicz (INALCO, Paris)
Gürcü Tarihsel Kaynaklarına Göre Demokratik Cumhuriyet (1918-1921) Yasadışı Bir Devlet mi?

3. *18 Mart 1999 Perşembe, 17:30*
Donald Rayfield (Queen Mary College, Londra)
Ortaçağda Kafkasya'daki Halk ve Galenos Tıbbında Migren.

4. *9 Nisan 1999 Cuma, 17:30*
Jean Radvanyi (INALCO, Paris)
Kafkasya'da Yeni Jeopolitik Durum.

5. *21 Mayıs 1999 Cuma, 17:30*
Wladimir Berelowitch (EHESS, Paris)
Rusya İmparatorluğu'nda Etnografyanın Ortaya Çıkış Süreci.

İlgilenenlerin Enstitünün "İstiklâl Caddesi, Nuru Ziya Sokak No: 22" adresinden veya 0212 244 17 17 nolu telefakstan daha ayrıntılı bilgi alabilecekleri belirtildi.

Gürcüce Dini Takvim Yayımlandı

1999 yılı (1419-1420) hicri ve miladi takvim şeklinde ve tamamen Gürcüstan'da yaşayan Müslümanlara dönük masa takvimi İstanbul'da Erkam Matbaacılık (0212 506 71 25) tarafından basılıp Gürcüstan'a gönderilmiştir. İlgilenenler ●212 631 34 99 nolu telefondan istekte bulunabilirler.

700. Yıl Kutlamalarında Bir Gürcü

Dergimizde zaman zaman yazıları yayımlanmakta olan ve Türk Tarih Kurumu haberleşme üyesi olan ●smanlı Arşivleri Uzmanı Prof. Nodar Şengelia "Osmanlı İmparatorluğu'nun 700 Yılı" kutlamalarında Konya da konuşmacı olarak yer alacaktır

"558 Nolu Mufassal Defteri Acara-i Ulya ve Acara-i Süfla" adlı bildiri sunacak olan Prof. Nodar Şengelia'nın Osmanlı fermanları ile Osmanlı Gürcü ilişkileri üzerine yayımlanmış birçok makalesi ve kitabı vardır

çveneburi Dergisi Söyleşileri

çveneburi dergisinin geleneksel söyleşi-konferans etkinlikleri çerçevesinde 1999 yılının ilk iki toplantısı yapıldı

Evrensel Kültür Merkezi nde 25 Ocak 1999 da yapılan ilk etkinlikte Prof. Nodar Şengelia tarafından "Gürcüstan Hakkında Osmanlı Fermanları (16. yüzyılda Samtshe Atabeylığı)" adlı bildiri sunuldu. 4 Şubat 1999 tarihinde yine aynı yerde yapılan ikinci toplantıda ünlü Gürcü tiyatro yönetmeni Aleksandre Kantaria tarafından "Gürcü Tiyatrosu" adlı bir söyleşi gerçekleştirilmiştir. Hayati Asılyazıcı'nın yönettiği bu söyleşide geleneksel ve çağdaş Gürcü tiyatro-

su konusunda ayrıntılı bilgi verilmiştir. Her iki etkinlik de konuyla ilgili kalabalık bir izleyici grubu tarafından izlenmiştir.

Lazebura'nın İlk Sayısı Çıktı

Lazebura

Çıkarken

"Laz Dili ve Kültürünü Yaşatma ve Koruma Birliği" yayın organı olarak yayın hayatına başlayan *Lazebura* dergisi, Latin alfabesi ile Lazcayı yazmakta ve Laz kültürünün sesi olmayı amaçlamaktadır.

Edinme adresi: Lazebura, Postfach 10 40 26, 44145 Dortmund-Almanya

"Yemenimin Uçları" AKM'de

Refik Erduran'ın yazdığı ve ünlü Gürcü tiyatro yönetmeni Aleksandre Kantaria'nın yönetiminde sahnelenen "Yemenimin Uçları" adlı tiyatro eseri İstanbul'da Atatürk Kültür Merkezi'nde (AKM) sahnelendi. Tek perdelik olan ve bir buçuk saat süren oyun genelde salon dolu olarak izlenmektedir.

Devlet Tiyatrosu'nun bu ilkbahar sezonunda ilginç bir proje gerçekleşti. Her zaman yabancı bir oyunu, aynı ülkeden gelen bir yönetmene sahneletme geleneğinin tersine, bu kez; Gürcü A. Kantaria yerli bir oyunu yorumladı. "Yemenimin Uçları" oyununda gelenekle yenilik arasında sıkışmış kadının iç dünyası anlatılmak isteniyor.

Çevirisini HacerÖzkan'ın yaptığı bu projede Refik Erduran'ın girişimleri belirleyici rol oynadı. Mustafa Yakut ve Doç. Lia Çaidze de bu konuda kendisine yardımcı olarak A. Kantaria ile ilişki kurmasını sağladılar. Gürcü Tiyatrosu hakkında önemli bilgilere sahip olan R. Erduran ile yaptığımız söyleşiyi, A. Kantaria'nın söyleşisiyle birlikte önümüzdeki sayıda sizlere sunacağız.

DEİK Türk-Gürcü İş Konseyi'nde Şevardnadze ve Demirel Konuştu

DEİK Türk-Gürcü İş Konseyi 27 Şubat 1999 tarihinde E. Şevardnadze onuruna öğle yemeği verdi. Yemek sırasında gerek Şevardnadze ve gerekse Demirel Türk-Gürcü iş ilişkilerinin geliştirilmesi gerektiği konusunda konuşma yaparak Türk-Gürcü dostluğunun iş ilişkilerinde daha fazla gelişmesinin şart olduğunu vurguladılar.

Lazca Yeni Kaset Çıktı

Zuğaşi Berepe adlı müzik grubu tarafından tamamen Lazca olan ve rock müziği türünde yapılan kaset ADA Müzik tarafından basıldı. "İGZAS" adı altında çıkan kasette dokuz Lazca şarkı yer almaktadır.

Batum Derneği'nden Çveneburi Gecesi

İstanbul-Beşiktaş Batum ve Havalisi Kültür Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen Çveneburi Gecesi 3 Nisan 1999 tarihinde yapılacaktır. Dernek başkanı Süleyman Moran tarafından düzenlenen gece için ayrıntılı bilgi 0212 581 27 94-544 41 88 nolu telefonlardan edinilebilir.

batum

çveneburi Dergisi Ziyaretleri

çveneburi dergisi yayın kurulu üyeleri ve misafir konuşmacı Prof. Dr. Şuşana Putkaradze İzmit, Hendek ve Düzce-Batum Gürcü kültür derneklerini 6 Mart'ta ziyaret ettiler. Bu ziyaretlerde, Prof. Şuşana Putkaradze kalabalık izleyici grubu önünde Gürcü kültürü ve Türkiye-Gürcüstan dostluğu konusunda bildiri sundu ve büyük beğeni topladı.

İstanbul'da İlk Gürcüce Yeminli Tercüman

Dergimiz *çveneburi*'nin Gürcüce çevirmeni Hacer Özkan (İremadze), bugüne dek Nodar Dumbadze'nin *Beyaz Bayraklar*, Elizbar Ubilava'nın *Şamil: Hoşça Kalın Kafkas Dağları* adlı romanları Tamaz Çiladze'nin *Dokuzuncu Kattaki Yuva, Işıklar Söndüğünde* ve *Görüş Günü* adlı oyunları gibi birçok yapıtı dilimize kazandırdı. Gürcüstan'da yüksek lisans eğitimi almış olan, halen profesyonel çevirmen olarak çalışmalarını İstanbul'da sürdüren Hacer Özkan Mart 1999'dan itibaren Gürcüce-Türkçe ve Türkçe-Gürcüce ilk yeminli tercüman oldu. Tel: 0216 391 66 86

Gürcü Yemekleri Perada Aş'ta

Natali Kudidze yönetiminde Gürcü yemeklerini tadabileceğiniz Perada Aş'ta her salı bir Gürcü yemekleri şöleni yaşanıyor.

Adres: Perada Aş, İstiklal Caddesi, Hava Sokak, No: 11 Beyoğlu - İstanbul. Tel: 0212 244 27 54 - 249 53 98

BASINDAN

Bu Ayırıma Dikkat

Bizim Karadeniz

Ağustos 1998 Aylık Siyasi Bölge Gazetisi Sayı: 7

Bu ayırıma dikkat!

Türkiye'de yeni bir etnik ayırımcılık tezgâhlanıyor. Doğu Karadeniz'deki Lazca konuşan vatandaşlarımıza etnik azınlık bilinci verme yönünde propagandalar yoğunlaşıyor.

Bir Sovyet kitabı

Dergi, kitap ve albüm...

Örgütler

Lazlar ile ilgili kitaplardan düşündürücü pasajlar

Bizim Karadeniz, Ağustos 1998

Avrasya Ulaştırma Koridoru Devrede

Gürcüstan'ın Batumi kentinden, Ukrayna'nın Odessa ve Bulgaristan'ın Varna kentlerine feribot seferleri başladı. Açılış törenine katılan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze, feribot seferlerinin Gürcüstan ekonomisini ve ulaşım fonksiyonlarını geliştireceğini söyledi.

Finansal Forum, 22 Aralık 1998

Dünya Bankası Gürcüstan'da

Gürcüstan 1992 yılında Dünya Bankası na üye oldu. Ancak 1994 yılına kadar çeşitli nedenlerden dolayı herhangi bir proje gerçekleşemedi. İlk kredi Mayıs 1994'te verildi. Halen Dünya Bankası kredisi ile yürütülen 13 proje mevcuttur. Bu projelerin toplam maliyeti 237,4 milyon ABD Doları'dır.

Avrasya Dosyası, Sayı 111, Aralık 98/1

AB ile Anlaşma

Gürcüstan Hükümeti ve Avrupa Birliği (AB) arasında 7 Ocak'ta Tbilisi de bir anlaşma imzalandı. Buna göre; AB, Gürcüstan'a, mali zorluklarını aşmak için uygulanacak temel politikalar için 6 milyon ECU (7,05 milyon dolar) yardım sağlayacak.

Avrasya Dosyası, Sayı 112, Ocak 99/1

AB Gürcüstan İlişkileri

14 Aralık 1998 tarihinde yapılan Gürcüstan ve Avrupa Birliği Ortak Komitesi toplantısında Gürcüstan'ın içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve diğer sorunları ele alındı. Avrupa Birliği Gürcüstan'a mevcut sorunlarını asması için finansal yardım sağlayacak.

Avrasya Dosyası, Sayı 112, Ocak 99/1

Gürcüstan'da Otobüs Kazası: 38 Ölü

Gürcüstan'ın Rusya sınırı yakınlarında bir otobüsün uçuruma yuvarlanması sonucu, 38 kişinin öldüğü bildirildi. Başkent Tbilisi'deki resmi kaynaklar, otobüsün, sınır köyü Kazbegi yakınlarında bulunduğu sırada, dağ yolunda uçuruma yuvarlandığını belirtti. Otobüs şoförünün kontrolü kaybetmesi üzerine meydana gelen kazada, aracın 250 metre derinliğindeki uçuruma düştüğü kaydedildi.

Akit-Sağduyu, 10 Ocak 1999

Lazların Tarihsel Yolculuğu

Güneşi balçıkla sıvamak isteyen" ve "mızrağı çuvala sığdırmanın" hayali içindeki kimi muhterem, ne denli "Türkiye'de etnik kimlik

farklılıkları yoktur," diye konuşurlarsa konuşsunlar. Türkiye'de pekâlâ 20'nin üzerinde etnik grup yaşar ve kendi dilleri, gelenekleri, kültürleri, alfabeleri vb. olan bu insanlar, bizim kültürel zenginliğimizi oluşturur. Bunda gocunacak hiç bir şey yok.

Şu anda elimde olan ve Ali İhsan Aksamaz'ın kaleme aldığı, *Kafkasya'dan Karadeniz'e Lazların Tarihsel Yolculuğu* başlıklı kitap Kasım 1997'de Çiviyazıları Yayınevi tarafından yayınlanmış ve yazarın değişik yerlere yazdığı makalelerden oluşan bu kitabın giriş bölümü, özellikle düşündürücü.

...

Lazların Tarihsel Yolculuğu çok ilginç bir kitap. Ve Lazların bu yolculuğu, biraz da "hepimizin" tarihsel yolculuğuyla örtüşüyor. "Biz kimiz" sorusuna yanıt arayanlar, hep böyle tarihsel yolculuklardan medet umuyorlar.
Acaba gerekli mi? Acaba önemli mi?

Toktamış Ateş. *Cumhuriyet*, 14 Ocak 1999

Torun Stalin Dedesinin İzinde

Sovyetler Birliği'nin eski lideri Jozef Stalin'in torunu Yevgeni Çugaşvili, Sovyet İmparatorluğu'nun yeniden ihya edilmesinden yana olduğunu açıkladı.
Askeri tarih profesörü olan 63 yaşındaki Çugaşvili, amacının, Rusya'nın şimdiki hükümetini, anayasal yöntemlerle devirmek olduğunu belirtirken "Rusya bir kez daha Stalin dönemindeki kadar büyük ve güçlü bir ülke olacak," dedi.

Milliyet, 16 Ocak 1999

Abhazya'da Bill-Monica

Gürcüstan'ın Abhazya bölgesinde Bill Clinton ile eski Beyaz Saray stajyeri Monica Lewinsky'yi resmeden pul basıldı.

Radikal-Milliyet, 16 Ocak 1999

DYP'de H. Ekinci Fırtınası

Aday listelerinin YSK'ya verilmesine 24 saat kala, milletvekili aday listelerinin hazırlanmasından sorumlu Genel Başkan Yardımcısı Hasan Ekinci'nin istifa ettiği iddiası, Ankara'ya bomba gibi düştü.
Ekinci'nin Gürcü kökenli olduğu için Gürcü adaylara özel önem verdiğinden yakınan DYP'li bir kaynak ise, "Kendisi Artvin'den seçilememe endişesi yaşıyor. Bundan dolayı İstanbul ya da Bursa'dan aday olmak istedi. Turhan Tavan'ın istifasını kaşıyın, bakalım altından kim çıkacak," dedi.

Hürriyet, 24 Ocak 1999

Rus Birlikleri Çekiliyor

Rus sınır koruma birliklerinin bir bölümünün önceki gün Türkiye-Gürcüstan sınırını terk etmesi ile başlayan çekilmeleri, 10 Temmuz'da tamamlanacak. Rusya'nın *İzvestiya* gazetesinin dün manşetten verdiği haberde, dün Ahaltsihe bölgesindeki Rus sınır askerlerinin çekilmelerinin ardından, 10 Temmuz'a kadar, geriye kalan bölgelerdeki yani Türk sınırındaki Keçavur ve Batumi'de üslenen birliklerin de çekilecekleri kaydedildi.

Cumhuriyet, 30 Ocak 1999

BM'den Abhazya'ya Çağrı

BM Güvenlik Konseyi, Abhazya Özerk Cumhuriyeti'nin siyasi statüsü konusunda kapsamlı bir anlaşma yapılması çağrısında bulundu. Güvenlik Konseyi, oybirliğiyle aldığı kararda, Gürcüstan ve Abhazya'nın, Abhazya daki evlerinden ayrılmak zorunda kalan Gürcü mültecilerin durumunu acilen ele almaları gerektiği belirtildi.

Cumhuriyet, 30 Ocak 1999

Falcı Hoço'nun Masalı

Falcı Hoço'nun Masalı yayımlandı. Gürcüceden çevrilen ve Gürcü toplumunun kültürünü ve folklorunu yansıtması açısından önemli bir işleve sahip olan bu masallardan, kitaba adını veren "Falcı Hoço'nun Masalı" ile "Kral ve Oğlu" ise yine Gürcüler gibi Kartveli halkı olan Megrellerden alınmış. Çoğu daha önce Gürcü kültür dergileri *çveneburi* ve *Mamuli*'de yayımlanan masallar renkli resimlerle süslenmiş.

Virgül, Şubat 1999

BDT'den İlk Kopmalar Başladı

Dağılan eski Sovyet Cumhuriyetlerinden kurulu Bağımsız Devletler Topluluğu üyesi 5 ülke, ittifaktan ayrılarak kendi kolektif güvenliklerini oluşturma kararı aldı. Azerbaycan, Gürcüstan, Moldova, Ukrayna ve Özbekistan 1992 Mayıs'ında kurulan ittifaktan ayrılmak istiyor.

Tacikistan ise BDT anlaşmasının yeniden gözden geçirilmesini talep etti. BDT zirvesi gelecek hafta Moskova'da yapılacak, ancak toplantı ertelenebilir.

Sabah, 2 Şubat 1999

Almanlar Lazları Kışkırtıyor

İstihbarat birimlerinin tespitlerine göre, Doğu Karadeniz bölgesini dolaşan Alman misyonerler bölge halkına, "Bu toprakların gerçek sahibi Pontus Rumları yani sizin atalarınızdır. Konuştuğunuz dil de Rumcadır. Topraklarınız elinizden alındı. Bari milli kimliğinize ve kültürünüze sahip çıkın," diye propaganda yapıyor.

Asahi, 3 Şubat 1999

Rus Askerleri Çekiliyor

Gürcüstan'ın Türkiye sınırındaki Ahaltsihe bölgesinde konuşlandırılmış Rus Sınır Kuvvetleri'nin, 3 gün içinde çekileceği bildirildi. Gürcüstan Sınır Kuvvetleri Komutan Yardımcısı Gelha Hutsişvili, Ahaltsihe'deki sınır güvenliğini artık kendilerinin üstleneceğini söyledi.

Cumhuriyet, 12 Şubat 1999

Robert Sturua İstanbul'a Geliyor

Gürcüstan Rustaveli Tiyatrosu'nun genel sanat yönetmeni, çağdaş tiyatronun ustalarından Robert Sturua 5 Mart Cuma günü saat 19:30'da Akademi İstanbul'un sinema salonunda workshop çalışması başlatacak. Sturua, 10 gün sürecek çalışmalarında Çehov oyunları üstüne ve özellikle "Martı" ağırlıklı çalışmalar gerçekleştirecek. Ayrıca Shakespeare ve Brecht oyunları ile ilgili açıklamalı yorumlarda bulunacak; Çehov, Shakespeare, Brecht tiyatroları üstüne örneklemeli work-shop çalışmalarını gerçekleştirecek.

Cumhuriyet, 12 Şubat 1999

Afişteki Fotoğraf Acara'da Çekilmişti

ANAP'ın 18 Nisan seçimlerinde kullanacağı Mesut Yılmaz fotoğrafı, Gürcüstan'da özerk bir bölge olan Acara'da bir amatör fotoğrafçı tarafından çekildi. Yılmaz, Gürcüstan'a 1997 yılında yaptığı gezi sırasında Acara'yı ziyaret etti. Acara Cumhurbaşkanı, onuruna düzenlediği yemeğin davetiyelerine Yılmaz'ın bu fotoğrafını da bastırdı. Yılmaz, fotoğrafı çok beğenerek filmini de istetip Türkiye'ye getirdi.

Hürriyet, 12 Şubat 1999

"Helikopter" Adlı Oyun Gürcüceye

Oyun yazarı Tuncer Cücenoğlu'nun "Helikopter," "Matruşka" ve "Boyacı" adlı oyunları Lela Dadiani ve Lia Çlaidze tarafından Gürcü diline kazandırıldı. Ülkemizi Avrupa'da temsil edecek üç oyundan biri seçilen "Helikopter," Gürcüstan'ın en önemli edebiyat dergilerinden *Saunco*'nin son sayısında yayımlandı ve tiyatro çevrelerinin beğenisini topladı. Yazarın diğer oyunları "Matruşka" ve "Boyacı" da Gürcüstan'da önümüzdeki günlerde yayımlanacak *Türk Tiyatro Oyunları Antolojisi*'nde yer alacak. Gene aynı çevirmenler tarafından Cücenoğlu'nun "Kadıncıklar" adlı oyunu da Gürcüceye çevriliyor.

Zaman, 15 Şubat 1999

Bakü-Supsa'da İnşaat Bitiyor

Tekfen İnşaat, Azerbaycan erken petrol taşınması projesinin bir parçası olan Bakü-Supsa boru hattı sisteminin Gürcüstan kesimindeki pompa, basınç düşürme ve telsiz röle istasyonlarını tamamlıyor. Böylece Bakü-Supsa Boru Hattı'nın tüm inşaat işleri bu ay bitmiş olacak. Georgian Pipeline Company (GPC) tarafından yaptırılan bu projelerin tutarı 24,2 milyon dolar. Tekfen-Azfen Ortak Girişimi tarafından Azerbaycan kesiminde inşa edilen Bakü-Supsa Boru Hattı sisteminin tamamı ise 57,5 milyon dolara mal oldu. Tekfen bu proje kapsamında boru hattının yanı sıra 6 demiryolu hattı, 34 asfaltlanmış yol, 330 kanal, 40 akarsu, 154 stabilize yol, 51 dere ve 15 nehir geçişini de sağladı.

Hürriyet, 16 Şubat 1999

Gürcü-Abhaz Sorunu

Gürcüstan ile Abhazya arasındaki sorunlu bölge Gali'de son iki gün içinde 7 Abhaz'ın öldürüldüğü bildirildi. Gürcüstan'daki Prime News haber ajansına açıklama yapan Abhazya İçişleri Bakanı Almaz Bey Kcac, Gürcü "Tetri Legioni" örgütünün, Abhazya'nın Gali bölgesine bağlı Otobaya kasabasına baskın düzenlediğini ve saldırı sonucunda 4 kişinin öldürüldüğünü söyledi. Kcac, bölgeye yerleştirilmiş mayınların patlaması sonucunda da 3 kişinin hayatını kaybettiğini belirtti.

Cumhuriyet, 17 Şubat 1999

Gürcüstan'a Kulak Verelim

... Gürcüstan'a kulak vermek gerekir. Bugün bazı sorunlarımız bahane edilerek, bu konu ihmal edilirse yarın çok geç olabilir!..

... Bölgenin yetişmiş insan gücü sayısı ve kalitesi bakımından en ilerisi Türkiye'dir.
... Gürcüstan, "Aramızdaki sınırları kaldıralım," diyor, yine ses yok bizde. Neden? Niçin?

İsmail Yağcı, *Türkiye*, 18 Şubat 1999

Sınırsız Komşu Gürcüstan

Arslan Tekin tarafından kaleme alınan ve 15-20 Şubat 1999 tarihleri arasında yayımlanan fotoğraflı gezi yazısında Gürcü halkı, Gürcü dili, Gürcü komşuluğu ve Şevardnadze ile yapılan görüşmeler ayrıntılı olarak anlatılmakta ve renkli fotoğraflarla süslenmektedir. Yazılarda değinilen önemli noktalar şunlardır:

- Tbilisi kentinin öyküsü,
- Şevardnadze'nin "Türk-Gürcü Sınırı Kalksın" konulu demeci
- Türkiye-Gürcüstan dostluğu ve ticari/siyasi işbirlikleri,
- Türkiye'de 1,5-2 milyon civarında Gürcü kökenlinin olduğu
- Gürcü kültürü ve edebiyatının zenginliği,
- Gürcü dini lideri II. Ilia'yı ziyaret,
- Gürcü gelenekleri ve sofrası.

Türkiye, 15-20 Şubat 1999

Türkiye: 2, Gürcüstan: 1

Enka Spor Kulübü Tenis Kortları'nda dün başlayan 14 Yaş Erkekler Avrupa Kayak Kort Takım Şampiyonası'nda Türkiye Gürcüstan'ı 2:1 yendi.

Radikal, 19 Şubat 1999

Japonya'dan Gürcüstan'a Yardım

Japonya'nın Gürcüstan'a 100 milyon dolar yardımda bulunacağı bildirildi. Japonya hükümeti yetkililerinin, söz konusu yardımın Gürcüstan'a bu yılın sonuna kadar aşamalı olarak gönderileceğini bildirdikleri kaydedildi. Yardımın, ülkenin doğusunda bulunan Rustavi kentindeki "Azot" kimya fabrikasının rehabilitasyonu için kullanılacağı belirtildi.

Evrensel, 24 Şubat 1999

Şevardnadze Ankara'da

Cumhurbaşkanı Demirel'in daveti üzerine Ankara'ya gelen Gürcüstan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze, Türkiye'de bulunmaktan duyduğu memnuniyeti dile getirirken, "Demirel sayesinde iki ülke ilişkilerinde tarihi bir gelişme kaydedildi ve dostluk bağı kuruldu. Birlikte, birleşik ve güçlü bir işbirliği kurmalıyız," dedi.

Türkiye, 27 Şubat 1999

Rusya'yı Kızdıran Ziyaret

Gürcüstan Cumhurbaşkanı Şevardnadze, Rusya'nın baskısına rağmen BDT Zirvesi'ne katılmak yerine Ankara'ya geldi. Türk-Gürcü heyetler, petrol boru hatlarına ilişkin çalışmalara hız verilmesini kararlaştırdı.

Radikal, 27 Şubat 1999

Şevardnadze Türkiye'de

Gürcüstan Devlet Başkanı E. Şevardnadze 26 Şubat 1999 tarihinde kalabalık bir grupla Türkiye'yi ziyaret etti. Konu ile ilgili gazete başlıklarından:

- "Dünyanın Gözü Üstümüzde-Türkiye Kötü Gün Dostu, Atatürk Hayranı Başkan"
- "Türkiye'siz Yaşayamazdık"
- "Unvan Almadı Verdi-Türkiye'den Ayrıldı"
- "Şevardnadze'ye Olağanüstü Koruma-Şevardnadze'nin korumasında Cumhurbaşkanlığı bünyesinde oluşturulan CAT (Karşı Saldırı Timi) ilk kez kullanıldı"
- "Şevardnadze'ye Fahri Doktora Unvanı Verilecek"

Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet, 27-28 Şubat 1999

Şevardnadze'ye Fahri Doktorluk

İÜ Merkez Bina Doktora Salonu'nda gerçekleşen törende Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Feryal Cerhon Basık, Şevardnadze'nin dünya barışına önemli katkıları bulunan üstün nitelikli bir devlet adamı olduğunu belirterek, özgeçmişi hakkında bilgi sundu. Rektör Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu da Şevardnadze'nin, bağımsız Gürcüstan devletinin kurulmasındaki önceki ve sonraki etkili ve adil yönetiminin Kafkas halklarının geleceği için bir güvence olduğunu dile getirdi.

Prof. Dr. Alemdaroğlu, konuşmasının ardından Şevardnadze'ye "fahri doktora" diplomasını sundu ve cüppesini giydirdi. Bu sırada Cumhurbaşkanı Demirel de Şevardnadze'yi tebrik ederek birlikte objektiflere poz verdi. Soğuk savaş ve totaliter rejimin yıkılmasıyla birlikte Gürcüstan'a da özgürlük geldiğini be-

lirten Şevardnadze, ülkesinin kurulusu aşamasında yaşadığı sancıları ve iç savası özetledi Türkiye ile Gürcüstan arasında yüzyılları kapsayan bir dostluk olduğuna dikkat çeken Şevardnadze, "Geçtiğimiz yıllarda korkunç abluka altında bulunan Gürcüstan'a, karayollarını bugünkü Türkiye Cumhuriyeti açmıştır. Türkiye ülkemize kredi sağlamış, zor günler geçirirken Gürcüstan'ı ziyaret eden Demirel desteğini göstermiştir," diye konuştu. Şevardnadze, konuşmasını uzun tutarak sadece "fahri doktor" değil aynı zamanda "faal doktor" olduğunun mesajını da vermek istediğini bildirdi. Törene, İstanbul Valisi Erol Çakır ve Emniyet Müdürü Hasan Özdemir ile Gürcüstan yetkilileri ve İÜ'ye bağlı fakültelerin dekanları ile öğretim üyeleri katıldı.

Şevardnadze, Türk-Gürcü İş Konseyi'nin yemekli toplantısına katıldıktan sonra Türkiyeden ayrıldı

Cumhuriyet, Türkiye, 28 Şubat 1999

Kafkasya'ya Güvence

Gürcüstan Cumhurbaşkanı Eduard Şevardnadze, Bakü-Ceyhan petrol boru hattının mutlaka gerçekleştirileceğini ve bu hattın Kafkasya halklarını birbirine daha da yakınlaştıracağını söyledi

Radikal, 28 Şubat 1999

TSK Heyeti Gürcüstan'da

Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) heyeti, bir dizi ziyarette bulunmak üzere dün Gürcüstan'ın başkenti Tbilisi'ye geldi. TSK Özel Kuvvetler Komutanı Tümgeneral Engin Alan'ın başkanlık ettiği heyet, ilk olarak Gürcüstan Savunma Bakan Yardımcısı Grigol Katamadze ile görüştü. Alan, görüşme sonrasında yaptığı açıklamada, Türkiye'nin, Gürcüstan Silahlı Kuvvetleri'nin gelişmesinde ve askeri tesislerin inşa edilmesinde her türlü yardımda bulunacağını söyledi. Tümgeneral Engin Alan, Gürcüstan Savunma Bakanı Davit Tevzadze ve Genelkurmay Başkanı Coni Pirtskalaşvili tarafından kabul edildi.

Zaman, 3 Mart 1999

Abhazya "Isıtılıyor"

Acara Yüksek Şûra Başkanı Aslan Abasidze elinde Gürcüstan yönetimi tarafından Abhazya'ya karşı düzenlenmesi planlanan askeri operasyona ilişkin belgeler olduğunu iddia etti. Abasidze, Gürcüstan'da Rustavi-2 televizyonuna yaptığı açıklamada, Tbilisi'nin, uluslararası kamuoyunda ikili siyaset yürüttüğünü öne sürerek, Gürcüstan'ın Abhazya'ya saldırma hazırlıkları içinde olduğunu belirtti. Abasidze, Tbilisi yönetiminin diğer yandan da Acara karşıtı gizli faaliyetlerde bulunduğunu öne sürdü.

Radikal, 7 Mart 1999

KEİ Toplantısı Tbilisi'de Başladı

Uluslararası Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİ) toplantısı, Gürcüstan'ın başkenti Tbilisi'de başladı. Türkiye adına Büyükelçi Sevinç Dalyanoğlu ve Yalçın Erensoy ile CHP İstanbul Milletvekili Ahmet Güryüz-Ketenci'nin bulunduğu toplantıya Azerbaycan, Gürcüstan, İtalya, Bulgaristan, Arnavutluk, Moldovya, Ukrayna, Romanya ve Rusya yetkilileri katılıyor

Dünya, 11 Mart 1999

Lazca da Rock Yapılır

Artık biliyorsunuz: Lazca söyleyen bir rock müzik grubu var, adları da Zuğaşi Berepe. Grup ilk kurulduğu zaman adı "Şku"ymuş (Lazca biz demek). Derken Rize Pazar'daki bir konser sonrası etrafta gördükleri sarı saçlı, mavi gözlü, yanık tenli çocuklardan etkilenip grubun adını Zuğaşi Berepe (Denizin Çocukları) olarak değiştirmişler. "Lazca müzik yapmak" riskli değil mi, bunu nasıl göze almışlar? Grup kurulurken olsa olsa ticari bir risk olabileceğini düşünmüşler ama bunu pek fazla önemsemiyorlarmış. Tek dertleri "Lazcayı doğru kullanabiliyor muyuz ve iyi müzik yapabiliyor muyuz?" olmuş.

Türkçenin bile Rock'a uygun bir dil olup olmadığı kıyasıya tartışılırken kalkıp da Lazca gibi çok az insanın bildiği bir dilde söylemeyi nasıl göze almışlar? Bir kere "Türkçe rock yapılır mı yapılamaz mı?" tartışmalarını abes buluyorlar. Onlara göre "Becerebiliyorsanız tabii ki yapılabilir," yapılamıyorsa bunun tek nedeni "basiretsizlik." Kendi seçtikleri dil olan Lazcaya gelince, öncelikle Lazcanın teknik olarak bir müzik dili olma imkânına sahip olduğuna inanıyorlar, çünkü bu dilde çok fazla on ek varmış ve bu da prozodide kolaylık sağlıyormuş. "Türkçeden daha avantajlı" diyorlar.

Hürriyet, İstanbul Eki

Tamada Restaurant

Soğuk mezeler

Oçahuri

Cevizli patlıcan

Şarap soslu biftek

Hingali

Şuba salatası

Gürcistan Tiflis üretimi şarap çeşitleri

Rezervasyon

0 212 252 76 80

0 212 252 27 10